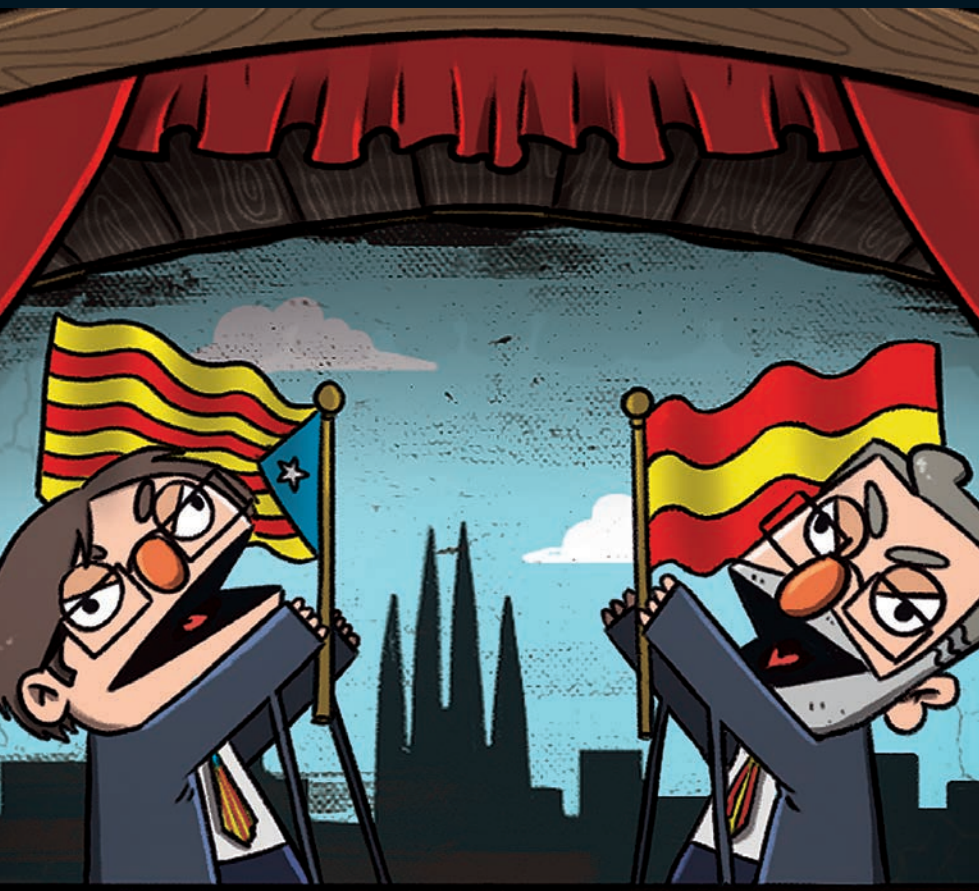

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2018
1

Vida Gábor prózája | Fehér Renátó, Garaczi László, Kukorelly
Endre versei | Berta Tibor, Déri Balázs, Faluba Kálmán,
Klempáné dr. Faix Dóra tanulmányai | Rafa Barragán
képregénye | Kritikák Juan Marsé, Jaime Cabré, Alfonso Cruz,
Carlos Ruiz Zafón, Robert Bolaño és Noemi Jaffe könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szerkesztők:

Biró Annamária (*tanulmány*), Demus Zsófia (*képregény*), Vass Norbert (*kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Varga Imre: <i>Álomdalok</i> (Szörös Kő, 2017/4.)	3
Garaczi László: <i>Átültetés</i> (Alföld, 2017/11.)	4
Fehér Renátó: <i>Határsáv (2)</i> (Székelyföld, 2017/12.)	7
Nagy Róbert: <i>A vadonban</i> (Új Forrás, 2017/1.)	8
Kukorelly Endre: <i>Á</i> (Hévíz, 2017/6.)	14
Hétfvári Andrea: <i>Rilke után</i> (Pannon Tükör, 2017/6.)	16
Tinkó Máté: <i>Ismétlődések</i> (Forrás, 2017/11.)	17
Vida Gábor: <i>Tengerleves</i> (Múút, 2017/6.)	19

■ KATALÓNIA

Déri Balázs – Faluba Kálmán: <i>Fejezetek a katalán kultúra történetéből</i>	26
Berta Tibor: <i>Nyelv és identitás: a katalán esete</i>	45
Klempáné dr. Faix Dóra: <i>Barcelona, a csodák városa – az irodalomban</i>	55
<i>Hogyan látszik Katalónia?</i>	65

■ KÉPREGÉNY

Rafa Barragán (Rbarragan): <i>Les aventures d’Espanya & Catalunya</i>	26
---	----

■ KRITIKA

Kész Orsolya: <i>Hová tűnnek a zongoristák halott ujjai?</i> (Juan Marsé: <i>Az álmok kalligráfija</i>)	80
Lakner Dávid: <i>Egyetlen igazság?</i> (Jaume Cabré: <i>A Pamano zúgása</i>)	87
Isztray Simon: <i>Emlékezni a hiányra</i> (Afonso Cruz: <i>Virágok</i>)	92
Pethő Anita: <i>Ne légy sznob!</i> (Carlos Ruiz Zafón: <i>A mennyország fogságában</i>)	98
Fancsali Róbert: <i>Roberto [öt] könyve</i> (Roberto Bolaño: <i>2666</i>)	102
Urbán Bálint: <i>Brazil hungarotropikalizmus</i> (Noemi Jaffe: <i>Írisz: as orquídeas</i>)	107

■ **REPERTÓRIUM**

2017. november–december (Zahari István)	115
Számunk szerzői	136

Lapszámunk borítóján Rbarragan grafikája látható.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

SZEMLE

Varga Imre

ÁLOMDALOK

(Részletek)

Káprázatos a dolog!
Szemüvegem lecsorog.
Gázoltam a látványban,
míg magamon átjártam.

*

Másvilági ez az utca.
Már egy mondatra se futja.
Szegény vágatok, s nem értenek
tükörben az idegenek.

Jönnek s rajtam áthaladnak.
Piros sávon hátrahagynak.
Arcot villant minden ablak
feljutottnak s lent maradtnak.

*

Bámulja a sarki cédrus:
nincs is járda, ahol épp futsz.
A hőmérő azt mutatja,
az idő nem múlik rajta.

*

Múlt éjszaka rémálomban
medvecukrot ettem,
de az íze felébresztett:
a halált élveztem.

Szörös Kő, 2017/4.

Varga Imre 1950-ben született Kisgyarmaton. Verset ír, műfordítással foglalkozik. József Attila-díjas.

Garaczi László

ÁTÜLTETÉS

Mit mondana a telefonba kedvenc mellékszereplőd, valami olyasmit, hogy megismered a puttonyosról, de mi az, hogy puttonyos, állsz a sarkon, fúj a szél, süt a nap, hajladozol, szirénaszó a kórház felől, kétülésem kisteherautó fékez előtted, és rájössz, hogy az utastér mögötti zárt raktér, az a puttony,

kedvenc mellékszereplőd bikanyakú férfi farmeringben, lendületesen vezet, kerülgeti a kátyúkat, csatornafedeleket, rángatja a kormányt, közben mobilon beszél angolul, rettenetes színvonalon, de nagy rábeszélő erővel, üzleti tárgyalás, utasítások és egyeztetések, zsírtéglák és bálás macesz egy pincerekeszben,

fél kézzel fogja a kormányt, jobbra-balra dülöngélsz, kapaszkodsz a fogantyúba, térded a műszerfalhoz ütöd, messziről meglátja az olajfoltot, a legkisebb repedést, nagy sebességgel megközelíti, mintegy ráijeszt, hirtelen kivág oldalra, majd éles kanyarral vissza, a szomszéd sávokból spriccelnek szét az autók,

rodeóztok ki a városból, fel a hegyre a szerpentinre, talán egy szelepszapokát kerül ki, átvág a záróvonalon, szemben a piros Suzuki sofőrjének a tekintete, csikorgó kerekek, nekivágódsz az ajtónak, a visszapillantóból látod, a Suzuki ferdén áll az úton, te kis köcsög, morogja kedvenc mellékszereplőd,

elhagyott házak, egymásra könyöklő fák, egyiknek az egész koronája hiányzik, ledobta magáról, úgy képezték ki az utat a faluban, árkokkal, kerítéssel, hogy csak a kijelölt irtáson lehessen parkolni, karszalagos férfi áll közepén, áldozatra várva, kedvenc mellékszereplőd visszakanyarodik az útra,

a kocsmá ajtaján műanyagcsíkok, halk zene szól,
a szakállas a pultban engedi, hogy leparkoljatok,
feltéve, ha rendelték, málnaszörp, hosszúkávét,
wasabis mandula, a sarokban kihűlt kandalló áll,
fölötte a falon a szent korona gobelinbe álmodva,
suttogva szól a *Száguldás, Porsche, szerelem,*

macska somfordál elő, oldalán tenyérszőrhiány,
mozdulatlanul bámul, úgy dönt, nem kell tartani tőled,
kisértél a sziszegő napsütésbe, fizettek, elköszöntök,
kedvenc mellékszereplőd szerint ketten élnek a faluban,
pultos és parkolóőr, bajtársiasan elfelezik a hasznót,
szerszámokat és kannát vesztek elő a puttonyból,

felzúgnak a lombok, ahogy behatoltok a sűrűbe,
kedvenc mellékszereplőd kannát visz, te szerszámokat,
egy tövestül kifordult fa gyökerei közé föld tapad,
a földből virág nő, kedvenc mellékszereplőd megáll,
leparkoltok, megtapossátok az aljnövényzetet,
félruderugdossátok a gallyakat, lukat ástok középre,

köpenyt vesz elő a táskájából, felveszi farmeringére,
megáll szemben, köszön, mintha most találkoznátok,
szertartásos arckifejezés, csukd le a szemed, mondja,
várd meg, hogy megérkezz, tisztán ejti ki a szavakat,
bár itt vagy, mondja, még nem érkezted meg,
bár megérkeztedél, valójában még nem vagy itt,

a frissen ásott luk köré vizet locsol a kannából,
valamit mormol, néz rád fátyolos tekintettel,
vonásai ellazulnak, kienged a görcsös pózból,
összepakol, nem törődik veled, búcsút int,
kiér az ösvényre, lopva visszanéz, szól a telefonja,
leteszi a kannát és a szerszámokat, valamit beszél,

nem érted, túl messze van, talán jelentést tesz,
beül majd a puttonyosba, kerülgeti a kátyúkat,
egy meggyötört fa csavarodva görbül föléd,
madár rikolt, bogárzümmögés, lombzúgás,
minden attól függ, mit értesz azon, hogy itt lenni,
és a nap a tépett égről miért tüzel a levelekre,

miért hull a völgyben kanyargó folyóra szürkület,
fagy rá az eső az ágra, nőnek össze a jégpáncél
szelvényei, mi moccan a csikorgó fehérségben,
miért roppan össze nagy robajjal az erdő,
benőtt zsebedben tasakkal nem emlékszel már,
ki hozott ide, ki a kedvenc mellékszereplőd.

Alföld, 2017/11.

Fehér Renátó

HATÁRSÁV (2)

A gesztenyesor tölcsértorkolatában
a főépület – lehorgonyzott anyahajó.
Lassan ereszkedik a fürkésző tekintet,
római számot tanul a homlokzatról,
benézne egy tátongó emeleti szobába.
Hova lát ki, aki odabent párkányra könyököl?
Ha laposat pislant, tengeröböl, különben hegyláb.
Itt régen fiúkat edzettek kiadni parancsot,
csak a vastag zubbonytól nem hallatszott,
ahogy megroppant a bordakosarakban, mint
szökőkútkáva a fagyban, a hősiesség.
A katonás menetoszlopból aztán
a dadogó lépés lett a város szívverése.
Áll a szökőkút közepén, de gyakorlótérnek
nyoma sincs, a ködben sorakozók jajgatása
az évtizedek alatt kinémult a parkból.
A kiképzés szigorát váltotta a kúra rutinja:
az uszoda feszített víztükkrét kacska végtag szeli,
a lélegzetvétel ziháló és javíthatatlan,
sziszegő hang szivárog így a szájüregből,
mint szél az allén.
S ott guggol, aki az avarban termést gyűjt,
hallgatag, akár egy turistajelzés.
S ha nem is fértek végül a zsebébe,
emlékszik minden kézbe vett gesztenyére,
formából, színből, fényből, sérülésből
ismeri fel azt is, aki rá vigyáz,
tőle kap arcot, amikor közel ér,
a kezét fogja, ha az osztály kirándul,
fel és alá ezen a határsávon.

Székelyszőlő, 2017/12.

Nagy Róbert

A VADONBAN

[kisprózák]

Bevésődés

Anyám magas, izmos nő volt, fekete göndör haja a válláig ért, arca szikár volt, mindig napbarnított. Nem sminkelte magát, nem hordott ékszereket, praktikus ruhákban járt.

Tisztán emlékszem arra a napra, amikor először elvitt magával futni. A három évvel idősebb bátyám ekkor vált le, ettől kezdve ő már magányosan edzett.

Március volt, hétéves voltam.

Puha erdei talaj, rügyező fák, madárcsicsergés.

Négy kilométer volt kitűzve, de én már az első kilométer után ledobtam magam a földre.

Anyám először csak villantott a szemével, majd húzott-vonszolt, végül már kiabált.

A következő kilométer egy leégett fenyvesen vezetett át.

Ekkor már alig kaptam levegőt, szúrt a szívem, fájtak az izmaim. Végso elkeseredésemben a sírást is bevettem. Zengett az erdő, de nem tudtam hatni vele. Végül nagy nehezen bevánszorogtam a célba. Az anyám rám mosolygott, szorosán átölelt és megcsókolt. Másnap kezdődött minden előlről.

De ahogy teltek a hetek, egyre ritkultak a nyafogások, sűrűsödtek az ölelések és a csókok.

Futás közben a tekintetem folyton anyám lábára tapadt, ráhangolódtem a tempójára, felvettem a stílusát, sőt a légzésének ritmusát. Elmosódott körülöttünk a világ, nem volt többé én meg ő, csak mi.

Amikor kezdtem magabiztossá válni, megduplázta a távot. A célja az volt, hogy a nyárra készen álljak az országúti futóversenyekre.

Teltek-múltak az évek, tízéves lettem.

A nyári versenynaptár kihagyhatatlan állomása volt Kanizsa, az egykori Jugoszláviában.

Az első nap programja a 3,6 kilométeres tiszai úszás volt.

Ebben a számban én korábban nem indultam, de anyám úgy gondolta, már elég jól úszok, így nem fogok a hömpölygő, vad Tiszától megrettenni. Megrettentem.

A folyó megáradt a júliusi esőktől, és fákat, gallyakat sodort, és a gallyak közt szemetet. A versenyt végül nem fújták le, de volt, aki nem mert beleugrani a kavargó, iszapos vízbe, nekem ugranom kellett.

Úgy úsztak köröttünk a rönkök, mint a krokodilok; gyakran csak egy pillantást vetettek a zsákmányra, majd komótosan eltűntek az örvényben, hogy a legváratlanabban bukkanjanak elő. A folyásiránnyal meg egyezően úsztunk, így a hátamba vártam a támadást. Az anyám ezért maga elé küldött, és a testével fedezett. Minden harmadik karcsapásával gyengéden hozzáért a lábamhoz, hogy érezzem, ott van velem.

Másnap következett a 14 kilométeres futás. Forró aszfalt, végtelen tarló, sehol egy árnyékot adó fa, néma táj.

Frissítőtől frissítőig vánszorogtunk.

A távolban lassan feltűnt Kanizsa elmosódott, remegő képe. Még jó pár kilométer volt hátra.

Anyám elkezdett leszakadni. Többször bevártam, de ő csak biztatott; menjek, ne törődjek vele, nagyon ügyes vagyok, majd a célban találkozunk. Nem hallgattam rá. Mögé húzódtam.

Átfutottunk a síneken, majd felkapaszkodtunk a várost védő gátra, és ekkor a tarlók felől meleg szél csapott az arcunkba. Az anyám elkezdte kapkodni a levegőt. Elé vágtam, hogy fogjam a szelet. Visszanéztem rá, de nem tudtam elkapni a tekintetét. A fogát összeszorította, a kezét szorosán ökölbe zárta, szinte éreztem, ahogy a körmét a saját húsába vájja.

Elkaptam a jobb kezét és próbáltam húzni.

– Tarts ki, anya, nincs sok hátra!

Visszaszorított, majd ernyedten elengedett.

Sírni kezdtem.

– Anya, hogy segítsék!?

Megállt. Nagy levegőt vett:

– Győzz le!

A vadonban

Ahogy kapaszkodtunk a folyó völgyből a hágó felé, a sűrű erdők ritkulni kezdtek, a tisztások egyre növekedtek. Július volt, a réteken tengernyi virág, kékek, fehérek, sárgák, és a virágok között százsámra zümmögtek a kolibrik. Ahogy a bátyámmal haladtunk felfelé, színes ruháinkban, hátizsákjainkkal, a kolibrik odaröppentek, körbecikáztak minket, megmegállva a levegőben, majd elillantak a távolba. Dél előtt volt, süttött a nap, nyári szellő fújdogált.

Később a réteket sziklás omladékok váltották, a magas fákat pedig csenevész fenyők.

Majd az omladékok szakadékká mélyültek, és a hegygerinc 8-10 méteresre szűkült. Aznap nem láttunk embert, ám a távolban egyszer csak feltűnt előttünk egy magányos alak. Lassan haladt, nem állt meg pihenni, csak menetelt előre. Amikor fokozatosan beértük, észrevettük, hogy egy lány az.

Tíz perc múlva már a hátizsákjára kitűzött vadonengedélyét betűzgettem. Egy hétre szól, bárhol felverhető szálláshellyel, szabad tűzgyújtási lehetőséggel tízezer láb tengerszint feletti magasságig.

A negyedik napját töltötte a vadonban, önmagával alkotva csapatot.

Tenzing Norgay hátizsákja volt, azon belül is a cég csúcsterméke, a Chomolungma, a világ talán legrondább, de mindenképpen legjobb hátizsákja, ami jól megpakolva alig volt kisebb nála. Lófárokba fogott hosszú, barna haját a bal vállán vetette át.

Hirtelen megfordult és mosolyogva annyit mondott:

– Hi!

– Hi! – szóltam vissza, kissé megszeppenve.

Váltottunk néhány szót, a térkép is előkerült, de hogy miről beszélgettünk, már nem emlékszem, csak kíváncsi tekintetere, szelíd vonásaira, napbarnította arcára.

Nem értettem, hogy egy vékony, fiatal nő hogyan képes egyedül neki-vágni egy ilyen túrának.

Mi a bátyámmal közösen cipeltük a terheket, és így is majdnem megszakadtunk.

Ráadásul terveink szerint csak másnap délben akartunk leereszkedni a legközelebbi vízforráshoz, a Dragon tóhoz, így aztán fejünként 8 liter vizet is magunkkal kellett hurcolni.

Vajon mi lehet ennek a lánynak a titka?

Újra megindulva, tekintetem a hosszú lábaira tévedt.

Bal vádlíját iszonyú karcolás szántotta fel. Jobb lábán két szétkent szúnyog teteme alatt számtalan csípés... Bárcsak megszámlolhatnám, végigcsókolgathatnám őket, apránként egyre feljebb és feljebb haladva, mászva, kapaszkodva...

Ekkor hirtelen megfordult, és előre engedett.

Azonban még húsz méterre se távolodtunk el tőle, én álmodozva máris a cipőjét fűzőgettem. Majd mohón húztam le sötétbarnává koszolódott hófehér zokniját, hogy hozzáférjek porban fürdetett lábfejehez. A talpán öt víz hólyag, és egy csodálatos vér hólyag kínálgatta magát.

Az egyik nagylábujjának körme már levált, és az új körmöcske éppen hogy csak kidugta fejét. A másik nagyujján a köröm viszont még feketén csillogott, csak most készült leugrani.

Lassan végighúztam a talpán a mutatójujamat...

A nap már lemenőben volt, amikor felértünk a táborhelyre.

A szikláktól védett fennsíkon erdő nőtt, alatta sűrű aljnövényzet, benne tucatnyi tisztás sátorhelynek, és elszórtan néhány fém ételszekrény medve-biztos zárral. A vadórnek igaza volt, a sziklák tövében lévő vízgyűjtő medence júliusra cserepesre szikkadt.

Egyelőre csak mi voltunk ott, de fél órával később Ő is megérkezett.

A közelébe lopóztam, hogy meglessem sátorállítás közben. Tűzpiros Reinhold Messner sátra volt, a sátrak királynője, a királynők sátra.

Miután az utolsó tartócöveket is leszúrta, eltűnt az erdőbe. Ekkor jött el az én időm.

Odalopóztam a hátizsákjához, beletúrtam, valamit megmarkoltam, elosontam.

A sátram magányában elővettem a zsákmányt... az oltási könyvét.

Kinyitottam, és mélyet szippantottam belőle.

„Hepatitis A”, „Hepatitis B” – Jó-jó, ez nem annyira izgató. Lazozunk!

„Colorado tick fever” – olvastam, és egyre szaporábban vert a pulzusom.

„Japanese Encephalitis” – Hoppá! – mondtam, és megtöröltem a homlokom.

„H5N1” – Ez az egyik kedvencem! – és már lángolt az arcom.

„Ross River virus” – láttam, és ájuldoztam.

„Bacillus patagoniensis”. – Te, istennő! – kiáltottam, és fejet hajtottam.

Kábultan tápázkodtam fel, majd feltépem a sátrat, és megindultam.

Megindultam, hogy magamhoz szorítsam, hogy megcsókoljam, hogy ápoljam a küzdelemben szerzett sebeit, hogy megértsem vad lelkét.

Láttam, hogy a sátra előtt áll, és valamit csurgat, csöpögtet, töltöget.

Néhány méterre előtte megálltam.

Ő kérdőn rám villantott a szemével.

A trikóját átszúrták felém meredő mellei.

Jobb kezében egy sárga folyadékkal teli tasakot tartott.

Bal kezében egy Uluru vízszűrőt markolt.

És az átszúrt folyadék a gumicsövön át a kulacsába csurgott.

Az utcán

Március utolsó napja volt, a nap magasan járt.

Megnéztük a Ferenczy-kiállítást a Várban, majd hosszú sétára indultunk, órák hosszát tartó sétára. Beszélgettünk, csak beszélgettünk, a lábam egyre fáradt, neki már a szandálja is kezdett szétesni, mégis kitartott. Ülünk be ide, csüccsenjünk le oda, ajánlgatta. Még egy kicsit menjünk, mondtam, legalább az Oktogonig... és ha már itt vagyunk, térjünk be a Király utcába, és akkor mindjárt ott a Damjanich utca.

Nem értette, hogy az első randink miért vált teljesítménytúrává. Ez valami teszt?

A Városligethez közeledve fellázadt, és az Ajtósin lévő romkocsmát, a Dürer Kertet jelölte meg végcélnak.

Elkaptam a kezét, de olyan remegősen szorítottam, hogy válaszul keményen visszamarkolt, és határozott léptekkel megindult velem a Dürer Kert felé.

A kocsmá bejáratánál előretolt, mégis csak a férfinak kell elsőként belépnie.

Korán volt még, éppen csak sötétedett, senki sem volt a pult mögött, üres székek, asztalok mindenütt. Ő is belépett, és ragadozóként kezdte pásztázni a terepet, majd a kocsmá legeldugottabb, legsötétebb zugába vezetett.

Leültünk egy kanapéra. Hozzám nyomta a combját.

A szeme csillogott a sötétben, és várakozóan mosolygott.

Lassan közelítettem a számat a szájához.
Bátortalanul megpusziltam.
Ő átdugta a nyelvét.
Óvatosan megérintettem a térdét.
Ő belemarkolt a fenekembe.
Gyengéden megfogtam a vállát.
Ő elkapta a nyakamat.

Új Forrás, 2017/1.

Kukorelly Endre

Á

Á, ja-ja, művészet, mondja, és láthatóan unatkozni kezd. Udvariisan unatkozni kezd. Költészet, aha, érdekes, jó, mondja, és talán tényleg érdekesnek találja egy kicsit, ha azért nem is annyira, hogy ne unatkozna közben. Három percig tuti érdekes.

Húsz másodpercig. Ami nem kis idő, az alatt lemegy a 200 méteres férfi síkfutás olimpiai döntője. Jó, mondja, és közben szerintem a hűgára gondol, aki *milyen* képet vágna ettől. Gondolom én. Mármost a művészettől, meg költészet, és

meddig bírná ki, hogy ne lépjen le. Úgy értve, hogy tőlem. Hu baszd meg, művészet stb., és már lépne. Vagy azért előtte mégis hagyná magát, mert így vagy úgy, de mégiscsak menő vagyok. Menőnek számítok, téné,

meg ehhez hasonlók. Vagy ez túlzás, ezt azért így nem gondolja, ezt csak én gondolom? Mindenképp kissé félrenéz, jobbra, felfelé, és csöppet elhúzza a száját. Szép a szája. Szépen bírja elhúzni. Szép száj, oda fogok, hogy

úgy mondjam, illeszkedni. Látod, mondom neki, és rábökök valamire. Látja. Látom, válaszolja, bólint is, és persze, hogy látja, látom, hogy látja, és ő is látja, hogy látom, hogy látja. Ez most akkor fölösleges-e így, és általában

véve, mi fölösleges? Fölöslegesen mutogatok neki?
Nem is kellett volna szóba hoznom mindezt?
Mármint hogy művészet? Inkább a hűgával
próbálkozzak? Mindenesetre csillagos az égbolt, és
ő a csillagokat nézi. Ez egy
kisbolygó?, kérdezi váratlanul. Melyik? Hát ez

itt, és felfelé bök, a mutatóujjával.
Kis bolygó, de nagy művészek otthona,
mondja váratlanul. Hatalmas művészeknek ad hazát.
És toppant hozzá egyet. A hévmegálló
melletti árokban egy kutya hullája hever.
Legalábbis úgy látszik. Én úgy látom.

Hévíz, 2017/6.

Hétvári Andrea

RILKE UTÁN

Hullámzik, megfeszül a teste,
törvény nélkül nincs múlt, jelen,
káprázat, hullás szüntelen,
míg tücsköt tűz a fű közé az este,

jövendőt szór egy ismerős tenyér,
a rothadáson túl formáz, lesújt,
minden dobbanás felmagasztosul.
Borpárlat, majd üres kenyér

az ember, vázában virág,
előtte fűszer, tiszta abrosz,
ősz mormol vagy tavaszt hoz,

vér és könny, asztalán egész világ,
ha minden egyes gyökérből kinő
a fatörzsekbe száműzött idő.

Pannon Tükör, 2017/6.

Tinkó Máté

ISMÉTLŐDÉSEK*(I)*

elfáradni,
kiürülni,
szanatóriumba kerülni,
számot vetni a sorssal,
lemondani arról, ami már lemondásra ítéltetett,
fölfedezni egy keskeny ösvényt, ahonnan átszüremlik a fény,
a fény egyetlen nyalábja,
istennek hinni a létezését,
hogy elfáradhatok,
hogy kiürülhetek,
hogy szanatóriumba kerülhetek,
hogy számot vehetek a sorssal,
hogy lemondhatok arról, ami már lemondásra ítéltetett,
fölfedezhetek egy keskeny ösvényt, ahonnan út vezet a semmibe

(II)

elmúltak azok az idők
lecsendesedett az óra is
zakatolása kopogó semmi
nincsenek kérdések bennem

(III)

Ennyi zuhanás egy napban hogyan fér el?
Kitettem a kőre magam, és nem száradt,
Átázott a test. Vesztetni már tudunk.
Most jöhetne egy okosabb végzet,
Egy nem mindennapi szóváltás,
Hogyan gondolsz a mára?

Begyakorlott, ám selejtes mozdulatok.
Amivel nem leszel közelebb.
De a messzeséget fürkészném, és amit nem lelek,
Az majd mind kihajt a kő repedései közt.

(IV)

Ez nem lesz egyszerű menet.
Végignézni, ahogy megöregedsz.
És megöregednek mások is.
És annyi ismételt óra, rutin-
szinten bebiztosított teljesítmény, az évek.
S a gépszerűen vonszolt test nem lázad,
nem dőfi tőr át, nem törik be ablakát a háznak,
nem leszel itt velem, hogy elmagyarázzad.
Egyedül maradok, és még emlékeim sem
lesznek róla. Csak elhunyorogok a tavaszi fényben,
ahogy a nap marad, elmarad, lemegy.

Forrás, 2017/11.

Vida Gábor

TENGERLEVES

Azon a napon Öreg Zánót egy fényképet talált, amelyen kissé homályosan és barna szépiában álldogált a Fekete-tenger partján, a Marcus Aureliusról elnevezett utcában. Ő volt akkor és ott a világ legsoványabb óvodása, bár nem volt ez feltűnő. Akkoriban minden óvodás sovány volt, mert a hizláló ételeket és táplálékkiegészítőket azon a vidéken még nem forgalmazták, és a ravasz óvodások tudták, hogy az éhenhalás már nem fenyeget senkit. Valamire való óvodás egyszerűen enni nem akart, ahogy ma sem. Azon a képen nem gondolt semmire, utólag sem emlékezett, hogy látta volna az alkalmi fotográfust, pedig Zánót kiemelt helyen szerepelt, az óvónéni kezét fogja, vagy az fogja az övét inkább. Huszonöt óvodás áll kettős sorban, hófehér bugyiban és majóban, ki-ki a testvére kezét szorongatja, kissé tanácstalanok és ijedtek. Neki nem volt testvére, az összes barátjának viszont igen, ő a huszonötödik a csoportban, a legmagasabb. Ha alaposan megnézi a képet, egész jól látszik, hogy Ramóna óvónéni melltartója valamilyen kortárs fehérnemű egyik darabja. Lehetett a valóságban világoskék vagy krémszínű, a pántokon futó granulátum csipkére utal, akármilyen raszteres a papír, és az a törülköző, ami lábszártól a melltartóig szorosan öleli, mindent elmond arról, hogy tulajdonképpen negligsében vagyunk. A fotós nem. A törülköző vékony len- vagy kendervászon, lehet egy vörös csíkja is keresztben, de az nem látszik, nyilván hátul van, mint a monogram. Ramóna mosolyog, kissé hosszú az orra, a bőre nagyon barna, haja csapzott, mintha éppen most bújt volna ki a zuhany alól vagy a tengerből. Zánót kezét fogja, a másikban egy retikül fényes bőrből, benne az egész világ, de sosem fogjuk megtudni, hogy milyen is az voltaképpen.

Állt a képpel, kissé az ablak felé fordította, mintha még mindig hinne abban, hogy ha jó szögből nézi, azt is megláthatja, ami nem látszik. Ramóna szép, gondolta, bár csak ez a kép maradt róla, meg az a másik, amelyen a sok gyermek összefogózza áll térdig sem a hullámokban, de visitva, sivalkodva. A lánc egyik végén Ramóna, elkésérítően rossz vágású bugyiban, mint aki most kelt ki egy fületlen kollégiumi ágyból, amikor még fel se merült a nőkben, hogy valaki láthatja a bugyijukat. A gyerek-lánc végén a másik óvónő, kövér és fülig vigyor, mindjárt elolvad a visitásban, el fogja nyelni a szája az egész tengerpartot. Az ő fürdőruhá-

járól Zanoónak semmilyen észrevétele nincs. Arra emlékszik csupán, hogy elverte egy délután az egész csoportot egy seprűből kihúzott veszszövel. Kék hurkák nőttek a gyerekek combjára, nagy viháncolás volt, de mintha egy cseppet sem fájt volna, pedig szokott az ilyen. Az sem fájt, amikor elvágódott a parton, és a rengeteg apró kagyló törmelése felsértette a térdét. Ömlött a vér, de lemosták tengervízzel, és nem fájt, mert a napégette hólyagok sem fájtak, csak viszkettek. Egy elképesztően nagy szilvamagra emlékezett még, ami a levesből került elő, nem tudta lenyelni, se megtörni, hát eltette, és minden nap eltette a szilvamagokat, otthon csak nézték, hogy jó, ti szilvát ettetek? Nem, nem ettünk szilvát, mondta Zanoót, csak levest. Milyen levest, kérdezte a mamája, de Zanoót nem tudta. Tengerlevest, gondolta később, egyszer.

Akkor most elmegyek és megnézem a tengert magamnak, mondta Zanoót egy sötét, komor, ellenséges hajnalon, amikor már olyan sokszor mondta volt ezt, hogy senki sem hitte igazán. Bukarestben volt éppen, a tenger már közel van, úgy gondolta. Csak félig ismerte a várost, vagy félig sem. Az utcaseprő is rossz irányba küldte az állomásra, de magabiztosan, ahogy azt szokták: két sarok után balra, utána egy sarok jobbra, és még kérdezze meg az úr. Ezért kell hamarabb elindulni, gondolta, és nagy ívben kanyarodott vissza a pályaudvar felé, mielőtt valóban eltévedt volna. Tőle is megkérdezte egy hölgy, merre kell menni, hát arra, mutatta önelégülten, mint egy őslakos. Kérdezte, segítsen-e cipelni a koffert, a nő bólintott. Zanoót megemelte, bár tudta, női poggyászhoz nem szabad nyúlni, mert a legkarcsúbb repülőbőrönd is olyan nehéz lehet, hogy attól kemény férfiak is megfogadják, a következő életükben súlyozni fognak. Az állomás közel volt, szinte még mindenki aludt, a vonat késett, Zanoót letette a bőröndöt és bosszankodva észlelte, hogy kerekei vannak. A hölgy nem szólt, az orrát törölgette, a papírsebken-dővel megcélozta a szemetest, nem talált. A vonat előbb őt, majd tíz percet, azután harmincat késett, nem volt ebben semmi különös, a nemzet vasúttársaságát a késés tartja össze. Le fogják ezek késni a jövő évszázadot is, gondolta, de azért egy kicsit nyugtalanította, hogy milyen kevés ember lézeng a hatalmas pályaudvaron, régebb ez nem így volt, talán hétvége van. Felébresztette a kávéautomatát, a három kávé egy pohárba töltötte és odafordult a hölgyhöz: kéri? A nő belekortyolt a pohárba, a kávé forró volt, megégette az ajkát, azután csak szagolgatta bizalmatlanul, mint egy cica. Zanoót elnézett a csarnok árnyékos sarkába, volt ott régebb valamikor egy kocsmá. Hozok egy konyakot, mondta csendesen, letette a hátizsákját a bőrönd mellé, aztán elindult. A vonat

megvár, gondolta, talán a nő is. Vonat, nő, kávé, egy pohár Jack Daniel's, és a tenger, amelynek senki nincs most a partján. Virrad közben a zakatolásban a síkság.

Mit fog csinálni a tengerparton, kérdezte a nő, miután elnyalogatták a whiskeyt meg a kávé, némileg ügyelve, hogy a műanyag poharakat más-más helyen érintsék az ajkukkal. Zanót pedig kibontotta bicskával az ablakot, hogy rágyújthassanak, vadidegen nővel a mosdóban mégsem illik. Semmit, mondta, megnézem, és arra gondolok, hogy szerelmes voltam egyszer. És maga, kérdezte, miután kipöccintette a csikket, és felcsapta az ablakot, de nem zárta vissza, mert arra gondolt, sok cigarettát fognak még szívni, legalábbis jó volna. Én ott lakom, mondta a nő, és valami nagy szomorúság ömlött végig az arcán, azután megrázta fejét, és mintha egy pókhálót simított volna el, majd még egyszer. Ne kérdezze, milyen ott lakni, mert én nem szeretem, azt se szeretem elmondani, hogy miért. Minden szép és kedves nő lelke mélyén lennie kell valami nagy bánatnak és keserűségnek, kérdezte magában Zanót, de nem merte kimondani. A nő mintha csak duzzogna, leült a sarokba, és egy színes magazint kezdett lapozni, félredobta, elővett egy cigarettát, visszatette a dobozba, majd megint elővette, rágyújtott, le akarta húzni az ablakot, de az megszorult. Mire Zanót készségesen, bár kissé lassan felállt, a nő eltörte a cigarettát: a rohadt életbe, már cigarettázni sem szabad!

A vonat konokul száguldott a síkságon, mintha csak a nemzet vasúttársaságáról alkotott összes negatív véleményt próbálta volna cáfolni, de a mélyen ülő felhők, a lusta dolmányos varjak, a tarló-bogáncs-akác egyhangú képe a mindenkori időtlenséget árasztotta magából, ahogy egy csacs felnéz a juhnyáj mellől, hogy miféle zaj van már megint, hova sietnek ezek állandóan?

A következő cigaretta után a kalauz jött, érezte jól még a szagot, de nem szólt semmit, a folyosón is térdmagasságban állt a füst, borzasztóak ezek a hermetikusan záródó ajtók, sóhajtott. A nő később kiment a folyosóra telefonálni. Igen, vonaton vagyok, de késik, le fogom kézni a csatlakozást, nem tudom, melyiket érem el, a következővel megyek, egész éjjel úton voltam, nem tudom, nem, beszélni sem tudok, nemhogy gondolkodni... Azután ledobta magát a sarokba, dacosan körülnézett, hogy látja-e valaki, majd elnyomott félhangosan egy káromkodást. Zanót elmosolyodott, mert ezt a kifakadást egyetlen más nyelvre sem lehet lefordítani, törökül van, de a törökök nem mondják, a románok meg nem tudják, mit jelent ez törökül, és a nők csak ritkán használják. Maga is ilyen hülye, kérdezte ellenségesen a nő, mert látta, hogy Zanót moso-

lyog. Nem, de volt egy ilyen feleségem. Mint én, emelte fel a nő a hangját, és várható volt, hogy felháborodását további fordulatokkal toldja meg. Nem, mint a maga férje. Hallgatózott, kérdezte a nő. Maga kiabált, mondta Zánót. Ha nem hagy békén, átmegegyek egy másik fülkébe! Ha átmegegy a másik fülkébe, nem hagyom békén. És itt megint az a káromkodás következett, ami törökül van, de a törökök nem mondják.

A sirályok hangja már a vonaton megtalálta, megörvendett nekik, amikor leszállt, de nem látta őket. Nem jelent ez semmit, gondolta, sirályok már mindenütt vannak, a madarak is úgy el vannak szemtelepedve, mint az emberek. Nem szeretném, ha segítene, mondta a nő, nem is mondta, inkább sziszegte, aztán mégis hagyta, hogy Zánót elcipelje a bőrröndöt az állomás előtti térre, ahol a bódé tetején lusta varjak ültek, és mintha csak a söröskrigliket figyelnék, hátha valamelyik gazdátlanul marad. Reggel kilenckor két vodka meg két sör, hej, halászok, halászok, gondolta Zánót. Letette a bőrröndöt, és belépett a bódé nyitott ajtaján. Velem mi lesz, kérdezte a nő. Maga csak két óra múlva fog megérkezni, mert lekéste a csatlakozást, iszik egy kávét meg egy Jack Daniel's-t. Nem akart vitatkozni a nővel, mert úgy érezte, hogy túl jól megy ez a felvett modor, ez a temperamentum, ami talán egyiküknek sem a sajátja. Néhány fotót akartam, gondolta magában Zánót, néhány fotót a parttól, amikor nincsen ott senki, nem is jut eszébe senkinek ezért ötszáz kilométert vonatozni, meg el se hiszi senki, hogy csak úgy. Legyen hát ez inkább valami titkos küldetés, végül is egy kormányzati épületből lépett ki hajnalban, a kutya sem figyeli meg. Bár a fene tudja. Hogy is mondják ezt románul vagy törökül?

Néhány fotót szeretnék, mondta Zánót, amikor felgyúródtak a buszra, és szólt a nőnek, hogy talán jegyet kellene venni, de az legyintett, ugyan már, három megálló. Csak a negyediknél szálltak le, mert egy kéregető koldus elállta mankóival az ajtót, Zánót hangosan méltatlankodott, és ebből mindenki hallotta, hogy külföldi, idegen a kiejtése. Ott van a tenger, mutatott a nő az utca végébe, és pár lépés után látszott, hogy tényleg, egy korlát meg egy ecetfa állt ott, nem lehetett a meredek parton lemenni, bozót volt és szemét. Elővette a fényképezőgépet és tanácstalanul nézte a sűrű semmit, amiről egy pillanat múlva megállapította, hogy ez bizony fekete, ilyen feketének ő még tengert sosem látott. Semmi fotóznivaló, olyan volt, mint az éjszaka vagy a köd, egy pillanat múlva nyomtalanul elnyelheti az embert, nincs kép, nincs fény, nincs forma. A sirályok vijjognak, idő még talán van, és az a monoton zúgás, ami betölti a lelket. Riadtan fordult hátra, a nő egy világos ház-

falnak támaszkodva nézte, a bőrdő a lábánál, mint egy kutya, farmer-nadrág, bőrdzseki, fázik és álmos, az arca hamvasbarna, orra hosszú és hegyes, csapzott a haja, enyhén dől hátra, lapockájával támasztja a falat, hideg van, ki fog mindjárt egyenesedni. És akkor egymás után többször is megnyomta az exponáló gombot, majd úgy tett, mintha mi sem történt volna, gépét a kezében lógatva indult visszafelé a Marcus Aureliusról elnevezett utcába.

Le a lépcsőn a vizes homokba. Az ég és a lélegző tenger, ezek nem hangok, ez valami más. A homok egy kicsit süpped, a bőrdő egyre nehezebb, Zanót átteszi egyik kezéből a másikba, majd a nő megfogja, és leteteti vele. Ujját az ajkához emeli, mutatja, hogy ne szólaljon meg, a bőrdő maradjon itt, egye meg a fene, előre kell menni, egészen a háborgásig, szavakra már itt nem lesz ezután szükség, fölösleges minden beszéd, se magyar, se török, se román. Még amikor a bőrdőt letették, akkor maradhatott a két kisujjuk összeakadva, és a nő a süppedő homokban húzta magával, egyre nagyobbakat lépett, szinte futva érték el a frissen partra mosott kagylódűnét, amelyet lefröcskölt a sós hab, a tajték, a nagy tenger morotvája... Arra menjünk, intett a fejével a nő, és mint aki nem is a homokban, nem is a recsegő fövényen jár, hanem egy centivel az egész fölött. Úgy hajol néha le a kagylóért, üvegszilánkért, kavicsért, amit hosszan nézeget, mielőtt eldobná, mintha szakértené, éppen azt az egyet a millió közül, azután újat vesz fel, és megint. Könnyéig nyúl a vízbe, hideg, sós, ha pedig Zanót nem fogná meg a dzseki ujját, belerohanna a háborgó hullámokba, és tudja, érzi pontosan, hogy nem is jönne vissza. Megmossa majd az arcát, megmossa még egyszer, azután már nem törődik vele, hogy patakszanak a könnyei, nem láthatja senki, a tengernek pedig mindegy.

Engem ne fényképezz, mondta egyszer, nem tiltakozóan, csak úgy mellékesen. Zanót bólintott, hogy persze, megérti, mindjárt jön az a fránya vonat, amit nem lehet már lekésni. Menjünk ki a vihargátra, intett, mert beszélni továbbra sem volt értelme, elmondott mindent a tenger. Akkor már nagyon erősen szorították egymás derekát, a nő haja vizes volt, Zanót szakálla vizes volt, a móló betonkövein egymás után törtek meg a hullámok, sós, hideg permet áztatott mindent, könnyek szöktek a szemükbe, ha a szélbe néztek. Levetkőzzek, kérdezte a nő, vagyis üvöltötte, és Zanót intett, hogy ne, hideg van, nem, nincs hideg, mondta, és aztán sokáig álltak mozdulatlanul, a tenger pedig járt, és forgott a föld alattuk.

Tizenhat nem fogadott hívás, mondta csüggedten a nő valahol a világ végén, és kikapcsolta a telefont. Egy lepukkant kocsmá udvarán

ültek, a nádfonadékon befújt a szél, a halászok csapzottan és vízesen evickéltek partra. Nem fogtak szinte semmit, mogorvák voltak és ellenségesek, mint akiket már leírt ez a világ, nem törődik velük senki, ahogy ők se másokkal. Megnézték fél szemmel a férfit és a nőt, bolondok ezek is, vodka meg sör, még egyszer, Isten és a tenger. Késő van, mennem kell, mondta Zánót, amikor már az utolsó vonat is elment Bukarest felé, a szél erősödött, és be kellett húzódnium a kocsmába, mert nagyon hideg lett, a hullámok lassan elérték az udvart. Olyan érzése volt, hogy rövidesen elmossák az egész kócerájt, de a halászok intettek a fejükkel, hogy semmi vész, még egy vodka, még egy sör, bolondok ezek és már nem is egész fiatalok.

Hajnalodott, amire a szétázott parton visszacaplattak a bőrrönd hült helyére. Nem lehetett pontosan tudni, hogy a tenger mosta el, vagy csak elvitte valaki, bár leginkább azon csodálkoztak volna, ha még ott van. Volt benne egy szendvics, egy flakon narancslé, egy törülköző, váltás fehérnemű, sorolta a nő. És a férjed, kérdezte Zánót, azután megnyalta kiszáradt ajkát, és érezte, hogy ez bevérzett, a fene egye meg. Neked is volt egy ilyen feleséged, mondta a nő kacagva. Nem tudom a nevedet, mondta Zánót. Mert nem kérdezted, válaszolta szomorúan a nő.

Ramóna. Egy csordányi óvodást bíztak rád az ország másik végében, lehoztad őket a partra, itt, ezen a lépcsőn, ami akkor még cövekekkel és deszkákkal volt megerősítve, de lehetett járni rajta. Egy kis terület volt elkerítve nekik, négy pálca és egy vörös madzag, ott aszalódtak minden nap két hétig, egyszer voltak csak a vízben, a megérkezés délutánján. Később találkozál egy fotóssal, aki lefényképezett, és elhívott csónakázni. Nagy dolog volt még akkor a fényképezés, meg olyan volt a fotós. Minden nap elvitt, míg aztán egyszer nem jöttél vissza, és azóta sem hallott rólad senki. Torkig voltál már akkor az óvodával meg mindennel. A hájas és undok kolléganőd bosszúból és tehetetlenségében elnászpágolta a gyerekeket. Így szokott ez lenni mifelénk.

Hányban volt ez, kérdezte Ramóna. 1974-ben, válaszolta Zánót. Igen, akkor születtem, mondta a nő fásultan, de ha már ilyen jól ismersz, talán nem is kellene elmenned, gyere, főzök neked egy levest. És a férjed, kérdezte Zánót. A férjem Bukarestben van, de neked is volt egy ilyen feleséged.

Műút, 2017/6.

KATALÓNIA

Katalánok vagy spanyolok? Egyáltalán fel lehet-e tenni ilyen formán a kérdést? Hol is helyezkedik el Katalónia? Milyen a katalán kultúra, irodalom, nyelv? Mielőtt a katalán függetlenedési törekvésekről és az ehhez szorosan kapcsolódó indulatokról véleményt nyilvánítanánk, nem árt, ha tisztán, vagy legalábbis tisztábban látunk a kérdésben. A Szépirodalmi Figyelő aktuális lapszáma nem kíván állást foglalni a vitákban, sokkal inkább arra tesz kísérletet, hogy körüljárja a katalán identitás jelenségeit, mintegy betekintést szeretne nyújtani a katalán kultúrába – már amennyire lehetséges ez egy lapszám keretein belül. Hiszen azt bizonyára sejtjük, a dilemmát nem lehet csupán a „kinek szurkolunk” kérdésre szűkíteni, nemcsak a Barcelona és a Real lépnek itt pályára, az „El Clásico” leegyszerűsítő oppozíciója kellőképpen félrevezető lehet. Mindenesetre kérdéseket és válaszokat keresünk, katalán, spanyol és nem mellesleg magyar (vagy kelet-európai) nézőpontból, hiszen egy kultúra, egy régió függetlenedési törekvései sem a Nyugat, sem a Kelet perspektívájából nem érdektelenek.

Déri Balázs – Faluba Kálmán

FEJEZETEK A KATALÁN KULTÚRA TÖRTÉNETÉBŐL

A katalán önazonosság fő összetevői

1971 októberében az ENSZ akkori főttkára, U Thant a világszervezet Béke-érmét nyújtotta át a 95 éves Pau Casalsnak. A zenetörténet egyik – sokak szerint minden idők – legnagyobb csellistáját művésznevén spanyolosan Pablo Casalsként ismerte a világ, pedig katalánul írta alá a nevét. Mindmáig inkább spanyolnak vagy – gondolván: a különböző adatokat így lehet összhangba hozni – katalán származású spanyolnak tartják. Az oly befolyásos *Encyclopaedia Britannica* nem teketóriázik: első helyen a Pablo Casals nevet adja, majd minden értelmezés nélkül folytatja: „katalánul Pau Casals”, de a muzsikust spanyol születésűnek írja – igaz, a Spanish jelenthet annyit is, hogy ’spanyolországi’. Ám egyedül az a hiteles, amit ő mondott magáról a világ nyilvánossága előtt az ENSZ-beli köszönőbeszédében, nagy feltűnést keltve: „Katalán vagyok. Katalónia ma Spanyolország egyik provinciája. De mi volt Katalónia? Katalónia volt a világ legnagyobb nemzete. Megmondom, miért. Katalóniának volt először parlamentje, sokkal Anglia előtt”.¹ Casals itt a 11. századi előzményre visszatekintő *Corts catalanes*ra utal, a katalán Principátus a 13. és a 18. század közötti legfőbb törvényhozó szervére. Majd így folytatja: „Katalóniából ered az Egyesült Nemzetek (Szervezete). A 11. században Katalónia autoritásai az egyik franciaországi – akkoriban katalóniai – városban találkoztak, hogy a békéről beszéljenek. A 11. században! [...] Ez volt Katalónia!” Casals itt az időszakos fegyvernagyvadás (pax Dei – treuga Dei) intézményére céloz, s a történettudomány megerősíti a katalán grófságok 1027-es gyűlésének elsőségét az egész középkori Európát illetően.² A gyűlés és a megállapodás helyszíne Toluges (franciául Toulouges) városka volt, amely a 17. század közepe óta Franciaországhoz tartozó Észak-Katalónia (ma Pyrénées-Orientales megye) Rosselló (Roussillon) járásában található, nem messze a megyeszékhelytől, Perpinyától (Perpignan).

1 Jól érthető az angol szöveg az alábbi katalán feliratos felvételen: [youtube.com/watch?v=TMp1LcJLTmU](https://www.youtube.com/watch?v=TMp1LcJLTmU).

2 Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, I., Alpha, Barcelona, 1962, 106.

Megindító az, ahogyan az élete jó részét emigrációban töltő muzsikus a békéről, katalánságról és a katalánok történelmi szerepéről beszél, miként nem lehet megindultság nélkül hallgatni az aggastyán csellóján a valóban mély és hiteles katalán népdalt, *A madarak énekét* (*El cant dels ocells*) sem. Ha egy katalán feliratos filmfelvételen követjük Casals angol beszédét,³ akkor sokszor tűnik fel a *pau* szó, leginkább kisbetűvel, de néha nagyval is írva, mintha csak a keresztnéve lenne. Véletlen az egybeesés, bár a katalán fül egybehallja a két szót. És az egész világon csak a katalán: ugyanis a *Pau* személynév a latin *Paulus*-ból származik (a katalánon kívül testvérnyelvében, az okcitánban is), a *pau* köznévi pedig a békét-békességet jelentő latin *pax* leszármazottja (csak a katalánban). A katalánság melletti hitvallás és a hosszú, száműzetésszerű távollét ugyanakkor nem jelenti azt, hogy Casals haraggal fordult volna a spanyolok felé: más alkalommal hangoztatta is, hogy a katalánság és a spanyolság, a katalán és a spanyol kultúra békés testvériségben férnek meg benne...

Idézzünk fel egy másik, sokak számára emlékezetes, jelképes eseményt is: az 1992-es barcelonai olimpia nyitóünnepségén Katalónia, majd Spanyolország himnuszának elhangzása után 600 fehérbe öltözött fiatal táncolta csodálatosan kecses mozdulatokkal a „Legyetek üdvözölve!” kezdetű dalra a sardanát, a legjellegzetesebb katalán népi, vagy inkább nemzeti táncot – ez a bonyolult körtánc nemcsak a paraszti kultúrához tartozik hozzá, hanem a mai városi katalánsághoz is. A táncosokat és a két sztárénekes, Montserrat Caballé és Josep Carreras katalán énekét a híres La Principal de la Bisbal népi zenekar kísérte.⁴ Tévénézők milliói láthatták, hallhatták, hogy az utóbbi neve nem José (hanem a Casalséhoz hasonlóan művésznév), s hogy a spanyolhoz valamelyest hasonló nyelv nem azonos amazzal, csak hasonlít rá, mint minden újlatin nyelv a többire. Katalánul énekelték tehát: „Nézzétek ezt a tengert, nézzétek ezt a földet, és ne feledjétek soha minden rontó szándéknak ellenálló édes nyelvünket és a fonálra fűzött ősi történelmünket”.⁵

A két epizód jól jelzi a katalán identitás főbb történelmi-nyelvi-kulturális összetevőit: a saját nyelvet, a saját, külön történelmet, a saját, sajátos, magas kulturális teljesítményeket, az ezekre való jogos büszkeséget és – az ezek elvesztésétől való, korántsem megalapozatlan félelmet.

3 Lásd az 1. jegyzetet.

4 [youtube.com/watch?v=uN1j5_QAG6Q](https://www.youtube.com/watch?v=uN1j5_QAG6Q)

5 Szerzői és szövege: portalsardanista.cat/enciclopedia/1letres/1/942/536.

Ez, és nem az életszínvonal állítólagos féltése az oka a napjainkban hihetetlenül fölerősödött katalóniai függetlenségi törekvéseknek, bár a viszonylagos jólét sem teljesen a katalán mentalitástól függetlenül alakult ki. Sokan gondolják úgy, hogy Casals 1971-es késő francóista Spanyolországa és a mai spanyolországi viszonyok egyre inkább hasonlítanak egymásra, hiszen a lényeg ez: Katalónia ma is Spanyolország provinciája. A katalánok békés úton kívánnak ezen változtatni. Ahogy a két művész énekelte: „A sűrűn lakott város a tengertől a hegyekig megnyitja kapuit. Gyertek! Gyertek! Mi, katalánok békés nép vagyunk”. A 2017-es tömegdemonstrációkon és az október 1-jei (Madrid által illegálisnak minősített) népszavazáson sokszor hangzott el a jelmondat: „Som gent de pau” (‘Békés nép vagyunk’).

A három említett tényező összefügg egymással: a független Katalónia eszméjének sok évszázados, megszakadt függetlenség az előzménye. Nélküle a katalánok úgy látják, a saját nyelv fennmaradásának esélyét nehéz biztosra venni, enélkül pedig a nemzetközileg is ismert és elismert nagy kulturális teljesítmények, a zene (Soler, Granados, Albéniz, Mompou vagy az előbb említett előadóművészekon kívül mindenekelőtt Victoria de los Ángeles, Alicia de Larrocha és Jordi Savall), a képzőművészet – Maillol, Dalí, Miró és utódaik, mint Tàpies –, az építészet – Gaudí és társai, illetve elődjeik és folytatóik, a világváros Barcelona létrehozói –, a dizájn (Rafael Marquina, Martí Guixé, Javier Mariscal), a tudomány – a mallorcai Ramon Llull a 13–14. századból, az informatika egyik előfutára –, az egyház – Penyaforti Szent Rajmund és Ferreri Szent Vince, meg a szentet és vegyes megítélésű személyiségeket, jelentős pápákat is felmutató valenciai (gandiai) katalán Borja (olaszosan Borgia) család – vagy akár a sport – a Barça, Juan Antonio (katalánul Joan Antoni) Samaranch NOB-elnök és a mallorcai Rafael Nadal –, a politika – Josep Borrell, az Európai Parlament volt elnöke és Jaume Duch, az EP mai szóvivője; az apai ágról katalán Manuel Valls, a közelmúlt francia miniszterelnöke is – és a csúcsgasztronómia – mint a világhírű El Bulli éttermet alapító Ferran Adrià – nemzetközi „nyelvén” szóló katalánok teljesítménye is (el)ismeretlen marad a spanyolság általánosító címkéje alatt.

Igaz, hogy e függetlenedési törekvésnek csak a Barcelona-központú Katalóniában van – talán, előbb-utóbb – némi esélye, de sikere a többi katalán nyelvű és kultúrájú kelet-spanyolországi és dél-franciaországi terület katalánságát is megerősítheti. Orwell könyvcímével szólva: Hódolat Katalóniának! Mindebből alábbi tanulmányunk elsősorban

a katalán identitás történelmi alapjait és talán legkevésbé ismert, legnehezebben hozzáférhető területét, a katalán nyelvű irodalmat próbálja áttekinteni (kényszerű leszűkítéssel most eltekintve a katalán területek spanyol nyelvű irodalmától és a katalán anyanyelvűek bárhova lokalizálható spanyol nyelvű tevékenységétől), a kultúra egyéb vetületeit éppen csak megemlítve. A katalán nyelv egyetemi oktatásának négy és fél évtizedében létrejött magyar katalanisztika céltudatos fordítói munkája lehetővé teszi az érdeklődők számára elsősorban a 20. századi és kortárs katalán irodalomba való betekintést, különösen a Nagyvilág folyóirat közlései, továbbá az Íbisz, majd a L'Harmattan Kiadó *Katalán Könyvtár* sorozata, az Európa Könyvkiadó és legújabban a Libri révén.⁶

*Katalán történelem és irodalom: középkori nagyság,
kora újkori hanyatlás, majd föléledés*

A katalánok őshazája a Keleti-Pireneusok északi és déli lejtője, valamint a hegyek lábánál elterülő síkságok, ahová a 8. század elején keresztény tömegek menekültek az arab invázió elől. Az itt kialakult tucatnyi grófság alkotta a Frank Birodalom *Marca Hispanica* néven ismert határörvidékét, ahonnan aztán megindult az arabok lassú visszaszorítása. A katalán grófok a frank uralkodók hűbéresei voltak, de függőségük az idők folyamán lazult, majd megszűnt. A függetlenség kezdete a 10. század végére tehető, amikor Barcelona grófja, miután a frankok nem akadályozták meg, hogy az arabok kifosszák a várost, nem újítja meg a hűségsküt. A továbbiakban a barcelonai grófi ház (*casal de Barcelona*) válik az ország vezető erejévé, a 12. század második felében pedig, dinasztikus házasság révén, megszerzi a spanyol egyik változatát beszélő Aragónia trónját is. A barcelonai ház egészen kihalásáig, 1410-ig irányította Katalónia és Aragónia sorsát.

Az arabok visszaszorítása, a *reconquesta* ('visszahódítás', spanyolul *reconquista*) századokig tartó folyamat volt, amely eltérő ütemben ment végbe az Ibériai-félsziget különböző területein. A katalán–aragóniai *reconquesta* legfőbb állomásai Mallorca, majd Valencia (nem pusztán a város, hanem a valenciai arab királyság) meghódítása 1229-ben, illetve 1232 és 1238 között. Mindkét keresztény siker I. (Hódító) Jakab nevéhez kötődik. A visszafoglalt területeken megindult a keresztények betelepí-

6 <http://www.catedramariustorres.udl.cat/torsimany/idiomes.php?wl=cat&op=1&idioma=hong>

tése, vagyis a katonai és közigazgatási hódítást vallási és nyelvi követte. E folyamat eredményeképp alakult ki a mai katalán nyelvterület, amely Katalónián (és Aragónia egy vele határos, szűk keleti sávján) kívül magába foglalja a Baleár-szigeteket és Valencia tartomány nagyobb és lakottabb részét is. Később (a 16. századig) dinasztikus és kereskedelmi kapcsolatok révén a katalán–aragóniai befolyás Szicíliára, Szardíniára, valamint Nápolyra és más mediterrán, köztük észak-afrikai vidékekre is kiterjedt.

Az a tény, hogy a születőben lévő Katalónia a Karoling-birodalomhoz kötődött, valamint az, hogy uralkodói a 13. század közepéig a mai Dél-Franciaország felé is orientálódtak, több kulturális következménnyel is járt: az egyik a román építészeti stílus meghonosodása, a másik a provanszál (pontosabb nyelvészeti terminológiával okcitan) költészet átvétele. A Pireneusokat, illetve Katalónia északi vidékeit járva az utas lépten-nyomon gazdagon festett középkori templomokat és kápolnákat talál, amelyek létét a lakosság mostani száma sehogy sem indokolja, de valamikor az ide menekült (és vagyonukat ide menekítő) keresztény tömegek igényeit szolgálták. Ilyen példa a ma csaknem lakatlan északnyugat-katalóniai Taüll település, amelynek két, művészi freskókkal borított temploma van, az alig befogadhatóan szépséges tájba illeszkedve. (Az eredeti freskók a barcelonai Szépművészeti Múzeumban – *Museu d'Art de Catalunya* – találhatóak.) A 12–13. században születőben lévő katalán irodalmat különleges nyelvi kettősség jellemzi: a vers nyelve (a katalánhoz egyébként igen hasonló) provanszál, míg a prózáé a katalán. A költészet fokozatos és lassú nyelvváltásának a szakaszait így jellemezhetnénk: provanszál, katalán elemekkel fűszerezett provanszál, provanszál elemekkel tarkított katalán, katalán. A folyamat csak a 15. század első felében, a valenciai Ausiàs March költészetével zárul.

1200 körül keletkezett a katalán próza első terjedelmesebb, de inkább nyelvtörténeti, mint szépirodalmi szempontból értékes terméke, a hat szentbeszédet tartalmazó *Homilies d'Organyà*. Ugyanebben a században íródott I. Jakab király krónikája, a *Llibre dels fets* ('Az események könyve'), amelyben maga a király számol be, fejedelmi többesben, egyebek mellett Mallorca és Valencia visszavételéről. A katalánok hagyományosan büszkéek arra, hogy képesek a konfliktusok tárgyalásos megoldására, és erről a képességéről Jakab király is többször tesz tanúságot, amikor elmondja, hogyan egyezett ki egy-egy helyi kiskirályal, várparancsnokkal, elkerülve ezzel a vérontást. Nekünk, magyaroknak különösen kedvesek azok a részletek, amelyekben Jakab második fele-

ségéről, Árpád-házi Jolántáról beszél, aki elkísérte őt a valenciai hadjáratba, és aki a krónika szerint bizonyos döntések meghozatalában bölcs tanácsokkal segítette. Jakab krónikáját három másik követte: kettő ezek közül egy-egy király nevéhez fűződik (Jakab utódjához, Nagy Péterhez, Szicília meghódítójához, illetve az 1336 és 1387 közt uralkodó Szertartásos Péterhez), míg a harmadikban az 1336-ban elhunyt Ramon Muntaner, a barcelonai dinasztia feltétlen híve számol be változatos életéről, többek közt azokról a kalandokról, amelyeket a Bizánc szolgálatába szegődött, majd Bizánccal szembe fordult katalán zsoldosereg tagjaként élt meg 1302 és 1307 között.

Ramon Llull (1232–1316), a középkori katalán kultúra legsokoldalúbb alkotója, a Jakab által nemrég visszahódított Mallorca szigetén született egy Barcelonából áttelepült házaspár gyermekeként. Ahogy ő maga meséli 1311-ben feljegyzett élettörténetében, egy makacsul visszatérő látomás hatására harmincéves korában feladta addigi léha életét, és eldöntötte, hogy hátralévő éveit a hit terjesztésének szenteli. A feladatra hosszasan készült (például latinul és arabul tanult, ez utóbbit saját, erre a célra vásárolt rabszolgájától), majd ontani kezdte katalánul, latinul és arabul megfogalmazott írásait, bár ez utóbbiakból egy sem maradt fenn. Úgy vélte, hogy a hit igazságai észérvekkel bizonyíthatók, és erre sajátos, állandóan tökéletesített logikai rendszert dolgozott ki. Leginkább szépirodalminak tekinthető könyve, a terjedelmes *Blaquerna*, az azonos nevű főhős életútja, amely az elutasított polgári örökségtől indul, majd a remeteségen, a szerzetességen, a püspökségen és a pápaságon át ismét Isten magányos szemléléséhez és imádásához vezet, amiben a történetet záró aforizmagyűjtemény, *A szerelmes és a Szeretett könyve* segít. Ez utóbbi gyűjtemény két magyar fordításban is olvasható. De Llull nemcsak a hit terjesztésének teoretikusa volt, hanem valóságos aktivista is, aki fáradhatatlanul harcolt egyházi és világi fórumokon azért, hogy a hitetlenek nyelveit ismerő misszionáriusokat képezzenek, akik aztán az ő módszerét alkalmazva térítsenek. Sőt, maga is részt vett hitvitákban, utoljára Tuniszban, ahol a legenda szerint megkövezték, és ahonnan holtan került vissza szülővárosába, Palma de Mallorcába. A katalán kultúra történetében Llull jelentősége abban is áll, hogy elsőként tárgyalt anyanyelvén (és nem latinul) teológiai, filozófiai, logikai és más tudományos témákat, és ehhez valóságos nyelvújítónak kellett lennie.

A középkori katalán irodalom fénykora a 15. század, amely két európai rangú szerzővel is büszkélkedhet: egyikük a költő Ausiàs March,

a másikuk a regényíró Joanot Martorell, mindketten Valencia szülőttei. March (1400–1459) vidéki kismanes volt, aki rövid udvari szolgálat után visszavonult birtokaira, és a gazdálkodás prózai teendői mellett írta részben szerelmi tárgyú, részben moralizáló, részben vallásos verseit. Ellentétes érzelmek közt vergődő, önmarcangoló egyéniség, aki 128 költeményt hagyott hátra. Kiemelkedik közülük a 232 soros, Istennel perlekedő *Cant espiritual* ('Lelki ének'), amelynek témája többször felbukkan a modern katalán költészetben, így Joan Maragall (1860–1911) azonos című versében. March költészete, erősen intellektuális jellege ellenére, a 16. században nagy népszerűsége tett szert, amit verseinek egymást követő nyomtatott kiadásai, illetve spanyol és latin fordításai is bizonyítanak.

March sógora volt Joanot Martorell (1413/15–1468), akit mozgalmas, párviadalokkal teletűzdelt élete sem akadályozott meg abban, hogy a 60-as években megírja *Tirant lo blanc* ('A fehér Tirant') című monumentális regényét, amely nyomtatásban 1490-ben jelent meg, és amelynek nemzetközi sikerét korai spanyol és olasz fordítások jelzik (1511, illetve 1538; az 1737-es francia a spanyolon alapul). A regény hőse, Tirant, egy Angliában nagy hírnevet szerzett breton lovag, akit az ostromlott, végveszélyben lévő Bizánc császára meghív, hogy védje meg birodalmát. Tirant sikeresen lát neki a feladatnak, és egy hosszabb, afrikai kitérő után végső győzelmet arat a törökökön, akik örök békét kötnek Bizánccal. Tirant személyesen veszi át a törökök által visszaszolgáltatót területeket és az általuk rabságban tartott keresztényeket, de visszatérőben megbetegszik, és Bizáncba már csak a holtteste érkezik meg. A történet katonai szála mellett és annál néha hangsúlyozottabban fut a szerelmi szál, Tirantnak és a császár lányának, Carmesinának az erotikusan fűtött, kölcsönös vonzalma. Martorell regényét Cervantes is nagyra tartotta: a *Tirant* megmenekül Don Quijote máglyára ítélt könyvei közül, mert „ami a stílust illeti, nem lehet ennél jobb könyv a világon”.⁷ Cervanteshez hasonlóan vélekedik Mario Vargas Llosa, aki a regény 1969-ben megjelent, modern spanyol kiadásának az előszavában a mű sokrétűségét, osztályozhatatlanságát emeli ki.⁸ A regénynek egyébként magyar vonatkozása is van, hiszen a főhős alakjában ötvöződő

7 Miguel de CERVANTES SAAVEDRA, *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha*, I., ford. BÉNYHE JÁNOS, Európa, Budapest, 2005, 84.

8 MARIO VARGAS LLOSA, *Carta de batalla por Tirant lo Blanc* = Joanot MARTORELL – Martí Joan de GALBA, *Tirant lo Blanc*, ford. J[oa]n F[ranc]esc VIDAL JOVÉ, I., Alianza, Madrid, 1969, I–XXXIII. Önálló kiadványként, katalán nyelven: *Lletra de batalla per „Tirant lo Blanc”*, Edicions 62, Barcelona, 1985.

történelmi személyiségek közt ott kell látnunk a törökverő Hunyadi Jánost, akit Európa-szerte fehér lovagként ismertek: Tirant azért *fehér*, mert az volt Hunyadi is. Valószínűleg szintén a 15. században született meg egy másik, csak 1876-ban felfedezett, majd először 1901-ben kiadott, ismeretlen szerző által írt lovagregény, a *Curial e Güelfa*, amelynek fő témája azoknak a próbatételeknek a sora (bajvívás, hajótörés, rabszolgaság, háború), amelyek révén a szerelmes férfi kiérdemli szíve hölgyének a kegyeit. A *Curial* elismertségét az utóbbi évtizedekben megjelent fordítások sora jelzi.

A barcelonai ház 1410-ben bekövetkezett kihalása után az aragóniai királyi és a barcelonai grófi cím a spanyol nyelvű Trastámara családra szállt, ami hosszabb távon a spanyol nyelv előretörésével járt. A spanyol pozíciói tovább erősödtek aragóniai Ferdinánd és kasztíliai Izabella (a „katolikus királyok”) 1469-ben megkötött házassága révén. A folyamat felgyorsult a Habsburg-ház 16. század eleji trónra kerülésével, ami nem jelentette ugyan a katalán–aragóniai államalakulat Spanyolországba való integrálását, hiszen csak perszónálunióról volt szó, viszont az udvar, vagyis az irodalmi (és általában a művészeti) tevékenység egyik fő mecénása a katalán nyelvterületen kívülre, Kasztíliába került. Az örökösödési háborúból 1714-ben győztesen kikerülő Bourbonok viszont felszámolták a helyi intézményrendszert. Részben ezekkel a tényezőkkel magyarázható a katalán irodalom gyors hanyatlása, amihez nyilván hozzájárult a kortárs spanyol irodalom növekvő ismertsége és elismertsége. Amerika fölfedezése egyébként már korábban magával hozta a világkereskedelem súlypontjának áthelyeződését a Mediterráneumról, s ez a katalán területek fejlődését visszavetette – ennek minden kulturális következményével együtt.

A katalánok nyelvi és kulturális (majd politikai) öntudatra ébredését – nem egy európai néphez hasonlóan – a romantika ihlette ugyan, de lehetővé Katalónia gazdasági potenciálja és tehetős, érdekeit Madriddal szemben megvédeni kész polgársága tette. A *Renaixença* (‘újjászületés’) néven ismert folyamat kezdetét hagyományosan 1833-ra teszik, amikor Barcelonában megjelent a Madridban élő Bonaventura Carles Arribau *La Pàtria* című ódája, a katalán múlt, nyelv és haza nosztalgikus felidézése, ám a folyamat igazából csak a századvégre teljesedik ki, akkorra hoz pezsgő, változatos irodalmi életet és rangos alkotókat. Ezek közül a költészetben Jacint Verdaguer (1845–1902), a prózában Narcís Oller (1846–1930), a drámában Àngel Guimerà (1845–1924) tűnt ki, azonban átütő, világirodalmi sikerre csak ez utóbbi tett szert.

Guimerà első sikereit a barcelonai költőversenyeken (a középkori trubadúrvilágot újraidéző *Jocs Florals*) aratta, majd verses történelmi drámákkal jelentkezett, de igazi hangját a prózában írta, a katalán vidék aktuális valóságát bemutató darabokban találta meg. Fő erőssége hőseinek jellemábrázolása. Nemzetközi ismertségét elsősorban *Terra baixa* ('Hegyek alján', 1894) című drámájának köszönheti, amelyet két opera is feldolgozott (a *Tiefland*, Eugen d'Albert német nyelvű adaptációja, idén áprilisban tér vissza a Magyar Állami Operaházba, ahol először 1908. november 17-én mutatták be). Ugyanennek a drámának több filmváltozata is készült, köztük Balogh Béla némafilmje 1920-ból. Guimerà művei természetesen nélkülözhetetlen elemei a mai katalán színházak repertoárjának is.

Oller és Guimerà azonban, bár nehéz világos korszakbeli választóvonalakat húzni, már inkább a romantikán túllépő katalán modernizmus irodalmi alkotói közé tartoznak.

*Virágkor, sötét kor és egy újabb újjászületés
Katalóniában és „a katalán területeken”*

Előre kell bocsátanunk, hogy amikor a következőkben Katalóniáról szólva elsősorban Barcelonát emeljük ki, az a legjelentősebb katalán város nyilvánvalóan rendkívüli súlyával és a jelen politikai fejleményeivel indokolható. Részben párhuzamosan, részben Barcelona példájára rokon jelenségek mentek végbe Valenciában, különösen annak azonos nevű fővárosában, de a vidéki Katalónia (mint pl. Girona, Lleida, Tarragona) és a Baleár-szigetek is igen jelentős alkotókkal és alkotásokkal járultak hozzá a katalán kultúrához.

A kor történelmi keretei: a spanyol gyarmatbirodalom nagy részének 19. század eleji elvesztése, a spanyolországi, trónviszályokkal és három belháborúval (1833–40, 1846–49, 1872–76) tarkított polgárosodási folyamat, majd egy köztársasági intermezzo után a Bourbon-dinasztia 1874-es ismételt uralomra kerülése következtében beállt jelentős gazdasági fejlődés, amelyet azonban nem kísért demokratizálódás. A polgári jogok korlátozásával szembeni több évtizedes, részben a századfordulón föllépő gazdasági válság által motivált harc eredménye a négy katalóniai megye (Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona) egységes területként való, bár csak részleges autonómiája 1914-ben (Mancomunitat de Catalunya, Katalán Autonóm Tartomány). Érdekkülönb-

ségek is akadályozták, hogy Valencia és a Baleárok is csatlakozzanak az „egységfront”-hoz.

Barcelona 19. századi, a 20. század elején is folytatódó rendkívüli gazdasági fejlődésétől elválaszthatatlan a lakosság számának folyamatos növekedése, a rohamos urbanizáció, amelynek során a város hatalmas, ma központi részeiben egész, szinte egyenletesen kiemelkedő építészeti és díszítőművészeti minőségű, átgondolt úthálózattal tagolt s összekötött városnegyedek jöttek létre, melyek a középkori építményeken túl és elsősorban határozzák meg most is a főváros arculatát, és a legnagyobb vonzerőt gyakorolják a turistákra. Olyan jelképes épületek és egyben kulturális intézmények jelzik e kort, mint a Ramblán az 1847-ben, eklektikus stílusban épült Liceu (Nagy Opera), az óváros másik oldalához csatlakozó városrészben a Katalán Zenepalota (1908), Lluís Domènech i Montaner (1850–1923), a katalán modernizmus Antoni Gaudí (1852–1926) mellett legnagyobb építészének műve. Szintén ő tervezte a Szent Pál Kórház épületegyüttesét. Ennek közvetlen közelében magasodik a Sagrada Família, melynek tervezése és építése 1883-tól kezdődően haláláig foglalkoztatta Gaudít; bizonyosan ez a leghíresebb katalán épület. De lenyűgöző a legnagyobb összefüggő, szinte egységes stílusú negyedet, az Eixample-t kettészelő sétány, a Passeig de Gràcia az összetéveszthetetlen Gaudí-házaival, vagy már fent, a hegyoldalon, a szintén Gaudí tervezte vizionárius Parc Güell (1914). Nem csak a kiemelkedő Gaudí-művek, de a polgári negyedek, különösen az Eixample tömbházainak belső berendezése, bútorzata, üvegablakai is, a viszontagságos időkben bekövetkezett veszteségek ellenére, a gazdagság és az ízlés ritka egymásra találásának emlékei.

A gazdag és műveltségpártoló, a katalán nemzeti eszmét egyre inkább magáévá tevő polgárság, elmaradását rendkívüli eréllyel pótolva, néhány évtized alatt megteremtette a katalán magaskultúra egész intézményrendszerét, az újságoktól, folyóiratoktól kezdve a könyvkiadásig, a színházaktól a katalán nyelvű és érdekeltségű tudományosságig. (Már csak a közoktatás és a felsőoktatás katalánosítása hiányzott, bár a Mancomunitat evvel is próbálkozott.) 1907-ben jött létre a ma is működő Katalán Tudományos Akadémia (Institut d'Estudis Catalans), melynek egyik legfontosabb programjaként Pompeu Fabra (1868–1948) a központi, barcelonai nyelvváltozat alapján, de a többi nyelvjárást és a régebbi nyelvallapotot is figyelembe véve 1913 és 1932 közt megjelent műveiben normalizálta a helyesírást, majd nyelvtant és szótárat alkotott. Reformja ma is érvényes, és kiegyenlítő szellemű normái lehetővé

teszik, hogy az eléggé eltérő kiejtésű regionális változatok és bizonyos regionális (pl. valenciai) sztenderdek ellenére a katalán egyetlen, egységes nyelvnek tekintendő. (A katalánságot – kevés sikerrel – megszertani akaró politikai erők hiába akarják a valenciait külön nyelvnek deklarálni.)

A katalán nyelv egységes volta az alapeszméje a kor nagy lexikológiai vállalkozásának, a *Diccionari català-valencià-balear*-nak is. Antoni Maria Alcover (1862–1932) mallorcai katolikus pap, amatőr folklorista és nyelvész, aki 1896-tól kezdve 24 kis kötetben adta ki mallorcai népmeseegyűteményét, 1900-ban indította be a katalán minden változatára kiterjedő egynyelvű értelmező, történeti, nyelvjárási, etimológiai, sőt néprajzi szótárának munkálatait. Még életében, 1926 és 1930 közt megjelent az I. kötet. Munkatársa, majd munkája folytatója és beteljesítője a szintén baleári (menorcai születésű) nyelvész, Francesc de B. Moll (1903–1991) volt. Ő adta ki 1935-ben a II., majd a polgárháború miatti megszakítás után 1950 és 1962 között a további nyolc kötetet.

A katalán „modernizmus” (modernisme) szakszót irodalmi és képzőművészeti-építészeti irányzat megjelölésére szokás használni – ez utóbbi értelmében a mi szecesszióknak felel meg –, de valójában egy igen összetett politikai és kulturális mozgalmat jelöl, amely az 1885 és 1920 közötti időszakban azzal az igénnyel lépett föl, hogy átformálja, modernizálja, a nyugat-európai szellemi irányzatokhoz igazítsa a katalán, mindenekelőtt a barcelonai társadalmat, ugyanakkor egy modern nemzeti kultúrát hozzon létre. A legszembevetőbb nyomokat ez a szemlélet az építészetben és a díszítőművészetben hagyta a természetből, elsősorban a növények világából vett nem egyenes vonalú formákkal, kreatív részletgazdagsággal (mint ez az említett két nagy építészre és számos társukra jellemző), ugyanakkor a modernista festő a naturalizmus, a szimbolizmus vagy az impresszionizmus kortárs irányzatait tartotta szem előtt, s ehhez hasonlóan, a modernista irodalom a középkorias-romantikus irodalommal szemben (amelyhez alkotói egy része korábbi periódusában maga is tartozhatott) a kortárs vagy mintegy-kortárs szimbolizmus, parnasszizmus, dekadentizmus meghonosítását tűzte ki célul. Igazodási pontjuk leginkább a francia szellemi élet volt. A költészetben ennek legjelentősebb képviselője Joan Maragall (1860–1911), Barcelona későbbi polgármesterének, Pasqual Maragallnak nagyapja volt, prózában pedig a Víctor Català álnéven alkotó író (1869–1966), elsősorban *Solitud* ('Magány', 1905) című regényével. Ami a színházat illeti, leginkább Ibsent követte pl. Joan Puig i Ferrer (1882–1956), akit

manapság újra előadnak Katalóniában, a Maeterlinck-féle szimbolista irányt pedig többek közt a festőként is kiváló Santiago Rusiñol (1861–1931) (*Lalegria que passa*, 'Tűnékeny boldogság', 1891). (Mallorcáról szóló, *L'illa de la calma*, 'A csönd szigete', 1913, című élményprózája 1927-ben magyarul is megjelent.) Az, hogy a modernista irodalom ma is legmaradandóbbnak tekintett művei Maragall versei – mint a már említett *Cant espiritual* ('Lelki ének', 1911), melyben az e világi derűt, szépséget választaná a túlvilági boldogság helyett –, mutatja a költészet egyértelmű elsődlegességét a 20. század eleji katalán irodalomban. A próza meghatározóvá válása, valamint mai színházi szerzők sikere (mindkettő nemzetközileg is mérhető siker) a kortárs katalán irodalom fejleménye.

A modernizmus irodalmi alkotói a világirodalom nagy klasszikusai elmaradt katalán fordításainak pótlásával is be akarták hozni az évszázados hátrányokat, pl. Maragall Homérost és Goethét fordított, de a hiánypótlás szándéka majd csak a Franco-rendszer utáni újjáéledés nagy ívű kiadói elképzeléseinek hála, világirodalmi sorozatok révén vált valóra. (Így jelent meg Madáchtól József Attilán át Pilinszkyig, Pázmány és Kosztolányi prózájától Déryn át Mándyig, Esterházyig és Kertész Imréig néhány jelentős magyar irodalmi mű.)

A modernizmus klasszicizáló, a formák iránt érzékeny, cizellált nyelvhasználatra törekvő, „arisztokratikus” irányzata 1906-tól – Eugeni d'Ors (1881–1954) esztétikai alapvetését követve – *noucentisme* ('a 20. század stílusa') néven önállósult. Legjelentősebb irodalmi alkotói Josep Carner (1884–1970), Guerau de Liost (1878–1933) és Carles Riba (1893–1959) költők, míg a képzőművészek közt legismertebb az észak-katalóniai (katalánsága ellenére leginkább franciaként számon tartott) Aristide Maillol, Rippl-Rónai József barátja. A polgári élethez hozzátartozó színház jellegzetes alkotója, Carles Soldevila (1892–1967) a francia *théâtre du boulevard* barcelonai megfelelőjét vitte sikerre nem túl mély, de csinos darabjaival, ugyanakkor Josep M. de Sagarra (1894–1961) legismertebb darabja, a *Kávészó a tengerparton* (El cafè de la Marina, 1933) – halászfalui környezetével és népi figuráival – éppúgy a realizmus beszűrődését mutatja a polgári színházba, egyben a nagyvárosi világ nosztalgiáját a vidéki katalán élet iránt, mint az igen sikeres színpadi szerző impresszionisztikus noucentista tájleíró költészete.

A noucentisme szorosan kötődött a Mancomunitat ideológiájához, és néhány éves hegemoniájának elvesztése (1917) után is több alkotó révén legalább a polgárháborúig tovább élt, sőt a száműzetés-emigráció

korának egyes életműveiben jóval azután is, mint a Nobel-díjra hétszer jelölt Carnerében. Az eleganciát, a kifejezésbeli finomságot kultiváló ízlésirány mellé társul Barcelonában egy évtized múlva az avantgárd. Előszelét jelentette, hogy magát a futurizmus szót már 1904-ben leírta Gabriel Alomar (1873–1941), a mallorcai származású, de Barcelonában aktív irodalmár és politikus, még ha jelentékenyen módosított értelemben is vette át tőle a megnevezést Marinetti, aki egy francia lap közvetítésével ismerte meg. Bár a katalán irodalmi avantgárd az anarchoszindikalista kötődésű, rövid életű futurista költő, Joan Salvat-Papasseit (1894–1924) és a hosszú élete során váltogatott stílusalakzataival igen összetett életművet megalkotó J. V. Foix (1893–1987) révén komoly súlyú irányzat volt 1916 és 1938 között – Foix leginkább a szürrealisztikus képkalkotás és a sokféle elemet ötvöző merész nyelv miatt számít mindvégig avantgárd alkotónak –, belső ellentmondása miatt csak féloldalas lehetett. Az ipari fejlődés, a technikai civilizáció, a gyorsulás kultusza ugyan kedvező légkört biztosíthatott a futurizmusnak Katalóniában, de az avantgárd egyik áramlata sem igen lázadhatott az éppen a nyelvi normalizáció szükséges első lépéseit megtevő modern katalán nyelv normái ellen (Salvat sem lázadásból, hanem műveltségi hiányok miatt tért el azoktól, Foix műveltségébe pedig még az is belefért, hogy a középkori nyelvet is alkotó módon használja), politikailag pedig a „lázadó élharcos” a nagypolgárság szövetségese kellett legyen a katalán kultúra pozícióinak biztosításában. Talán ez az oka, hogy nemzetközi élvonalba tartozó avantgárd életművek nem az irodalomban, hanem a festészetben születtek: Joan Miróé (1893–1983) és Salvador Dalíé (1904–1989), de az andalúz Picasso tanulmányai és többszörös visszatérte Barcelonába szintén jól mutatják a nagyváros művészeti életének hihetetlenül inspiráló voltát; sok-sok katalán művész is Barcelona és Párizs között „ingázva” élt. A Miró és Dalí utáni képzőművész-nemzedékben is, akiknek tevékenysége szerencsésen átnyúlt a diktatúra idején egészen a közelmúltig, többen nemzetközi hírré tettek szert: mint a Miró szürrealizmusa mellől induló Antoni Tàpies (1923–2012) vagy az absztrakt, neofiguratív és expresszionista stílusorszakokat váltogató szobrász és sokféle más technikát alkalmazó Josep Maria Subirachs (1927–2014); ez utóbbi hírnevének jót tett a Sagrada Família „Szenvedés-homlokzata” körül kibontakozott polémia.

A Mancomunitat megalakításába torkolló és abban egyre erősödő polgári-nacionalista fejlődés Miguel Primo de Rivera 1923 és 1929 közti diktatúrája alatt szenvedte első törését. Bár a barcelonai kormányzó

tábournok államcsínyét maga a katalán polgárság is támogatta, a katalán „szeparatizmus” ellen is föllépő diktatúra 1925-ben hivatalosan is felszámolta a tartomány autonómiáját. A gazdasági világválságnak a belpolitikára gyakorolt hatása Primo de Rivera bukását, majd száműzetését okozta. A katalán területeken is helyreállt a sajtó- és gyülekezési szabadság, s amikor az 1931. áprilisi választások eredményeképpen távozni kényszerült a király, a frissen alakult Esquerra Republicana de Catalunya (Katalónia Köztársasági Baloldala) párt vezetője, Francesc Macià kikiáltotta a Katalán Köztársaságot, amely hamarosan átalakult Generalitat de Catalunya néven (katalóniai) katalán önkormányzattá. (Ismerős nevek: az utóbbi lett a Franco-rendszer bukása utáni katalán kormány neve, az előbbi párt, az ERC pedig napjaink történéseinek egyik fő szereplője, egyike a Katalónia függetlenségéért harcoló, a legutóbbi két választáson győztes pártoknak. Vezetője e sorok írása közben a madridi kormány börtönében ül.) A parasztság súlyos gazdasági problémái miatt kialakult válság vezetett 1934-ben a katalán autonómia ismételt felfüggesztéséhez, amely csak 1936 elején, alig fél évvel azelőtt állt helyre, hogy kitört a spanyol polgárháború. Ennek fordulatos, tragikus történetét itt nem szükséges ismertetnünk. A katalánokat, akik nemcsak hogy nagy tömegben maradtak hűek a legalitást képviselő Köztársasághoz, hanem a radikálisan kollektivizáló anarchoszindikalista mozgalom és a szeparatizmus fészkeinek számítottak, Franco diktatúrájában kollektív bűnösnek tekintették őket. Több százezeren kényszerültek emigrációba, sok ezren kerültek börtönbe, a katalán nyelv nyilvános, szóbeli vagy írott használatát betiltották, s ezzel egy időre a teljes katalán kulturális intézményrendszer összeomlott.

Katalóniában a 19. századi „reneszánsz” vezéralakjának, a pap-költő Verdager összes művének első kötetével újraindult a legális könyvkiadás, azonban az ötvenes évekig új irodalmat csak szórványosan lehetett publikálni; a legfontosabb orgánium, az Ariel című folyóirat 1946–51 között illegálisan jelent meg. 1946 jelképes dátum: ekkor látott napvilágot Carles Riba egy kötete, és első kötetével jelentkezett a század legnagyobb katalán költőjének tartott Salvador Espriu (1913–1985). A katalán nyelv megmaradásáért folytatott következetes kiállása, intellektuális küzdelme, metafizikus gondolkodása mitologikus-vallásos utalásokkal, erős, sokszor kritikus jelképekkel dolgozó költészetet ihletett. Bár az 50-es években megszorodó kiadványok nem egyszínű irodalomról tanúskodnak, a diktatúra végéig mind az irodalomkritika, mind maga a költészet (a katalán irodalom ezen évtizedeinek is meg-

határozó műneme) számos meghatározó alakja baloldali gondolkodású, jó ideig a realizmus képviselője, sőt szocialista realista volt; talán a legjelentősebb köztük Gabriel Ferrater (1922–1972). Ugyanakkor mind az emigrációban, mind Katalóniában és a többi katalán területen egymás mellett élt tovább a noucentisme és az avantgárd, mindkettő több árnyalatban. *Raó i follia. Poetes catalans del segle XX. / Ész és mámor. XX. századi katalán költők* című, kétnyelvű versantológiánk (Íbisz, 1977; Katalán Könyvtár 1.) nagyobb részét az elnyomás és a lassú oldódás korának költészete, mintegy húsz költő versei teszik ki.

Az egyes, elsősorban költői életműveknél és azok bizonyos sűrűségű megjelenéseinél is biztosabb jele az egyre egyértelműbb visszaépülésnek a kulturális élet intézményesülése: olyan világos koncepciójú és biztos anyagi hátterű orgánumok létrejötte, mint a katalán szellemi ellenállásban meghatározó szerepű montserrati bencések Serra d'Or című kulturális folyóirata, mely 1959-től máig megjelenik, könyvkiadóké, mint az 1961-ben alapított barcelonai Edicions '62, mely folyamatosan jelentős, nagy tételszámú sorozatokkal és egyedi publikációkkal járult hozzá a katalán irodalmi élethez, vagy az abból a kiadóból önállósult *Gran Enciclopèdia Catalana* ('Nagy Katalán Enciklopédia', 17 kötet, 1968-tól). Ez volt az a szilárd alap, amelyre az erejét vesztő, majd a diktátor halálával megbukott Franco-rendszer utáni demokratizálódási folyamatban, különösen az autonómia visszaállítása (1977) után egy, egész Európában szokatlan sebességgel és eredményességgel, ráadásul erőszakos cselekmények nélkül lejártszódó nyelvi és kulturális normalizáció építhetett.

Bár vannak hangok, amelyek Katalóniában a spanyol nyelv és a spanyol nyelvűek állítólagos jogsérelmeit hangoztatják, Katalónia és különösen Barcelona a spanyol kultúra életerős központja maradt, ahogy ezt olyan jelentős barcelonai, de spanyolul alkotó írók bizonyítják, mint Juan Marsé (1933) és Eduardo Mendoza (1943), vagy két, jóval fiatalabb barcelonai szerző, akik szintén olvashatók magyarul: Ildefonso Falcones (1959) és Carlos Ruiz Zafón (1964). Ugyanakkor való igaz, hogy a kulturális intézményrendszer, de különösen a közoktatás és a felsőoktatás – soha nem volt, új fejleményként – lényegében teljes kiépülésével a katalán kultúra pozíciói legalábbis Katalóniában – a többi katalán területen már korántsem így – a közelmúltig megnyugtatóan megerősödni látszottak. A katalánokra kényszerített spanyol személynevek megváltoztatása régen befejeződött, az utcanévtáblákért folytatott harc régen elcsendesült, a településnevek és vasútállomásnevek jó ideje katalánok,

az üzletek neve és az áruk feliratozása többségükben katalán, bár közforgalmú területeken természetesen a két- vagy háromnyelvű (katalán–spanyol és angol) feliratok, a tömegkommunikáció minden szegmensében jelentős javulás történt negyven év alatt, és ami nem ilyen szembetűnő: ami katalán oldalról természetes – hogy ti. minden katalán kétnyelvű –, az legalább egy nemzedék minden spanyol identitású katalóniai tagjára is érvényes (kellene legyen), hogy ti. a spanyol anyanyelvűek, akik a közoktatásban részt vettek, elvileg mind értik és használják-használhatnák a tartomány fő hivatalos nyelvét is. (Ahogy Vall d’Aranban, e pireneusi járásban az okcitan gascogne-i nyelvjárásának Aran-völgyi változatát a spanyol és a katalán mellett. A legutóbbi népszavazás szavazócédulái egész Katalóniában e három nyelven voltak megfogalmazva.) Ma a világ számos országában igen sok helyen lehet katalánt tanulni, s a barcelonai Institut Ramon Llull az egyetemi nyelvoktatást képzett katalán lektorok egész hálózatával támogatja. Hazánkban az ELTE és a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészkarán működnek lektorok. Többé nem áll tehát Kosztolányi mondása: „Vajon melyik külföldi tanulja meg manapság Homérosz, Ibsen és Strindberg nyelvét, vagy a latin édestestvérét, a pontos és gördülékeny katalánt?”⁹ Amiről egyébként ő azt állította, hogy tudja.

Nyelvszociológusok azonban óvnak a túlzott optimizmustól, és ezt az egyszerű mindennapi tapasztalat is megerősíti: egyes nyelvű közegekben túl könnyen vált át a katalán ember a spanyolra. S azt is könnyen megérthetjük, hogy mekkora különbség van egy több százmilliós nyelvi közösségnek alkotó költő-író vagy popénekes, könyv- vagy lemezkiadó, filmproducer és aközött, aki egy 6–7 milliós közösséget (amely még Katalóniában is éppenhogy csak „többségben” van) célozhat meg. Ha egy katalán kiadónak nem sikerül megelőznie a spanyol könyvkiadást, hogy egy sikerkönyvet időben kiadjon, nem számíthat arra, hogy a spanyolul épp olyan könnyen olvasó közeg katalánul is megveszi vagy csak (bármilyen, akár digitális formában) elolvassa. (A rendszerváltozás utáni kiadói boom, a nyakló nélküli kiadóalapítás és példányszám-túltermelés számos kisebb kiadó csődjével végződött; ehhez járul a 90-es évektől kezdve a digitális paradigmaváltás.) Nagyon színvonalasnak kell lennie egy tévécsatornának is, hogy a katalán nézőt el tudja szólítani a spanyol hírektől, sportközvetítésektől vagy sorozatoktól. Az aggodalmak különösen a fiatal korosztályokkal kapcsolatosak: éppen ezért keltett nagy feltűnést a katalán függetlenség mellett tüntető fiatal korosztályok lát-

9 Kosztolányi Dezső, *Nyelvünk ügye. Nyílt levél dr. Nékám Lajos egyetemi tanárhoz* = Uő., *Nyelv és lélek*, Szépirodalmi, Budapest, 1971, 262.

ványos megjelenése, igaz, függetlenségpárti oldalról nézve épp ennyire aggodalmat keltő a legerősebb ellenerő, a Ciutadans/Ciudadanos párt (soraiban számos katalánnal), amelynek sikeréhez szemmel láthatólag vezetőinek és támogatóinak fiatalsága-fiatalossága is nagyban hozzájárul, úgy tűnik, újabb európai trendhez igazodva. Ugyanakkor kiszámíthatatlan, hogy a digitális technikák milyen változásokat fognak előidézni és idéznek máris elő a fiatal felhasználók – majd hamarosan befolyásolók – kultúrájának szerkezetében.

Az utóbbi negyven év katalán nyelvű kulturális termelése minden bizonnyal meghaladja a teljes eddigi katalán történelmét. Ennek összefoglalása, nevekkel való érzékeltetése esszénk keretei közt lehetetlen volna. Mindössze két új fejleményt emelünk ki.

Katalónia látványos fejlődése mind gazdasági, mind kulturális téren magával húzta a történelmi okok, mindenekelőtt a spanyol–katalán népességarányok miatt nehezebb helyzetben levő többi „katalán terület”. (A katalán szolidaritás a *Països Catalans* terminussal fogja őket össze. Ennek hangoztatása a rendszerváltozás utáni években, amikor a „régiónk Európája” eszme reményt adott a kisebb nyelveknek a biztos keretek közt való túlélésre, jóval erősebb volt, mint manapság.) Mind a szigetek, különösen Mallorca, amely erősen megszenvedti a turizmust és a helyi kultúra iránt nem túlzottan érzékeny gazdag nyugati–északi országokbeli betelepülőket, miközben jóléte nagyban ezektől függ, mind pedig Valencia, amelynek csak egyes foltjain vannak többségben a katalánok, különösen a főváros, Valencia, de Castelló és Alacant katalánjai is erőteljes színekkel járulnak hozzá a közös katalán kultúrához az alkotóművészetekben, az oktatás–kutatásban, illetve a könyvkiadásban. Meg kell becsülni az észak-katalóniai katalánok mindnél nehezebb politikai körülmények között adott életjeleit, és az andorrai, az aragóniai és a parányi szardíniai (algueri, olaszosan algherói) katalán közönség nyelvmeőrző erőfeszítéseit.

A másik mozzanat a katalán irodalom fordítások révén való nemzetközi megjelenése, mégpedig azon két műnemben, amelyek a költészet korábbi primátusát „megdöntve” a katalán irodalom sikerágazatai lettek. Az egyik a próza, mégpedig mind a novellisztika, mind a regényirodalom. A *Katalán Könyvtár* című magyar sorozat két novelláskötete csak igen szerény keresztmetszetet adhat e népszerű műfaj számos kitűnő szerzőjének rövidprózájából; ami pedig a regényt illeti, a modern katalán irodalom most már nem is egy világsikert mutathat fel. A sort a mallorcai

Llorenç Villalonga (1897–1980) *Mallorcai udvarház* (Bearn, 1961) című, közel húsz nyelven megjelent regénye nyitja, amelyet Lampedusa *A párdúcával* szoktak összevetni. Megejtően szép ábrázolása a mallorcai arisztokratikus-patriarchális világ letűntének. Harmincnál több európai és ázsiai nyelven, köztük nagy világnyelveken publikálták a barcelonai, de élete jelentős részét emigrációban töltött Mercè Rodoreda (1909–1983) *A Diamant tér* (La plaça del Diamant, 1962) című kisregényét, a női lélek ábrázolásának remekművét a modern kori katalán történelem nagy traumája, a polgárháború hátterén. Ugyanez a kor teszi tönkre Maria Barbal (1949) pireneusi aprófalvainak világát, amint az író *Pedra de tartera* ('Kő az omladékból', 1985; magyarul megjelenés előtt: *Sodródó kavics*) című igen sikeres, már tizenöt nyelvre lefordított könyve bemutatja. Egy közelmúltban eltűnt vidéki városka nosztalgikus megidézése a tárgy Jesús Moncada (1941–2005) *Hajóvontatóút* (Camí de sirga, 1988; magyarul két kiadásban: *A folyók városa*) című regényének is. Jaume Cabré (1947) regényeinek valóságos diadalútja van Magyarországon: *Óméltósága* (2001), *Az eunuch árnyéka* (2004), *A Pamano zúgása* (2006) (ugyanazon a tájon játszódik, mint Barbal kisregénye), *Junoy barát, avagy a hangok halála* (2009), *Én vétkem* (2014). (Mind Moncada, mind Cabré művei több mint húsz nyelven olvashatók.) Rodoreda, Barbal és Moncada más írásai is megjelentek vagy megjelenendőben vannak a magyar könyvpiacra.

A francóizmus nehéz évei különösen sújtották a színházat; megújulása nem hivatásos, független csoportosulások tevékenységéből indult ki. Nem egy közülük később a professzionalizálódás útjára léphetett. A katalán színházi élet normalizálódása mérföldkövének a Teatre Lliure – a független színházak világát vagy az emigrációt megjárt – művészek által való, 1978-as megalapítását tekinthetjük, s azóta számos fontos színházi műhely alakult és kapott állandó helyet. Az idősebb nemzedékből való Josep M. Benet i Jornet (1940) és Rodolf Sirera (1948) egy-egy, valamint a fiatalabb s az előzőknél is sikeresebb Sergi Belbel (1963), 2005 óta a Katalán Nemzeti Színház (Teatre Nacional de Catalunya) igazgatója négy, továbbá Jordi Galceran (1964) három darabja magyarul is olvasható. Benet *Színésznők* című drámáját Marosvásárhelyen adták elő, míg Belbel és Galceran darabjai évek óta nagy sikert aratnak budapesti és más magyarországi színházakban. (Galceran 2003-as *Grönholm-módszere* igazi nemzetközi karriert futott be, hatvan országban mintegy kétmillió néző látta. Belbelt 16, Sirerát 12 nyelvre fordították.) Mindannyian televíziós forgatókönyvírók is, pl. Belbel kivételével

részt vettek a legismertebb katalán tévésorozat, a *Nissaga de poder* (magyarul *Bor és hatalom*) írásában. A katalóniai katalán TV3 csatorna 1996–98-ban, az MTV1 egy évre rá adta le a műfaj értékesebbjei közé tartozó szappanopera három évadjának közel 500 epizódját...

Nagy nép? Kis nép? Európa – hát még a világ! – legfőlőbb értetlen közönnyel, de inkább méltatlankodva szemléli egy európai kisebbségi nép vergődését a függetlenség és a tartománylét között. Néhány éve csak a nemzetközi aláírásgyűjtő kampány akadályozta meg, hogy betiltsák annak a honlapnak a működését, ahol az Európai Unió hivatalos iratai katalán fordításban jelennek meg. Nem uniós pénzen, hanem magán-szorgalomból. Formális jogi szempontból természetesen rendben van, hogy a máltaiak szűk félmillió nyelvű mint államnyelv mindezt automatikusan megkapja. Európa legnagyobb saját állam nélküli (kisebbségi) nyelve nem, s ez nincs rendben. Ha Andorra belépne az Unióba...! Vagy a független Katalónia...!

Nagy ritkán, véletlenül mégis fény vetül a „kicsikre”. A 2007-es frankfurti könyvvásár meghívottja Katalónia volt, és a nyitóbeszédet az írásaiban is szabálytörő, provokatív Quim Monzó (1952) katalán író tartotta. Befejezésül tőle idézünk, részben tartalmilag, részben szó szerint. Monzó meglepetését fejezi ki amiatt, hogy a könyvpiar legnagyobb dicsőségére rendezett frankfurti vásár ez alkalommal egy olyan irodalmat hívott meg, amelynek nyelve több országban beszélt ugyan, de ezek közül egyikben sem igazán hivatalos (másfélben, mondja, hangoztatják ugyan hivatalosságát – nyilván Andorrára és Spanyolország három tartományára utal –, de csak addig, „amíg ezzel nem okoznak kellemetlenséget a turistáknak, a sielőknak vagy a gázpalackok házhozszállítóinak”), majd emlékeztet rá, hogy a provanszál Mistral 1904-es Nobel-díja óta egyetlen „állam nélküli irodalom” sem részesült ebben a kitüntetésben. Pedig vannak ezek közt olyanok, mint a katalán, amely „az európai kultúra egyik alapköve. Az állítólag közösen épített Európa olyan állam nélküli irodalma, amely kitűnik szilárdságával, sokszínűségével és folyamatosságával.”¹⁰

Úgy véljük, most nem provokálni akart a kortárs katalán író. Vagy ha igen, akkor is feltétel nélkül egyetértünk vele a katalán irodalom, sőt a katalán kultúra egészének értékelésében.

10 Quim MONZÓ, *Discurs d'inauguració de la Fira de Frankfurt 2007*, Quaderns Crema, Barcelona, 2007.

Berta Tibor

NYELV ÉS IDENTITÁS: A KATALÁN ESETE

Amik figyelemmel követték az utóbbi időszakban a Katalónia esetleges politikai önállósodásával kapcsolatos spanyolországi fejleményeket és az azokhoz társuló, egyre élesebb politikai vitákat, megfigyelhették, hogy a függetlenedési törekvésekkel összefüggésben nyilvánosan megszólaló politikai szereplők önmeghatározásuknak megfelelően eltérő nyelvet választanak. A függetlenségpártiak szinte mindig a régió saját nyelvét, a katalánt használják, jelezve, hogy elsősorban katalánnak tartják magukat, míg az egységpártiak inkább spanyolul tartják beszédeiket, mivel egyaránt vallják magukat spanyolnak és katalánnak. Figyelembe véve David Crystal megállapítását, mely szerint „az egyén nyelvi identitásának kérdése sehol nem merül fel markánsabban, mint az etnikai és nemzeti hovatartozással kapcsolatban”, és „a kialakuló nemzeti identitásnak [...] talán leggyakoribb szimbóluma a nyelv”,¹ a fentebb említett tény egyáltalán nem meglepő. Puskás Tünde is megemlíti, hogy „a nyelvi identitás és a nyelvhasználat kérdéseinek nagymértékű egymásra hatásának” eredménye, hogy a nyelv „az egyes politikai és etnolingvisztikai csoportok közti hatalmi harcok eszközévé vált”.² A fenti megállapítások a katalánokra is érvényesek, akik önmeghatározásában központi helyet foglal el a saját nyelv és annak használata. Nemes Krisztina szerint „a katalán nacionalizmusról megállapítható, hogy a katalán nyelvvédelem köré, abból kiindulva szerveződött”,³ így a katalánok politikai törekvéseinek megértéséhez mindenképpen ismernünk kell nyelvük legjellemzőbb vonásait és történetét. Éppen ezért a továbbiakban a katalán nyelv besorolásával kapcsolatos tudományos vélemények rövid bemutatása után áttekintjük a katalán nyelvterület történetét, majd összegezzük jelenlegi geo- és szociolingvisztikai jellemzőit, valamint jogi státuszát, különös figyelmet szentelve a nyelvhasználat történeti fejlődésének és a nemzeti identitás alakulásában játszott szerepének.

A katalán egyike a latin beszélt változatából származó újlatin nyelveknek, amely a Pireneusokból a 8. századtól kezdődően különböző történeti okok miatt – melyeket később részletesebben áttekintünk – el-

1 David CRYSTAL, *A nyelv enciklopédiája*, Osiris, Budapest, 1998, 51.

2 PUSKÁS Tünde, *Nyelv, identitás és nyelvpolitika Európában*, Fórum Társadalomtudományi Szemle 2. (2000/1.), 69–84.

3 NEMES Krisztina, *Függetlenség – Allam – Nyelv: Katalónia különös esete*, Létünk 2015/2., 124.

terjedt az Ibériai-félsziget keleti sávjában és a Földközi-tenger nyugati medencéjének szigetein. Az első romanista nyelvészek egy része eleinte a Dél-Franciaországban beszélt, néha provanszálnek is nevezett okcitan nyelvjárásának tartotta,⁴ a tudományos közvélemény tulajdonképpen csak a korábbi álláspontját módosító Wilhelm Meyer-Lübke 1925-ben megjelent tanulmányának hatására ismerte el önálló nyelvként.⁵ A katalán nyelv strukturális rendszerének részletes bemutatása nélkül⁶ itt és most csak annyit emelünk ki, hogy az okcitánhoz – és a franciához – fűződő szorosabb kapcsolatát látszanak igazolni a szókincs olyan elemei, amelyekben a katalán a spanyoltól és a portugáltól eltérő lexikai egységeket használ; például kt. ok. fr. *oncle*, sp. *tío*, pt. *tio* 'nagybácsi', kt. ok. *poma*, fr. *pomme*, sp. *manzana*, pt. *maçã* 'alma', kt. *cama*, ok. *camba*, fr. *jambe*, sp. *pierna*, pt. *perna* 'lábszár', kt. *bullir*, ok. *bolir*, fr. *bouillir*, sp. *hervir*, pt. *ferver* 'fornni', kt. *menjar*, ok. *manjar*, fr. *manger*, sp. pt. *comer* 'enni', kt. ok. *arribar*, fr. *arriver*, sp. *llegar*, pt. *chegar* 'megérkezni', kt. ok. *trobar*, fr. *trouver*, sp. pt. *encontrar* 'megtalálni', kt. ok. *formatge*, fr. *fromage*, sp. *queso*, pt. *queijo* 'sajt'. Ugyanakkor az ibériai újlatin nyelvekkel való kapcsolatát jelzik az alábbi szavak, melyek esetében a katalán a spanyol és portugál, nem pedig az okcitan és francia mintát követi: sp. pt. kt. *apagar*, ok. *atudar*, fr. *êteindre* 'eloltani', sp. kt. *callar*, pt. *calar*, fr. *taire* 'elhallgatni', sp. pt. kt. *despertar*, fr. *éveiller* 'felkelteni', sp. pt. kt. *matar*, ok. *tuar*, fr. *tuer* 'megölni'.⁷ Éppen ez a kettősség volt az, ami a 20. század első felében meglehetősen komoly, némiképp politikai színezetű tudományos vitát váltott ki a katalán úgynevezett galloromán, illetve iberoromán jellege mellett érvelő kutatók között.⁸ A nyelvészek ma egyetértenek abban, hogy a katalán legközelebbi nyelvrokona az okcitan, és amint az alábbiakban látni fogjuk, ez a szoros kapcsolat nemcsak nyelvi jegyeik közötti hasonlóságokon, hanem történeti és kulturális tényezőkön is alapul.

Mint arra fentebb utaltunk, a katalán nyelv bölcsőjének a Pireneusok vidéke tekinthető, amely a 8. században az Ibériai-félszigetet csak-

4 Lásd: Eva SEIFERT, *Das Katalanische in den Werken von Friedrich Diez = Homenatge a A. Rubió i Lluch*, I, Estudis Universitaris Catalans 21. (1936), 193–199. És Wilhelm MEYER-LÜBKE, *Grammaire des langues romanes*, I, Welter, Paris, 1890, 14.

5 Wilhelm MEYER-LÜBKE, *Das Katalanische. Seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1925.

6 A katalán nyelvi rendszerét részletesen leírja Kiss Sándor szócikke a következő enciklopédikus kötetben: *A világ nyelvei*, szerk. FODOR István, Akadémiai, Budapest, 1999, 680–684.

7 Germà COLÓN, *El lèxic català dins la Romània*, Universitat de València, València, 1993, 22–23.

8 A tudományos vitákról részletesen olvashatunk magyarul a következő tanulmányban: BERTA Tibor, *A katalán az iberoromán nyelvek között = A magyar–katalán kapcsolatok ezer éve*, szerk. ANDERLE Ádám, Hispánia, Szeged, 2001, 87–95.

nem teljesen meghódító muzulmánok által uralt területek északi határvidéke volt, és ahol a velük szembenálló frank uralkodók létrehozták a *Marca Hispanica* néven ismert ütközőzónát. Az ennek részét képező, a frank fennhatóságtól fokozatosan függetlenedő katalán grófságok alkották – Anderle Ádám szavaival élve – „a jövődő Katalónia szívét”,⁹ amely még jó ideig viselte a valamikori frank államhoz fűződő politikai, dinasztikus és gazdasági kapcsolatok örökségét, kulturális szempontból pedig az okcitan hatást. Egyes nyelvtörténészek kiemelik, hogy a 12. és a 13. század során keletkezett irodalmi és jogi szövegekben előfordul, hogy a *katalán* és *provanszál* terminusok egyaránt utalnak a ma a spanyolországi Katalóniához, illetve a franciaországi Provence-hoz tartozó területek lakóira.¹⁰ A frank és a hispániai államok érdekszférájának határán lavírozó hajdani kis kiterjedésű katalán államalakulatok emlékét őrzi az az Andorra, amelynek államfői tisztségét formailag ma is a francia elnök és a katalóniai Urgell püspöke megosztva viseli. A 12. században Katalónia már a vele nyugaton szomszédos Aragóniával alkotott államszövetséget ugyanazon uralkodócsalád fősege alatt, és ez az aragón-katalán perszonálunió a 13. század közepére elhódította a muzulmánoktól az Ibériai-félsziget keleti sávját – egészen a mai Valencia tartomány déli csücskéig – és a Baleár-szigeteket, majd a 14. és a 15. század folyamán a Földközi-tengeren terjeszkedve átmenetileg uralma alá hajtotta Szardíniát, Sziciliát és a Nápolyi Királyságot is. A 15. század tekinthető az aragón-katalán államszövetség, valamint a katalán nyelvű irodalom és kultúra aranykorának, melynek központjává ekkorra Valencia vált, mely nemcsak kiemelkedő költők és írók – mint például Ausiàs March és Joanot Martorell –, hanem két pápa – III. Kallixtus és VI. Sándor – szűkebb hazája is volt. A költészet nyelve ekkor vált katalanizmusokkal tűzdelt provanszálból fokozatosan inkább provanszál elemeket is tartalmazó katalánná,¹¹ túljutva ezzel az okcitanhoz viszonyított önmeghatározás korszakán. Ugyanakkor a muzulmánok elleni harcban leginkább megerősödött két ibériai királyság, Kasztília és Aragónia 1474-ben történt – bár csupán az uralkodó személyének azonosságán alapuló – egyesítése és a kasztíliai spanyol nyelv presztízisének rohamos növekedése következtében már ekkor megkezdődött a katalán nyelv használatának hanyatlása. A 15. század vége és a 16. század eleje által alkotott időszak-

9 ANDERLE Ádám, *Spanyolország története*, Pannonica, Budapest, 1999, 41–42.

10 ANTONI FERRANDO FRANCÉS – MIQUEL NICOLÁS AMORÓS, *Història de la llengua catalana*, UOC/Pòrtic, Barcelona, 2005, 64.

11 MANUEL SANCHIS GUARNER, *La llengua dels valencians*, Tres i Quatre, València, 1992, 137.

ban csökkent a társadalmi és politikai élet vezető rétegét képező nemes-ség katalán jellege,¹² és a spanyol vált a királyi kancellária nyelvén.¹³ A jelentősebb katalán költők közül például Joan Boscà spanyol névvel, Juan Boscánként „az V. Károly birodalma által kínált univerzalitás és talán a spanyol egységesülési tendencia és nyelvi kultusz hatására”¹⁴ spanyolul írta legjelentősebb műveit. Hozzá kell tenni azonban, hogy a 18. század elejéig tartó időszakban konkrét rendelkezések nem tiltották a katalán és a többi kisebbségi nyelv használatát a spanyol korona felségterületén.¹⁵ A Habsburg-korszak vége felé, 1659-ben azonban Észak-Katalónia az úgynevezett pireneusi béke értelmében Franciaországhoz került¹⁶ – ez a mai Pyrénées-Orientales –, és itt a katalán nyelv helyzete rövidesen romlani kezdett, mivel XIV. Lajos egy 1700-ban kiadott ediktumában megtiltotta a katalán nyelv használatát, mondván, az „ellentétes a francia nemzet méltóságával”.¹⁷ Hamarosan a Spanyolországban maradt katalán nyelvterületen is megjelentek a nyelvhasználatot korlátozó intézkedések, melyek összhangban voltak a Habsburg-Bourbon örökösödési háború (1701–1714) eredményeként trónra kerülő Bourbon-dinasztia központosító törekvéseivel, melyeknek célja Anderle Ádám megfogalmazása szerint „korszerű »össz-spanyol« abszolutista intézményrendszer” kiépítése volt.¹⁸ Valencia, Aragónia, majd Katalónia is elveszítette a kereskedelem és a jog terén korábban tiszteletben tartott kiváltságait,¹⁹ de az egységességre való törekvések kiterjedtek a nyelvhasználatra is: a kasztíliai spanyol vált a közigazgatás általános nyelvén,²⁰ majd királyi rendeletek sora intézkedett a spanyolnak az alap- és középfokú oktatásba és a törvénykezésbe való bevezetéséről (1768), a spanyol nyelvű könyvelés kizárólagosságáról (1772) és a nem spanyol nyelvű színdarabok bemutatásának megtiltásáról (1799).²¹ Ebben az időszakban az egyedüli kivételt az örökösödési háború következtében átmenetileg (1708–1802) a liberális felfogású brit fennhatóság alá került Menorca

12 Josep M. NADAL – Modest PRATS, *Història de la llengua catalana. Dels orígens al segle XV*, Edicions 62, Barcelona, 432.

13 *Uo.*, 441–444.

14 BÁN Mónika, *Juan Boscán poétikája = A magyar–katalán kapcsolatok ezer éve*, szerk. ANDERLE Ádám, Híspánia, Szeged, 2001, 73.

15 Francesc FERRER I GIRONÈS, *La repressió de la llengua catalana*, Serra d’Or 2002, 18–21.

16 Fernando GARCÍA DE CORTÁZAR – José Manuel GONZÁLEZ VESGA, *Spanyolország története*, Osiris, Budapest, 2001, 219.

17 FERRANDO FRANCÉS – NICOLÁS AMORÓS, *I. m.*, 243.

18 ANDERLE, *I. m.*, 97.

19 GARCÍA DE CORTÁZAR – GONZÁLEZ VESGA, *I. m.*, 244.

20 *Uo.*, 264.

21 FERRANDO FRANCÉS – NICOLÁS AMORÓS, *I. m.*, 282.

szigete jelentette, ahol nem volt érvényben a nyelvhasználatot érintő korlátozás.²² A 18. század végére a katalán nyelv presztízse oly mértékben visszaesett, hogy Antonio de Capmany katalán származású spanyol filozófus, történész és politikus a spanyolt tartotta „a [spanyol] nemzet általános nyelvének”, míg a katalánról 1791-ben azt írta, hogy noha korábban „nemzeti nyelv és nem helyi tájnyelv volt”, most már „elavult, provinciális, az írásbeliség számára halott nyelv”.²³ Ráadásul a művelt irodalmi és hivatalos írásbeliség kohéziós és centralizáló hatásának hiánya miatt növekedtek az egyes földrajzi nyelvváltozatok közötti eltérések, ami hozzájárult az egyes régiók saját identitásának erősödéséhez is. Ekkoriban a nyelv iránt érdeklődő szerzők gyakran egy-egy helyi nyelvváltozat sajátosságait és szépségét taglalják.²⁴ A fentebb ismertetett 18. századi intézkedéseket gyakran szokták az örökösödési háború során a Habsburgokat támogató katalánok nemzeti érzésének letörését célzó elnyomó nyelvpolitikai törekvéseként értelmezni,²⁵ de ezek a nyilvánvalóan az állam központosítását és egységesítését szolgáló hivatott rendelkezések tágabb kontextusba helyezve nem tekinthetők egyértelműen és kizárólagosan a katalán nemzeti önazonosság megszüntetésére irányuló intézkedéseknek. Bizonyos vélemények szerint például az említett 1799-ben kihirdetett királyi rendelet nem a kisebbségi nyelvhasználat, hanem az akkoriban nagyon gyakran játszott olasz nyelvű darabok ellen irányult, és a színháztulajdonosok tiltakozásának hatására két év múlva vissza is vonták.²⁶ Ráadásul – ahogy arra Anderle Ádám felhívja a figyelmet – olyan egységesítő intézkedések, mint a vámhatárok felszámolása, kifejezetten kedveztek az aragóniai, valenciai és katalán kereskedőknek, akik ekkortól fértek hozzá a korábban számukra tiltott gyarmati kereskedelemhez.²⁷ Emellett a kormányzás hatékonyságát és a közigazgatás működését elősegítő egységes nyelvhasználatra való törekvés egyáltalán nem egyedi eset; más államokhoz hasonlóan nagyjából ugyanebben az

22 *Uo.*

23 Antonio de CAPMANY, *Libro del consulado de mar*, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, Barcelona, 1965 (1791), 38.

24 Lásd például Carles ROS *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano* (Valencia, 1734) és Antoni FEBRER i CARDONA *Principis generals de la llengua menorquina* (Maó, 1804) című műveit. Előbbi a valenciai, utóbbi a menorcai „nyelvnek” szentelt korabeli munka.

25 Wolfgang PÖCKL – Franz RAINER – Bernhard PÖLL, *Introducción a la lingüística románica*, Gredos, Madrid, 211–212.

26 M. Teresa JULIO, *Rojas Zorrilla en Barcelona. Aproximación histórica a la cartelera teatral (1718–1900)*, = *Actas de las XXX Jornadas de Teatro Clásico de Almagro*, coord. Felipe B. PEDRAZA JIMÉNEZ – Rafael GONZÁLEZ CAÑAL – Almudena GARCÍA GONZÁLEZ, Ediciones de la Universidad de Castilla – La Mancha, Almagro, 2008, 45.

27 ANDERLE Ádám, *I. m.*, 94–95.

időszakban – 1784-ben – lépett életbe Magyarországon II. Józsefnek a német nyelvet hivatalossá tevő nyelvrendelete, hogy „nagy hasznára szolgáljon az a közjónak, ha az egész monarchiában csak egy nyelv uralkodjék”.²⁸ Ugyanakkor – ahogy Szajbély Katalin fogalmaz – „az egységesítő, centralisztikus törekvések egyik legkézenfekvőbb eszköze volt a kisebbségi nyelv használatának tiltása, a legszűkebb magánszférára való visszaszorítása”,²⁹ ezért az eredeti szándék szerint talán észszerű rendelkezéseket Magyarországhoz hasonlóan Katalóniában is a nemzeti önértetet sértő elnyomó intézkedéseként értelmezték, és így élnek a katalán köztudatban. Éppen ezért, amikor a 19. század első évtizedeiben a romantika kulturális áramlataival Európa-szerte szárnyra kapó nemzeti érzés Katalóniában is éreztette hatását, és ennek nyomán kibontakozott a katalán nemzeti újjászületést szorgalmazó, *Renaixença* – azaz ’újjászületés’- néven ismert mozgalom, az a katalán identitás elsődleges jelképének tekintette a katalán nyelvet.³⁰ A század végén megerősödő, valamiféle önállóságot követelő, ideológiai szempontból meglehetősen heterogén politikai erőket összekötő kapocs éppen az a meggyőződés volt, amely szerint „a nyelv kétségkívül a Katalóniát jellemző közös identitás jele”.³¹ Erőfeszítéseket tettek az önkormányzat visszaszerzésére és a katalán nyelv használatának normalizálására, és bár ezt a folyamatot Primo de Rivera diktatúrája (1923–1930) megakasztotta, az 1931-ben létrejött – rövid életű – második spanyol köztársaság megadta az autonómiát Katalóniának, és hivatalos státuszt biztosított a katalán mellett a baszk és a galíciai nyelvnek is. Az ezt követő, 1936 és 1939 között dúló polgárháborúból győztesen kikerülő Francisco Franco „centralizált, hivatalosan egynyelvű állama” az egységes spanyol nemzet ideáljának alapjára helyezkedett, és legnyilvánvalóbban éppen nyelvpolitikájában törekedett a homogenizálásra,³² betiltva a katalán és a többi regionális nyelv hivatalos használatát. Az 1978-ban elfogadott, ma is érvényes spanyol alkotmány helyreállította a kisebbségi nyelvek hivatalos státuszát, de a gazdasági potenciáljának és idegenforgalmi vonzerejének köszönhetően a belső migráció egyik célpontjává vált Katalóniában a katalán anyanyelvűek aránya jelentősen csökkent.

28 II. József nyelvrendeletének ismertetése Barczafalvi Szabó Dávid kommentárjával = *Magyar Hírmondó. Az első magyar nyelvű újság*, szerk. Kókay György, Gondolat, Budapest, 1981, 165.

29 SZAJBÉLY Katalin, *Kisebbségi kérdés Spanyolországban*, Kisebbségkutatás 2003/4., 700.

30 FERRANDO FRANCÉS – NICOLÁS AMORÓS, *I. m.*, 319.

31 *Uo.*, 313.

32 PUSKÁS Tünde, *I. m.*

Az ismertetett történeti fejlődés eredményeként ma a katalán nyelv helyzete földrajzi, jogi és társadalmi szempontból is rendkívül összetett. Nyelvterülete négy államra terjed ki, és teljes lakossága meghaladja a tizennégymilliót; ebből a hivatalos felmérések alapján nagyjából tízmillió használja a katalánt, akiknek körülbelül a fele tartja azt anyanyelvének.³³ Fontos azonban kiemelni, hogy a nyelvi kompetencia megítélése összetett kérdés, mert a nyelvi készségeket – azaz a beszédkészséget, az íráskészséget, a hallott, illetve olvasott szöveg értését – illetően az egyes nyelvhasználók eltérő adatokat szolgáltathatnak. Egy 2013 és 2015 között készült szociolingvisztikai felmérés adatai szerint Katalóniában a lakosság 94,3 százaléka ért és 80,4 százaléka beszél is katalánul, s míg 82,4 százaléka képes olvasni, 60,4 százaléka pedig írni is tud ezen a nyelven.³⁴ Maga a nyelv az említett területeken eltérő súllyal és jogi státusszal rendelkezik. A Pireneusokban elhelyezkedő Andorrai Hercegségnek a katalán az egyedüli hivatalos nyelve, azonban az azt használó mintegy 67 000 fő elenyésző arányt jelent a katalánul beszélő össznépszerűséghez képest. Mintegy 47 000 fő beszél valamilyen jogi státusz nélküli változatát Spanyolország Aragónia nevű tartományának keleti sávjában, 150 000 a délkelet-franciaországi Pyrénées-Orientales megyében és nagyjából 27 000 az olaszországi Szardínián elhelyezkedő Alghero – katalánul *l'Alguer* – városában. A katalánul beszélő népesség túlnyomó többsége azonban – összesen mintegy kilencmillió fő – Spanyolország három keleti autonóm tartományában – Katalóniában, Valenciában és a Baleár-szigeteken – él, ahol nyelvük úgynevezett társhivatalos státusszal rendelkezik;³⁵ ezen belül a katalánul beszélők csaknem kétharmada éppen Katalóniára jut, ami érthetővé teszi, hogy itt a nyelv a régió önazonosságában jelentős szereplővé válhatott. A társhivatalos státusz az egész spanyol állam területén hivatalos kasztíliai spanyoléval azonos nyelvi jogokat biztosít a katalán ajkúak számára, ugyanakkor érvényessége az említett tartományokra korlátozódik. Ez a szabályozás nagy előrelépés a korábbi történeti korszakokhoz és a nyelvterület egyéb részeihez képest, ugyanakkor némiképp aszimmetrikus helyzetet hozott létre. Az államnyelvként elismert spanyollal

33 *Coneixements, usos i representacions del català al conjunt del domini lingüístic*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2013–2015. http://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxiu/Coneixements_usos_representacions_catala_conjunt_domini_linguistic.pdf

34 *Uo.*

35 *Plataforma per la llengua, INFORMECAT 2016. 50 dades sobre la llengua catalana*, Barcelona, 2016.

szemben – melynek ismeretét az alkotmány minden állampolgártól elvárja – a csupán regionálisan használható katalán a gyakorlatban akkor is hátrányban van, ha jogi értelemben elméletileg nem ez a helyzet. Ez különösen fontos szempont Katalóniában, ahol a lakosság több mint fele ma a spanyolt tartja az identitását jelképező nyelvnek.³⁶ Éppen ezért a katalánok számára, akik Major László szerint „önmagukat nem nemzeti kisebbségként, hanem kisebbségi nemzetként határozzák meg”, a „nemzeti megmaradás egyik legfontosabb eszköze a nyelvpolitika”,³⁷ melyet a spanyol alkotmány értelmében elsősorban az egyes régiók saját önkormányzati törvénye határoz meg.³⁸ Ahogy arra Nemes Krisztina utal, a katalán önkormányzati törvény nem csak azt rögzíti, hogy a katalán Katalónia saját nyelve, de ezt teszi meg a tartományban a közoktatás nyelvének is, és azt is kimondja, hogy mindkét hivatalos nyelv ismerete kötelező minden katalán – azaz katalóniai lakcímmel rendelkező spanyol állampolgár – számára.³⁹ A saját nyelvre való utalás nemcsak a spanyollal szembeni történeti elsőbbség és preferencia kinyilvánítása, hanem a katalán önkormányzatiság sajátos mivoltának megfogalmazása is; a spanyol közigazgatást alkotó autonóm közösségek többsége ugyanis – Katalóniától eltérően – nem rendelkezik saját nyelvvel; a „más nyelven beszél” fogalmára pedig könnyen alapozható a „másik nemzetet alkot” következtetés. Ezzel összefüggésben a csak katalán nyelvű közoktatásra törekvő nyelvpolitika legfőbb célkitűzése a fentebb leírt történelmi okokra visszavezethető spanyol hatásnak kitétt Katalónia újrakatalanizálása, ami nem csupán a nyelvismeret bővítését és mélyítését, hanem azon keresztül a kulturális és társadalmi identitás erősítését is jelentheti. Persze ez a katalán nyelv és identitás fenntartását szolgáló nyelvpolitika a nem katalán anyanyelvű lakosságra nézve hátrányokkal jár, ezért érthető módon Katalónia határain túlmutató társadalmi és politikai feszültséget kelt Spanyolországban. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a nyelv és az identitás ilyen mértékű összefonódása másutt egyenesen a katalán nyelvterület tudományosan elfogadott egységének megkérdőjelezését eredményezte. A Katalóniával délen szomszédos Valencia autonóm közösségben a helyi sajátosságokkal rendelkező nyelvváltozatot a saját öntudattal rendelkező helyi lakosság nagy része

36 NEMES Krisztina, *I. m.*, 122–123.

37 MAJOR László, *A mai Katalónia = A magyar–katalán kapcsolatok ezer éve*, szerk. ANDERLE Ádám, *Hispania*, Szeged, 2001, 23.

38 *Spanyolország alkotmánya*, 3. cikkely, 2. bekezdés, *Magyar Kisebbség* 11. (1998/1.), <http://epa.oszk.hu/02100/02169/00008/m980119.htm>

39 NEMES Krisztina, *I. m.*, 119–121.

előszeretettel nem katalánnak, hanem valenciainak nevezi, és felmérések szerint a katalántól eltérő nyelvnek tartja.⁴⁰ A valenciai önkormányzati törvény diplomatikusan a *valenciai nyelv* – azaz *llengua valenciana* – elnevezéssel utal a közösség saját nyelvére, amely értelmezhető ‘valenciai katalán nyelv’ és ‘valenciai, azaz nem katalán nyelv’ jelentéstartalommal is. Érdekesség, hogy egy valenciai kulturális intézet olyan alternatív helyesírást közölt, használ és propagál, amely sok tekintetben eltér az említett törvény által a valenciai nyelvi norma ügyében hivatalos intézményként megjelölt *Academia Valenciana de la Llengua* által kidolgozott, általánosan elfogadott, a katalán nyelvi egységgel összhangban lévő helyesírási szabályzattól, és ezzel Valencia nyelvi és kulturális különállását sugallja. Visszatérve a katalóniai helyzethez, azt is érdemes megemlíteni, hogy az ottani önkormányzati törvény törekszik a katalán nyelv használatának a nemzetközi szinten való normalizálására is, és megfogalmazza azt a célkitűzést, hogy a katalán az Európai Unió hivatalos nyelvvé váljék.⁴¹ A jelenlegi uniós szabályok értelmében ugyanis – számos sokkal kevesebb beszélővel rendelkező nyelvvel ellentétben – a katalán nem kaphatja meg ezt a jogállást. Ugyanakkor a katalán nyelv iránti nemzetközi érdeklődés jelentőségét jelzi, hogy a katalán kultúra terjesztéséért felelős barcelonai Ramon Llull Intézet adatai szerint a világ több mint százötven egyetemén lehet katalánul tanulni;⁴² Magyarországon az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1971, a Szegedi Tudományegyetemen 1996 óta van erre lehetőség, de a hazai katalanisztika gyökerei a 20. század elejéig visszanyúlnak.⁴³

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a katalán identitás kialakulásában a nyelv jelentős szerepet játszott, és története szorosan összefonódott a politikatörténettel. Nem csupán arról van szó, hogy a katalán nyelvű irodalom virágkora egybeesik a katalán nyelvű területek politikai értelemben vett fénykorával, míg a nyelvhasználat kezdetben spontán hanyatlása, majd intézményes korlátozása egyúttal a jogi, közigazgatási és politikai önállóság megszűnésének korszakát jelenti a katalánok szá-

40 VÍCTOR AGULLÓ CALATAYUD, *Análisis de la realidad sociolingüística del valenciano*, Papers 96/2 (2011), 511.

41 *Estatut d'autonomia de Catalunya*, Parlament de Catalunya, Barcelona, 2016, 6. cikkely, 3. bekezdés.

42 *El català a les universitats del món: 30 anys formant professorat i creant xarxa*, Institut Ramon Llull, Barcelona, 2016.

43 Erről részletesebben lásd: FALUBA Kálmán, *A magyar katalanisztika múltja és jelene = A magyar-katalán kapcsolatok ezer éve*, szerk. ANDERLE Ádám, Hispánia, Szeged, 2001, 27–29.

mára. Ezen túlmenően megállapítható, hogy a homogenizálásra törekvő és az azzal szembenálló politikai és társadalmi erők egyaránt a nyelvet tekintették és tekintik ma is az identitás legfontosabb jelképének, ezért az a 19. században feléledő katalán nacionalizmus legfőbb szimbólumává és a mai függetlenségi törekvések eszközüvé vált. A katalán nyelv azonban az aktuálpolitikai vonatkozásoktól függetlenül is figyelmet érdemel, hiszen irodalmi hagyományát és jelenlegi beszélőinek számát tekintve is egyike az Európai Unióban hivatalos státusszal nem rendelkező legjelentősebb nyelveknek.

Klempáné dr. Faix Dóra

BARCELONA, A CSODÁK VÁROSA – AZ IRODALOMBAN

1. Don Quijote látogatása Barcelonában

Barcelona az évszázadok során sok író és költőt ihletett meg, és számos irodalmi műben nem csupán megjelenik, hanem központi helyet foglal el. Olyan világhírű írók szövegei idézik fel a katalán várost, mint Voltaire, Stendhal, Victor Hugo, Gustave Flaubert, Émile Zola, Virginia Woolf, Albert Camus és Umberto Eco, hogy csak néhány nevet említsek, de jelen tanulmányban a spanyol irodalom területére fogok koncentrálni, s azon belül elsősorban olyan kiemelkedő művekre, melyek magyarul is megjelentek.

Köztudott, hogy az elmés nemes Don Quijote de la Mancha Barcelonában is megfordult utazása során, sőt, ez az egyetlen város, amely szerepel a regényben.¹ Egészen pontosan a könyv második kötetében, attól a pillanattól kezdve, amikor lovagunk – az ötvenkilencedik fejezetben – elhatározza, hogy hősiességét a barcelonai tornajátékokon bizonyítja. A hatvanegyedik fejezetben vonul be a városba, majd ott is marad, egészen a hatvanötödik fejezet végéig. A titokzatos narrátor, aki néha egyes szám első személyben beszél, de egyik szereplővel sem azonosítható, már csak azért sem, mert máskor (és leggyakrabban) inkább harmadik személyben szól, és úgy tűnik, mindentudó, a következőképpen idézi fel Don Quijote és Sancho Panza kalandjait Barcelonában. Hőseink először a tengerpartra érkeztek,

[...] minden irányban körülhordozták tekintetüket; megpillantották a tengert; még sohasem láttak tengert; rendkívül nagynak, végtelennek tűnt szemükben, sokkal nagyobbak, mint a Ruidera tavai, La Manchában. Látták az öbölben a gályákat, amint félrevont napellenzőkkel pihentek, és hol magasba lendültek, hol meg a vizet súrolták, simogatták lengő, libbenő lobogóik.²

1 A Don Quijote különböző magyar nyelvű fordításai külön értekezés témáját képezhetnék. Jelen tanulmány a legutóbb megjelent fordítást veszi alapul: Miguel de CERVANTES SAAVEDRA, *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha*, ford. BÉNYHE János, Európa, Budapest, 2005.

2 *Uo.*, hatvanegyedik fejezet, 629.

Ezután a lovag és kísérelője Don Antonio Moreno lovag „igazán nagy és előkelő gazdag úri”³ házában vendégeskedtek, ahol a vendéglátó „kivezette a lovagot egy erkélyre, mely a város egyik legnépesebb utcájára nézett”, „ott nyargalásztak a díszruhás lovagok fel s alá, mintha nem is az ünnep kedvéért, hanem egyes-egyedül Don Quijote tiszteletére öltöztek volna díszbe”.⁴ A barcelonai látogatás egyik legismertebb része azonban arról szól, amikor Don Quijote sétára indult a városban, és

Amint befordult az egyik utcába, [...] egy ajtó fölött egy igen nagy betűs fólírást pillantott meg: Itt könyveket nyomtatnak. Nagyon megörült, mert még sohasem látott nyomdát, és szerette volna megnézni, hogy milyen. Bement egész kísérelőjével [...]⁵

A város végül nem túl dicsőséges események színtere lett „a hős lovag” számára, ugyanis vereséget szenvedett a Fehér Hold lovagjával szemben, és ezért teljesítenie kellett a lovag kívánságát: egy esztendőre vissza kellett vonulnia falujába. Így búcsúzott Barcelonától:

Itt volt Trója! Itt fosztott meg kivírt dicsőségemtől a szerencsétlenség, nem pedig a gyávaság; itt mutatta meg nekem forgandóságát a szerencse; itt homályosultak el hőstetteim; itt rogyott le a szerencsém, és föl sem is tud többé emelkedni!⁶

Látjuk tehát, hogy ebben a történetben Barcelona lenyűgöző, nyüzsgő, modern város (ahol még nyomda is van), és szimbolikus szerepet játszik, hiszen a főhős sorsának rosszra fordulását jelképezi. Ugyanakkor az egész szöveget olvasva az is kitűnik, hogy hasznos információs forrásként is szolgálhat arról, hogy milyen lehetett Barcelona az adott történelmi pillanatban.

Carles Carreras i Verdaguer arra a következtetésre jut Barcelonának a katalán irodalomban betöltött szerepét illetően, hogy a térbeli konkrét elhelyezésem keresztül az író növelni tudja a szöveg valóságosságát, s olyannyira valóság-hű képet adhat, hogy az olvasás mellett akár egy térképet is használhat az olvasó, melyen elhelyezi a különböző leírt vagy csak megemlélt helyszíneket, sőt, az irodalmi szöveget egyéb

3 *Uo.*, 631.

4 *Uo.*, hatvankettedik fejezet, 632.

5 *Uo.*, 644.

6 *Uo.*, hatvanhatodik fejezet, 675.

forrásokkal (térképekkel, dokumentumfilmekkel, statisztikai adatokkal) is összevetheti. Megjegyezi továbbá, hogy a város nemcsak mint helyszín vagy táj jelenhet meg, hanem mint légkör (hangulat) vagy lelkiállapot is, hiszen a benne lakó nőket és férfiakat is jelenti, akik ott élik mindennapjaikat.⁷ Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a Cervantes-szöveget, szembetűnő, hogy a helyszínekre tett utalások egyáltalán nem konkrétak (bár a szövegben említett nyomdát a hagyomány Sebastián de Comelles Call utca 14–16. sz. alatt található nyomdájával azonosítja). Azt is láthatjuk, hogy sokkal inkább a város jellegét, hangulatát határozza meg az elbeszélő: „gonosznál is gonoszabb utcagyerekek” (akik Don Quijote minden lépését követik a városban),⁸ „díszruhás lovagok”⁹ és „a bámész nép”¹⁰ népesítik be a város utcáit. A kép nagyon dinamikus, „az utcagyerekek keresztültörnek az egész tömegben”,¹¹ „elkeverednek”,¹² a lovak „nyargalásznak”,¹³ az emberek „tolonganak”,¹⁴ tehát egy pezsgő, élettel teli Barcelona képe rajzolódik ki a *Don Quijote* oldalain.

2. Barcelona a katalán és spanyol nyelvű irodalomban Cervantes után

A katalán és spanyol irodalom további története során az irodalmi szövegek más-más képet festenek Barcelonáról, mint ahogyan a fent említett Carles Carreras tanulmánya is mutatja.¹⁵ A 19. században, a *Renaixença* néven ismert és a katalán nyelvű irodalom fellendülését jelképező kulturális mozgalom idején az írók többsége a vidéki környezetet részesítette előnyben – így például Frederic Soler (azaz Serafi Pitarra), Àngel Guimerà és Catalina Albert (azaz a férfi néven ismert Víctor Català) –, s a 20. század elején jelent meg először egy olyan irodalmi szöveg, Santiago Rusiñol *Lauca del senyor Esteve* című műve, mely élő leírást ad Barcelona, ezen belül pedig a Ribera negyed századvégi életének minden-

7 Carles CARRERAS I VERDAGUER, *La ciudad de Barcelona en la literatura catalana*, Anales de Geografía de la Universidad Complutense, n° 15, Servicio de Publicaciones de la Universidad Complutense, Madrid, 1995, 221–233.

8 CERVANTES, *I. m.*, 631, 632, 637, 644, 668.

9 *Uo.*, 632.

10 *Uo.*, 637.

11 *Uo.*, 631.

12 *Uo.*

13 *Uo.*, 632.

14 *Uo.*, 637.

15 CARRERAS I VERDAGUER, *I. m.*, 226–229.

napjairól, miközben Joan Salvat-Papasseit költő a régi Barceloneta és a kikötő hangulatát eleveníti fel. Ezek a művek annak a hagyománynak a kezdetét jelentik, melyet követve a szerzők Barcelona egy-egy negyedére összpontosítanak, és azt elevenítik meg az olvasók számára (ez igencsak jellemző lesz a későbbiekben elemzett Juan Marsé-műben is). Barcelona mint nagyváros a 20. század elejének kulturális mozgalma, a *Noucentisme* idejétől kezdve rajzolódik ki a művekben, s az egyik legkiemelkedőbb alkotás, Joan Maragall *Oda a Barcelona* című verse, már teljes összetettségében ábrázolja a város vitalitását.

A spanyol polgárháború és az azt követő Franco-korszak, mely teljes mértékben betiltotta a katalán nyelv használatát, jól látható törést okozott az irodalomban, és Barcelona irodalmi megjelenítésének szempontjából is egyértelmű változást hozott. Bár ebben a több évtizedes időszakban már számos olyan regény keletkezik, melyben nemcsak megjelenik, hanem központi szerepet is játszik Barcelona, leginkább spanyol nyelvű alkotásokról beszélhetünk. Az egyik nagy kivétel Mercè Rodoreda *La plaça del Diamant*, azaz *A Diamant tér* című, 1962-ben megjelent műve,¹⁶ mely Colometa, azaz (a magyar változatban) Kisgalamb történetét meséli el, aki a Gràcia negyedben él. Bár a regény már a paratextustól kezdve meghatározza, kiemelt pozícióba helyezi a helyszínt, magában a szövegben nem találkozunk a narratív tér részletes leírásával: a városnak inkább a hangulatát adja át a narrátor a történelmi korra jellemző szokások és az emberi magatartásformák, azzal sokkal inkább a narráció, a történések elbeszélése által.

Ami a polgárháború után, azaz a Franco-diktatúra alatt, spanyol nyelven írt műveket illeti, a Barcelonában játszódó számos történet közül feltétlenül ki kell emelnünk Carmen Laforet *Nada* (1944) és Juan Marsé *Últimas tardes con Teresa* (1966) című regényeit. A későbbiekben pedig, már a Franco utáni korszakban kiemelkedő művek: Manuel Vázquez Montalbán: *Los mares del Sur* (1979), Eduardo Mendoza: *La ciudad de los prodigios* (1986), Carlos Ruiz Zafón: *La sombra del viento* (2001) és Ildefonso Falcones: *La catedral del mar* (2006), szintén Barcelonában játszódnak. Ugyanakkor azt is hozzá kell tennünk, hogy több író – például Juan Marsé, Manuel Vázquez Montalbán vagy Eduardo Mendoza – szinte összes művének helyszíne Barcelona.

Eduardo Mendoza egyik legfontosabb regénye, a fent említett *La ciudad de los prodigios*, azaz *A csodák városa*, 2003-ban jelent meg magya-

16 Mercè RODOREDÁ, *A Diamant tér*, ford. TOMCSÁNYI Judit, Európa, Budapest, 1978. A fordítás az eredeti, katalán nyelvű kiadásból készült.

rul, Tomcsányi Zsuzsanna fordításában.¹⁷ A paratextusban említett „csodák városa” (Barcelona) nem csupán háttér, ennél jóval fontosabb szerepet játszik a műben. A főhős, Onofre Bouvila történetének helyszíne az 1888-as Világkiállításától az 1929-es Világkiállításig tartó időszakban, és szinte tökéletes pontossággal határolja be a fiú sorsának alakulását attól kezdve, hogy Barcelonába érkezik, egészen titokzatos eltűnéséig. Az ő sorsával párhuzamosan rajzolódik ki Barcelona pontosan dokumentált, földrajzi, történelmi és demográfiai adatokkal, a korszak történelmi eseményeinek felidézésével alátámasztott képe, s az elbeszélő ezenkívül valóságos személyeket is belesző a történetbe, hogy a regény hitelességét, valószerűségét növelje. Hogy csak egy érdekes példát említsek, a regény Barcelona épülését és kialakítását is bemutatja, kitérve a város bővítésének folyamatára, s ezen belül az ún. Cerdà-tervre, mely Ildefons Cerdà építészről kapta nevét, aki a középkori város köré egy szabályosan elosztott, négyzethálós elképzeléssel alakította ki az új tömböket, mely elrendezés a mai napig jól látható. Mindamellet, ahogy Eduardo Ruiz Tosaus is megállapítja, nem „történelmi”, inkább „áltörténelmi” regényről van szó, melyben a pontos dokumentációhoz hozzáadódik a humor, a paródia és az ironia, melyek alkalmazásával a szerző a történelmet a fikcióhoz igazítja.¹⁸

A regénybeli Barcelona azonban, mint ahogyan a paratextus már az első pillanatban is előrevetíti az olvasó számára, „a csodák városa”. Olyan hely, ahol különleges tulajdonságokkal felruházott emberek élnek, mint maga Onofre Bouvila, aki csodával határos módon képes felemelkedni a legmélyebb szegénységből a társadalom legmagasabb szférájába, és eljutni a gazdasági élet csúcsára,¹⁹ vagy mint az a különös jósnő, aki jövődőléseivel a főhős életének meghatározó alakja. Olyan hely, ahol különleges történetek és (városi) legendák keringenek. És főleg olyan hely, melynek egyik legmeghatározóbb csodás eleme a folyamatos

17 Eduardo MENDOZA, *A csodák városa*, ford. TOMCSÁNYI Zsuzsanna, Európa, Budapest, 2003.

18 Eduardo RUIZ TOSAUS, *De la manipulación histórica en La ciudad de los prodigios*, Espéculo. Revista de estudios Literarios, Universidad Complutense, Madrid, 2001, <http://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo/numero17/ciudad.html>. De valóság és fikció viszonyát, illetve Barcelona megjelenését a művekben elemzi még Margarita GARBISU BUESA, *El juego realidad-ficción en La ciudad de los prodigios de Eduardo Mendoza*, Espéculo. Revista de estudios Literarios, Universidad Complutense, Madrid, 2000, <http://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo/numero16/mendoza.html> című tanulmánya, valamint Gonzalo NAVAJAS, *Más allá de la posmodernidad. Estética de la nueva novela y cine españoles*, Ed. EUB, Barcelona, 1996 című könyve is.

19 Ezt szintén csodás felemelkedésnek tartja José V. SAVAL, *La ciudad de los prodigios de Eduardo Mendoza* című elemzésében (Sintesis, Madrid, 2003).

változás, a fejlődés, a lendületes növekedés, melyet talán leginkább a különböző technikai vívmányok megjelenése jelképez. Talán az egyik legszembetűnőbb példa erre az a különleges repülőszerkezet, melynek leírása feltűnő módon hiányzik a könyvből, s melyet mindenki elől elrejtve, titokban építenek fel, hogy „segítségével” Onofre Bouvila nyomtalanul eltűnjön a történet végén.

3. Barcelona a spanyol polgárháború utáni időszakban

Mendoza imént említett regénye után további két regényt szeretnék kiemelni, melyekből a spanyol polgárháború utáni időszak Barcelonájának képét ismerhetjük meg. Carmen Laforet *Nada* (1944) és Juan Marsé *Últimas tardes con Teresa* (1966) című, már korábban említett művei rendkívül érdekes képet nyújtanak főleg a polgárháború utáni első évtizedek (a 40-es, 50-es évek) Barcelonájáról, az akkori világról és az emberek (különösen a gyerekek és a fiatalok) életéről, gondjairól. Mindkettő olvasható magyarul is: Carmen Laforet regénye *A semmi* címmel jelent meg 2006-ban, Pávai Patak Márta fordításában, míg az *Utolsó délutánok Teresával* című regényt Dobos Éva fordította le 2008-ban.²⁰

Laforet regényében szintén azt láthatjuk, hogy a főszereplő történetéhez szorosan kapcsolódik Barcelona. A történet úgy kezdődik, hogy Andrea megérkezik a városba (érdekes, hogy a kiindulópont a *Don Quijotéban* és a Mendoza-regényben is pontosan az érkezés volt). A lány első benyomása a következő:

Friss és nehéz tengeri levegő járta át a tüdőmet a városról alkotott első kusza benyomással egyszerre: alvó bérházak, bezárt üzlethelyiségek, a magánytól megrészesgült őrszemként ácsorgó lámpaoszlopok. Nagyon közel volt a tenger, valahol mögöttem, szemben a Born piac térre vezető titokzatos kis utcákkal.²¹

A rövid leírásban a jelzők erős érzelmi töltetet adnak a szövegnek, és az alvó bérházak, a bezárt üzletek, a magányos lámpaoszlopok az ébredés előtti várost mutatják, melynek felfedezésére (titkai feltárására) olyannyira vágyik a főszereplő fiatal leány. Az az idealizált kép, amely Andrea

20 Carmen LAFORET, *A semmi*, ford. PÁVAI PATAK Márta, Patak Könyvek, Leányfalu, 2006; Juan MARSÉ, *Utolsó délutánok Teresával*, ford. DOBOS Éva, Magvető, Budapest, 2008.

21 LAFORET, *I. m.*, 7.

szívében él (gyermekkorából, amikor hétévesen – tehát még a polgárháború előtt – utolsó alkalommal járt nagyszüleinél), erős kontrasztban áll a polgárháború utáni valósággal, melynek megtestesítője az Aribau utcai lakás, és amely lidérces álomnak tűnik már az első pillanatban, azaz amikor Andrea megpillantja. A sötét, szegényes, piszkos és áporodott levegőjű lakás nyomasztó légköréből, mely az ott lakók életének is jelképe egyben, Andrea állandóan abba a Barcelonába vágyik, amely számára „a csodák városa” (hogy Eduardo Mendoza kifejezését használjam), álmai megvalósulását és a szabadságot testesíti meg. Előbb azonban meg kell küzdenie nagynénje, Angustias konzervatív felfogásával és a városról alkotott véleményével, mely szerint „A város, lányom, a város az maga a pokol. És egész Spanyolországban nem akad olyan város, amelyik jobban hasonlítana a pokolra, mint Barcelona”.²² Angustias véleményével azonban nem csak Andrea nem ért egyet, hanem az olvasó sem. A nagynéni ugyanis már kivívta ellenszenvünket, hiszen az első pillanattól kezdve megvető és tekintélyt parancsoló, nem hagyja Andreát szóhoz jutni, rákényszeríti saját álláspontját és félelmetes, ijesztő gondolatait a városról.

Amikor azonban a nagynéni elköltözik az Aribau utcai lakásból, Andrea számára kinyílik a világ, először érzi magát a városban fesztelennek, szabadnak. Szimbolikus az a pillanat, amikor a második rész legelején Andrea kilép barátnője, Ena házából, majd megáll „a Layetana utca kellős közepén”,²³ és fölnéz a magas épületre, melynek a legtetején Enák laknak. Feltűnő változás a szövegben, hogy ettől a pillanattól kezdve a szöveg hirtelen explicit módon megjeleníti a város más utcáit is. Az utalások olyannyira konkrétak, hogy Andrea útvonalait egészen pontosan nyomon lehet követni akár térképen is (ez a szöveg tehát jól képviseli azt a lehetőséget, melyre a tanulmányom elején említett Carreras utal).

Amikor Andrea beleveti magát a város, pontosabban Barcelona híres gótikus negyedének sötét és tekervényes utcáiba, megnézi a székesegyházat, keresztülvág „a pezsgő élettel, fényekkel teli Ramblán”,²⁴ s hallja „a vonat füttyét, ahogy elhalad az Aragón utcán”,²⁵ érzi, hogy ez a nap egy új élet kezdete számára. „Páratlan szép napok”²⁶ ezek, és a Barcelonában tett sétákat hamarosan kirándulások is követik a barátaival, főleg a tengerpartra, mely már önmagában is az életet és a szabadságot szimbolizálja.

22 *Uo.*, 18.

23 *Uo.*, 87.

24 *Uo.*, 90.

25 *Uo.*, 91.

26 *Uo.*, 106.

A leány barátaival tett sétáival szemben éles kontrasztot képez az az éjszakai kaland, amikor egy heves családi vitát követően nagybátyja, Juan, a felesége keresésére indul Barcelonában, és Andrea követi őt a városban. Azonban a következő részlet nem csupán a konkrét útvonal leírása miatt lesz érdekes számunkra.

Akkor értünk ki az Egyetem térre, amikor az épület toronyórája elütötte a fél egyet. Juan keresztülvágott a téren, és megállt a sarok előtt, ahol a San Antonio körút beletorkollik a térbe, és ahonnan a sötétbe burkolózó Tallers utca indul. A Pelayo utca teljes hosszában fényár kúszott lefelé. [...] Láttam, hogy Juan tesz néhány lépést a San Antonio sugárút felé, úgyhogy én is elindultam. Ám hirtelen sarkon fordult, és ott álltunk szemtől szemben egymással. De mint aki nem is lát, elviharzott mellettem ellenkező irányban, mint amerre indult, engem észre sem vett. Megint az Egyetem téren kötöttünk ki, Juan most a Tallers utcán indult tovább.²⁷

Ebben az esetben az útvonal pontos megjelölése nemcsak a valóságyszerűség növelését szolgálja, hanem a szereplők érzelmi túlfűtöttségét, kétségbeesését is tükrözi. Ezt támasztják alá az éjszakai ámokfutás leírásához a magyar fordításban használt, már önmagukban is a mozgásra és az érzelmekre utaló igék és szerkezetek: „úgy loholtam a nyomában, mintha az életem múlna rajta”, „Juan sietős léptekkel haladt, szinte futott”, „hirtelen sarkon fordult”, „elviharzott mellettem”, „Juan mindig visszahőkölt”.²⁸ A több oldalon keresztül zajló „üldözés” leírása során a szereplők végig konkrét utcákon haladnak előre, nagyon gyors tempóban, de meggondolatlanul: a célt egyikük sem ismeri pontosan, így a feszültség egyre fokozódik. Bár ezen a bizonyos éjszakán a helyzet megoldódik, az éjszaka eseményei szinte előrevetítik, hogy megnyugvásra nincs lehetőség, és Andrea minden igyekezete ellenére a helyzet egyre jobban elmérgesedik. A városban tett séták, melyek során Andrea célja az, hogy „elriassa a kísérteteket”,²⁹ már nem segítenek, és a történet végén Andrea elhagyja nemcsak az Aribau utcai lakást, hanem magát a várost is. Joggal mondhatjuk tehát, hogy a város ebben a regényben is fontos szerepet tölt be a narratív struktúrájában, keretet alkot, melybe az első oldalon belép, és melyből az utolsó oldalon kilép a főszereplő (ugyanúgy, mint Mendoza regényében Onofre Bouvila).

²⁷ *Uo.*, 133.

²⁸ *Uo.*, 133–134.

²⁹ *Uo.*, 222.

Carmen Laforet művében megjelenik a társadalmi megosztottság is. Andrea számára hamar kirajzolódik két különböző világ képe, melyről így szól:

Magamban megesküdtem, hogy nem keverem össze a két világot, mely kristálytisztán kezdett kirajzolódni az életemben: a könnyed, szívélyes diákbárságok és az otthonom piszkos, korántsem meg-hitt világát.³⁰

Ez a megosztottság jelen van, sőt még hangsúlyosabbá válik Juan Marsé esetében, főleg az *Utolsó délutánok Teresával* című regényben, melyben maga a város testesíti meg a társadalmi különbségeket. Míg Laforet regénye Barcelona központjában játszódott, a jómódú családból származó Teresa és a társadalom alsó rétegéből feltörni kívánó Manolo története a város két kerületének szimbolikáján alapul.

A regény bevezető jelenetét követően részletes leírást találunk a Monte Carmelóról, melynek első mondatában olyan motívumértékű elemek jelennek meg, mint a papírsárkány, az álom, a harci zászlók, melyek szerves részét képezik a főszereplő fiatal fiú, Manolo világának, és rávilágítanak a leírás ideológiai tartalmára: ebben a marginális, szegény bevándorlók által lakott negyedben a fiataloknak ugyancsak vannak álmaik, és bár ezek számukra elérhetetlen magasságokban helyezkednek el, ők készen állnak a harcra:

A Monte Carmelo a várostól északnyugatra magasodó kopár, kietlen domb. A kék égen gyakran látni szakértő gyerekeknek mozgatta, láthatatlan zsinórok végén villódzó, ragyogó színű papírsárkányokat, amint meg-megremegnek a szélben, s harci álmat hirdető zászlóként bukkannak fel a csúcs felett.³¹

Ebben a környezetben jelenik meg, a Carmelo domb csúcsán állva,

egy mozdulatlanul álló, barna arcú, hollóhajú fiatalember [...], aki úgy néz le a városra az országút széléről, akár egy sáros pocsolyára. Ő Pijoaparte.³²

Pijoaparte, azaz Manolo, tipikus Carmelo dombi fiatal fiú, aki miközben a várost nézi a magasból, azt az álmat szövögeti, hogy meghódítja a város gazdag negyedeit. Csakúgy, mint Laforet Andreája, Manolo az

30 *Uo.*, 48.

31 MARSÉ, I. m., 31.

32 *Uo.*, 34.

álmaikat akarja megvalósítani, de ebben az esetben az álmat nem az egész város, hanem a gazdag, polgári kerületek meghódítása jelenti. Vele szemben Teresa, a jómódú családból származó fiatal főszereplő arra vágyik, hogy megismerje a Monte Carmelo világát, és Manolo pont azért vonzza annyira, mert (jóképző, férfias külseje mellett) a szegénység, a munkásréteg megtettesítője, egy olyan világé, amely Teresa számára felettebb érdekes, egzotikus, izgalmas.

Ebben a regényben is explicit módon jelenik meg számos utca és tér, mely megtalálható Barcelona térképén. Mindamellet a szereplők útvonalai összességében nem követhetők olyan pontosan, mint Carmen Laforet regényében. A konkrét utcanevek említése ellenére azt figyelhetjük meg, hogy a szerző a valóságból fiktív narratív teret hozott létre.

Feltűnő továbbá, hogy a szereplők, s elsősorban a Monte Carmelo lakóinak helyváltoztatása mennyire mozgalmas, dinamikus. A szegény családból származó fiatalok – mint például Manolo – viszik előre a cselekményt, ők az aktív szereplők, akik próbálják meghódítani, elfoglalni az egész várost (csakúgy, mint Andrea), ők azonban az első pillanattól kezdve szabadon mozognak a városban, a legtöbb esetben lopott motorokkal (ami egyben utal arra, hogy nem rendelkeznek saját eszközökkel, anyagi javakkal, még a közlekedést is a csalás, a lopás révén valósítják meg).

Marsé ezen regényében megjelenik egy köztes tér, a Balmes klinika, ahol Maruja (Manolo szeretője, aki egyben Teresa családjának cselédje) lábadozik. Ez a tér, melyet egyik társadalmi réteg sem tulajdonít kizárólag magáénak, alkalmas lehet arra, hogy Teresa és Manolo találkozzanak, és szerelmük kibontakozzon. A két osztály között húzóó határvonal azonban végső soron áthatolhatatlannak bizonyul.

Összességében azt figyelhetjük meg tehát, hogy Barcelona a különböző művekben (már Cervantestől kezdve) a főszereplők útját, személyes útkeresését testesíti meg. A különböző helyszínek egy életút állomásai, mely erre a térre korlátozódik: itt indulnak és itt is fejeződnék be a történések, tehát Barcelona metaforikusan, szimbolikusan függ össze a főszereplők történetével, fejlődésük folyamatával. A tér funkciója ugyanakkor a hitelesség, a valóság látszatának megteremtése, és a város képén keresztül az olvasó valószerű képet kap az adott korszak társadalmi helyzetéről és életéről. És mégis, ahány könyvet olvasunk, annyi arcát ismerhetjük meg (a mindig mozgalmas és dinamikus) Barcelonának, Mendoza szavaival élve „a csodák városának”.

HOGYAN LÁTSZIK KATALÓNIA?

(körkérdés)

A 2017-ben erőteljesen előtérbe kerülő katalán függetlenedés kérdése elsősorban politikai és jogi problémákat vetett föl mind Spanyolországban, mind az Európai Unióban és nem utolsósorban Magyarországon is. A függetlenedés demokratikus kereteket megőrző vagy éppen feszegető törekvései a legkülönbözőbb mediatizált értelmezéseket születtek, azonban talán nem állunk távol a valóságtól, ha összességében az értetlenség és a bizonytalankodás attitűdjével jellemezzük a magyar fogadtatást. A Szépirodalmi Figyelő tanulmányrovata arra tesz kísérletet, hogy a felkért szerzők szövegei révén körüljárja a katalán identitás irodalmi, nyelvi és művelődéstörténeti vonatkozásait, és mindezt kiegészítendő, továbbá a politikai mellett a kulturális és társadalmi hangsúlyokat erősítendő, körkérdésben fordul több kulturális területen dolgozó, kutató vagy oktató szakember felé, mintegy azzal a kérdéssel, hogyan látszik innen Kelet-Közép-Európából a katalán függetlenedési törekvés, és miként értékelhetők azok a magyar vagy nemzetközi reakciók, melyek időközben e kapcsán megszülettek.

Lénárt András

Gondolatok a katalán kérdésről

A katalán függetlenedési törekvések 2017-ben a nemzetközi híradások fókuszába kerültek. A legtöbb külföldi, köztük a magyar reakció is elsősorban azt a kérdést járja körül, hogy Katalóniának van-e joga és alapja a teljes függetlenségre (ezt mi nem dönthetjük el), és alkotmányos-e ez a törekvés (a jelenlegi spanyol alkotmányt tekintve természetesen nem az); mindez persze ennél jóval bonyolultabb kérdés. A társadalmi mozgalmak megtették, ami tőlük telt, a jövőben politikai alkuk döntik majd el, hogy közjogilag mi lesz Katalónia szerepe Spanyolországban és az Európai Unión belül és/vagy kívül. Úgy gondolom, hogy nekünk, származásunkat tekintve kívülállóknak, nem tisztünk állást foglalni abban, mi is lehetne a legideálisabb megoldás. Minden forgatókönyvre szép számmal sorjáznak a pró és kontra érvek, amelyeket szakértőként lehet (és kell is) elemeznünk és értékelnünk, de ítéletet mondani talán

nem áll jogunkban. Az elmúlt hónapokban többen is publikáltunk a kérdéshez kapcsolódó történelmi, kulturális, gazdasági vagy éppen jogi megközelítésű tanulmányokat és cikkeket magyar folyóiratokban és egyéb médiafelületeken, hogy megvilágíthassuk a tárgykör minden lehetséges oldalát. Valamelyest közelebb kerültünk tehát a válaszhoz, miközben mégis tisztos távolságban maradtunk.

A katalán kulturális *Újjászületés (Renaixença)* a 19. század végétől kapott új erőre, ettől kezdve a katalanizmus markáns jelenlétet mutat Spanyolországban, később pedig annak határain kívül is. A 20. század viszontagságai szükségszerűen megerősítették az öntudatot: míg az 1931-ben kikiáltott Második Köztársaság során minden jel arra utalt, hogy szélesedő autonómiára és önkifejezésre lesz lehetőségük, addig a spanyol polgárháború következményeként felálló Franco-diktatúra (1939–1975) soha nem látott elnyomással sújtotta Katalóniát. Előbb a központosításra törekvő spanyol nacionalizmus és nemzeti katolicizmus terrorja, majd az élet minden területére kiterjedő, a nemzetiségeket érintő tiltás fenyegette a katalán kultúra létét, ugyanakkor a földalatti mozgalmak tevékenysége, később pedig az évek előrehaladtával enyhülő szigor ébren tartotta a katalanizmus lényegét. A diktátor halálát követő demokratikus átmenet és az akkor született, ma is érvényes alkotmány széles körű autonómiát biztosít Katalóniának, szélesebbet, mint más autonóm közösségeknek. A 21. században azonban a történelmi és kulturális érvek mellett felerősödtek a (korábban is meglévő, de kevésbé hangsúlyos) gazdasági indokok, amelyek előbb csak kiterjedtebb autonómiát követeltek, mostanra pedig már teljes függetlenséget igényelnek. Az elmúlt évszázadok során felgyülemlett sérelmek így robbanásközeli állapotba kerültek.

De miért is érdekeljen minket egyáltalán a távoli Katalónia? A kutatóknak megvan erre a saját, szubjektív válaszuk, számukra a vizsgált témáik adják az igazolást. Mindenki mást pedig talán azért (is) érdekelhet, mert Katalónia közel áll hozzánk. A magyar–katalán kapcsolatok története közel ezer évre nyúlik vissza, a dinasztikus összefonódásoktól a kulturális relációkig, ennek szakirodalma már magyar nyelven is elég bőséges, nem beszélve a katalán irodalomról. A katalán nyelv, kultúra és történelem oktatása jelen van a magyar egyetemi oktatásban és kutatásban, elsősorban a budapesti és szegedi hispanisztikai központokban, az egyes kutatókat – így e sorok íróját is – pedig szoros és gyümölcsöző szakmai és baráti kapcsolatok fűzik katalán kollégáikhoz. Barcelona kedvelt turisztikai célpont a magyarok számára is, a különböző katalán

kulturális, művészeti és gasztronómiai kincsek világszerte ismertek. És nem feledkezhetünk el az 50. születésnapját ünneplő, elsősorban a sci-fi és horrorfilmekre koncentráló, világszerte kultikussá vált Sitges Nemzetközi Filmfesztiválról sem, ahol – legújabb fejleményként – 2017 októberében Mundruczó Kornél *Jupiter holdja* című filmje három elismerést (fődíj, rendezői különdíj, legjobb effektek díja) is kiérdemelt.

Bármi is lesz a folyamat vége, a már ismert és a még felfejtés előtt álló szálak továbbra is összekötik Katalóniát a világ többi részével, így Magyarországgal is.

Markó Béla
A katalán titok

Azt hittem régebb, hogy értjük a katalánokat. Természetesnek láttam, hogy az önállóságukat veszített, önállóságra törekvő közösségek, katalánok, baszkok, dél-tiroliak, finnországi svédek, belgiumi németek vagy erdélyi magyarok egyformán gondolkodnak. Hasonló bú, hasonló öröm, mondhatnánk, és ebben talán van is valamennyi igazság. Mégis azt kell tapasztalnom, nehéz értelmeznünk a katalán politikát, és még nehezebb innen, Erdélyből megértenünk a katalán kultúrát. Nem azért, mert a transzszilván hegyi levegő netán nehezen keveredne a katalán tengerpart sós párájával. Azt nem könnyű megmagyarázni, mi a titka, hogy a modern idők olyan élenjáró művészeit adta az európai kultúrának a politikailag, közigazgatásilag régóta „frusztrált” Katalónia, mint Gaudí, Dalí vagy Miró, és a nem katalán, de Barcelonában tanult Picasso is nyugodtan ide sorolható. Úgy tűnik, hogy az újabb történelmükben – akár csak mi – sok kudarcot megélt katalánok nem félnek – tőlünk eltérően – a változástól, és nem gondolják, hogy a modernitás együtt jár az identitásvesztéssel. Éppen ellenkezőleg, Salvador Dalí patetikus cinizmusa, így kell mondanom, tulajdonképpen egy lehetséges kulturális stratégiát kínál minden többé-kevésbé jogfosztott közösségnek, bár kötve hiszem, hogy ezt ő vagy még azelőtt Gaudí valamilyen formában alkotói krédóként megfogalmazták volna. Nincs is erre szükség. De mindenképpen sikeresnek bizonyult ez az előremenekülés, legalábbis az építészetben és képzőművészetben. Miközben a tradíciótól sem szakadtak el, ma is él a folklór még Barcelona utcáin is.

Nem igazán tudjuk értelmezni a katalán politikát sem, ez jól megmutatkozott a függetlenségi népszavazás utáni zavart, zavarodott nyilat-

kozatokban. Igen, olyan ez a vergődő Katalónia, mint az egyszeri állatorvosi ló: mindenféle politikai betegség megszemlélhető rajta (holott a katalán kultúra, ahogy mondani szokás, „csattan ki az egészségtől”). Ilyenek voltak a kelet-közép-európai reakciók is, ki erről, ki arról a betegségről beszélt, de az egészet – az alapvető európai dilemmát – elég kevesen vették észre. Mi, erdélyiek sem. Szó esett arról, hogy nincsen analógia, hiszen mi „csak” autonómiát akarunk, nem elszakadást, és szóba került, nem véletlenül, a mai európai politikusok veszedelmes vonzódása a demagógiához, aminek a katalán elnök is áldozatául esett (ugyanis meghirdetett egy népszerű programot, de nyilvánvalóan fogalma sem volt arról, hogy ezt miképpen lehet kivitelezni, és hogy egyáltalán mi következhet egy eredményes népszavazás után). Elhangzottak érzelmes rokonszenvennyilatkozatok vagy hűvös államjogi fejtegetések egyaránt. Ám a katalán alternatíva nemcsak a katalánokat, nem is csak az Európában sokfelé megoldatlan kisebbségi problémákat érinti, hanem magát az egységes európai konstrukciót. Ma egész Európa azzal a kérdéssel szembesül, hogy lehet-e úgy működtetni egy határok nélküli közös Uniót, hogy közben a nyelvi-nemzeti identitások ne csonkuljanak. Nos, tagadhatatlan, hogy csonkulni jó esetben talán nem fognak ezek az identitások egy európai szövetségben, de óhatatlanul változnak majd valamennyit. A jó válasz erre a kérdésre nem a nemzetállami eszme feltámasztása, mert ez együtt jár a gyűlölködő nacionalizmusok felélesztésével is, hanem olyan sokszínű mozaik-Európa kialakítása, ahol minden nemzet és minden kisebbségi közösség szabadon érvényesítheti a saját kulturális törekvéseit. Nem államjogi kifogásokat, hanem a közös európai konstrukciót érintő fenntartásokat lehet felhozni a katalán függetlenségi szándékokkal szemben, mivel szinte feloldhatatlan az ellentmondás, hogy miközben egységesülnünk kellene, éppen esünk szét. Csakhogy olyan államokból sem épülhet fel egy tartós európai jövő, amelyek gumibottal verik szét polgáraik vagy közösségeik identitárius törekvéseit, illetve nem kínálnak saját közigazgatási kereteiken belül élhető autonómiát azoknak, akik ezt igénylik is és működtetni is tudnák. Lám, már-már azt mondom én is, hogy ebben a katalán történetben mindenkinek igaza van, de amikor mindenkinek igaza van, akkor előbb-utóbb senkinek sem lesz igaza, és ezt a vesztes-vesztes játszmat kellene valahogy abbahagyni. A politika ebben a pillanatban vajmi kevés fogózót nyújt egy ilyen fordulathoz, valljuk be őszintén.

De a kultúra igenis minta lehetne. A katalán kultúra mindenképpen. Hiszen a Francót támogató német és olasz repülőgépek által 1938-ban szétbombázott Barcelona, ahol az ostromnak sok ezer halottja volt

(Szép Ernő is elsiratta őket, és nem tudhatta, legfeljebb csak sejtette, hogy mi jön hamarosan Európa-szerte, sőt, mindenütt a világon), azóta újjáépült, beleértve a romokban heverő Ramblát is. Katalónia elveszítette akkor az autonómiáját, aztán 1977-ben visszanyerte, de az utóbbi években Madrid ismét megnyirbálta a katalán kormány hatásköreit. A művészek viszont tették a dolgukat közben, jó időben, rossz időben, folyamatosan. Nem is akárhogyan. Ebben legalább egyetérthetünk mindannyian, bármit is gondoljunk népszavazásról, függetlenségről, autonómiáról.

Nemes Krisztina
Miért akar függetlenedni Katalónia?

A közelmúlt politikai eseményeinek tükrében bizonyára sokakban felmerül a kérdés, hogy „Miért akarnak függetlenedni a katalánok?” Pár évtizeddel korábban ez a kérdés még úgy hangzott volna, hogy „Kik is azok a katalánok?” Úgy gondolom, ez a változás azt bizonyítja, hogy ennek az ország nélküli nemzetnek a marketingstratégiája jól működik, s kezd kirajzolódni Európa gondolati terében Katalónia képe. Franco tábornok nemzeti katolikus ideológiával egybeforrasztott Una Grande y Libre, vagyis Egységes, Nagy és Szabad Spanyolországát kívülről a torreadorok és a flamencotáncosok jelenítették meg a nemzetközi köztudatban. A demokratikus átmenet, vagyis a Franco halálát követő inkább politikai, mint gazdasági átrendeződés során az addig egységes ország 17 autonóm közösségre bomlott, amelyek közül a magyar hírekben leginkább Baszkföld szerepelt a terroristái révén. Talán Aragónia tartománya hangozhatott még ismerősen a történelemben járatos magyaroknak, akik vizsgákra készülve megtanulták, hogy Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella királyházasságával és a két történelmi királyság egyesülésével jött létre az egységes Spanyol Monarchia. Talán a mi igazságos Mátyás királyunk feleségének, Beatrixnak a nevéből is rémlett az Aragóniai jelző. De hol volt Katalónia?

Katalónia Nagy Károly birodalmának a déli mezsgyéje volt, mely a keresztény Európát elválasztotta a mór fennhatóság alatt álló egykori Hispániától. Ez a Marca Hispanica később önállósodott, és a 9. században kivált a Frank Birodalomból. A kis katalán grófságok az egykori görög emporion és föníciai kikötő, s a római időkben is jelentős város, Barcelona örgrófjának vezetésével egyesültek, majd amikor a szomszéd királyság, Aragónia trónja megüresedett, a barcelonai örgróf elvette

feleségül az aragón királylányt, és a két történelmi terület a 12. században Aragón Királyság néven egyesült. Megtartotta azonban mindegyik a maga törvényeit, nyelvét, és amikor közös hadivállalkozásban a móroktól visszahódították Valenciát és a Baleár-szigeteket a 13. században, akkor ezek is külön politikai entitásként kapcsolódtak az Aragón Koronához, miközben területüket a mór lakosság mellett katalán és aragón telepesek foglalták el. Mindegyik területnek külön parlamentje volt, s közös dolgaikat csak királyuk személye kötötte össze. Ez a területi, nyelvi, jogrendbeli különbség Kasztília és Aragónia egyesülése után is megmaradt, eltörlésére pl. a katalán jogrend teljes, és a katalán nyelv hivatalos használatának részleges, királyi rendeletekkel történő tiltása a 18. században történt, mégpedig a spanyol örökösödési háború után a spanyol trónra került Bourbonok által. Ez a század paradox módon a katalán ipar fejlődésének látványosan sikeres korszaka is. Mint a történész mondja, „a katalánok a munkába menekültek”, a Barcelonába 1714. szeptember 11-én, egyévi ostrom után bemaszírozó győztesek csodálkozva jegyezték fel, hogy az elkeseredetten, utolsóig védekező városban, a romok közt a katalán boltok kinyitottak. Ami ezután következett, az a katalán gazdaság kiépülésének a százada, mely az amerikai gyarmatokról importált gyapotra alapozva építette ki pamutiparát, mellyel ellátta az egész országot.

Spanyolországban ekkor fejlődik ki a két nagyváros, az uralkodói döntéssel létrehozott Madrid, a birodalmi központ, az ország igazgatásának centruma, és Barcelona, a polgárváros, amely inkább egy mediterrán városállamhoz hasonlatos, dinamikusan fejlődő ipari, kereskedelmi gócpont. A katalán öntudat alapja tehát nemcsak a múlt dicsősége és a középkorban erős aragón–katalán királyság, hanem a modern korban elért gazdasági fellendülés is. Pierre Vilar francia történész nagyon találó jellemzést ad Spanyolországban a 19–20. századra kialakult állapotokról. Azt mondja, hogy két kép körvonalazódott: a kasztíliai a katalánban csak azt látja, hogy az rideg, pénzhajhász, hibádzik belőle minden nemesi nagylelkűség, míg a katalánok a kasztíliaiakban csak az arroganciát és a lustaságot látják. Emiatt alakult aztán ki egy kettős komplexus, a katalánok politikai kisebbségi érzése és a kasztíliaiak gazdasági kisebbségi komplexusa, ami kölcsönös bizalmatlansághoz vezet. A 19. századi gazdaságtörténész megállapítása véleményem szerint jól jellemzi a Spanyolországban mára kialakult állapotok gyökerét.

Katalónia tehát mindig jelen volt, csak jobbra nem látszott a politikai térképen. Az autonómiák országának megalakulása óta (1978)

Kelet-Európában irigylésre méltóan széles autonóm jogköreit jó politikával, apró lépésekben képes volt még bővíteni is. A 2006-os autonómiasztatútumban követelt változtatások nagy része szimbolikus jellegű: a katalán legyen a tartomány hivatalos nyelve, nem csak úgynevezett saját nyelve, s Katalónia legyen nemzet, ne pedig nemzetiség, mint azt az 1978-as statútum rögzítette. Ezek a szimbólumértékű változtatási követelések, melyek a katalán nemzetet a spanyollal egy szintre emelnék, a katalán politikai kisebbségi komplexus jeleként értelmezhetők. Ezt valójában csak olyan kis (lélekszám tekintetében) nemzetek tagjai képesek megérteni, akiknek mindig el kell magyarázniuk, hogy kik is ők valójában, milyen nyelven beszélnek, mennyiben különböznek az őket körülvevő többi néptől. Hogy mi mutatja a spanyol fél kisebbségi komplexusát? Nyilvánvalóan az a tény, hogy a spanyol kormány nem hajlandó tárgyalni a katalánokkal a referendum ügyében. Bár állítása szerint sokkal többen vannak, akik a status quót támogatják, s a katalán nacionalisták által csapott nagy felhajtás csupán nagy hűhó a semmiért, nem hajlandók engedélyezni, hogy a 7,2 milliós lakosságú Katalónia békés népszavazással, szabályos feltételek mellett válaszolhassa meg a kérdést, akar-e függetlenedni.

Szolcsányi Ákos
Mindenki akar valamit

A jelenlegi katalán helyzet mindenekelőtt talán izgalmasnak mondható: egy szurkolói szemellenzőségtől és az érintetlenség közönyétől nagyjából egyenlő távolságra lévő érzelmi állapotból látni egy dollárarverést (<http://www.lottoxt.com/hu/archive/dollararveres.html>). Lépésről lépésre észlelni, hogyan szorulnak háttérbe a szerteágazó és bonyolult összefüggések (EU-tagság, Katalónia nem-katalánjai, illetve a Katalónián kívüli katalánok helyzete, nemzet és állam, etnikum és nemzet, unió, állam és tartomány közös és sajátos kiterjedései), hogy cserébe a jog vs. igazság természetlen és hamis dichotómiáján rágódjon, akinek kedve van hozzá. Ezzel szoros összefüggésben: hogyan lesz másodlagos egy bármilyen, de szükségszerűen súlyos kompromisszumok árán létrejövő megoldás víziója a résztvevők részigazságai iránti hűséghez mint erkölcsi minimumhoz képest. Harmadszor: hogyan alakul ki az áldatlan érdekközösség a két tábor legvadabb szélsőségei között, akik a józan észszel fenntarthatatlan status quónak köszönhetik a saját jelentőségüket,

így hálásan erodálják tovább a két tábor között fennálló maradék bizalmat is. Negyedszer: az eseményeket érteni igyekvők számára a moralitás megkerülhetetlen képzetkörében hogyan tolódik el a hangsúly jóról és rosszról jókra és rosszakra, akiknek aztán egy kívánatos végeredmény tükrében lesznek technikailag előnyösnek vagy károsnak értékelhető lépéseik, amelyek az állást befolyásolhatják, de a leosztást nem. Így a küszöbön állás helyzete is felszámolódik, marad a falvédős közhely, miszerint mindenki akar valamit – innen pedig már nem a reflexió emészti önértéssé a tényeket, hanem a nyers akarat termeli ki a kezére álló retorikát.

Voltaképp elég nagy tévedés lenne azt hinni, hogy a fentieket átlátni engedő, szemlélődő középút létezik. Az elmúlt évek nyomasztó erővel ürítették-ürítik ki a megértés csatornáit Közép-Kelet-Európában (is), kit-kit a maga pólusa felé szippantva. A szurkolói olmeleg egyszerű vitalitása rémisztő fölényben van a hideg, állandó válságát elbíró szuverenitással szemben, amibe egy komolyan gondolt „mit tudom én” szorítja az embert. Noha mit tudjuk mi? Mennyire egyszerűen állnak kézre a lenyomozhatatlan többes számok, „a katalánok ...-t akarják”, „a spanyolok ...-t teszik” stb. Holott a közelmúlt lényegesebb választásaiban szinte hajszálpontosan középen hasadnak a politikai entitások, akár az Egyesült Királyság, akár az Egyesült Államok politikai döntéseit nézzük – ami legalábbis óvatosságra intene, ha egy-egy közösségről akár szándékain, akár cselekvésein keresztül beszélünk (alkatukról, jövőjükről már *nem* is beszélve).

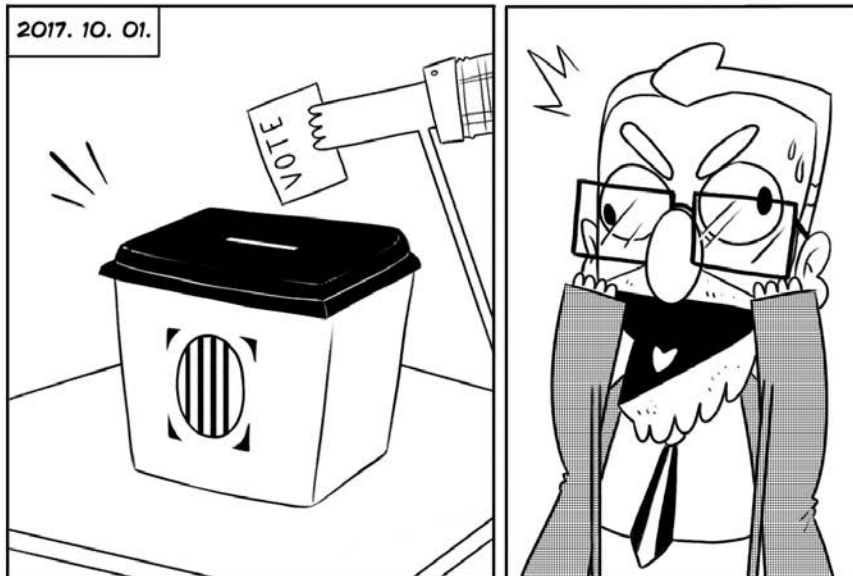
Személyes élményem egy itthonról már ismert sopánkodásfajta eltérő fénytörésben. Ez a sopánkodás egymást kevésbé ismerő emberek közötti kommunikációs panel: mielőtt elmondanánk egymásnak, (narancssárgára) fehérre vagy (vörösre) gránátvörös-kékre van-e a szívünk festve, hangsúlyozzuk, hogy milyen rossznak tartjuk, hogy a politika családi kapcsolatokat, barátságokat ver szét. Amikor ezzel megvolnánk, akkor lehet tovább közeledni. Gyakoroltam is ezt a technikát, nincs mit szépíteni rajta – viszont csak most ősszel, a Barcelona–Budapest-távolság által nekibátorodva mertem belegondolni, mégis mennyit értek ezek a családi, baráti kapcsolatok az alkotóiknak, ha egy Puigdemont vagy egy Rajoy (maradjunk annyiban, hogy egyik sem egy Sztavrogin sármjával tör a rosszra 's míveli a jót) konkolyt tud vetni közéjük? Továbbá: mennyire törekeny minden helyzet (a vágyott, az unt és a rettegett is), ha ilyen szereplőket tart felszínen? (Józsefattilásabban: „tőletek félttem?”)

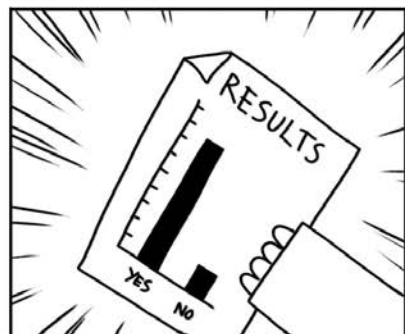
Záratként megemlíthetem azt is, hogy néhány évvel ezelőttig sokkal rövidebb listán tartottam számon, mi mindenre vágyhat az ember: szerelem, jólét, boldogság, esetleg bizonyos zéró összegű érvényesülések (olimpiai arany, év menedzsere díj stb.). Mint azóta folyamatosan kiderül, sokkal jobban függünk a szomszéd tehenétől, vallásától, etnikumától, szexualitásától, mint ahogy az egy másik, az ember nagykorúságát könnyelműen készpénznek vevő korban tűnt. Érdekes, hogy épp a szét-tartás eme újabb, váratlan frontja mutat rá, mennyire egymáson múlunk – de azt hiszem, minél előbb vesszük tudomásul, hogy a Másik nélkül se az egységes Spanyolország, se a független Katalónia nem megy, annál előbb szakíthatjuk meg az egyre drágább dollárlicitet is. Nem mintha lenne megoldás, de ha nem vigyázunk, nemsokára legértékesebb problémánk, a szabadság is odalehet.

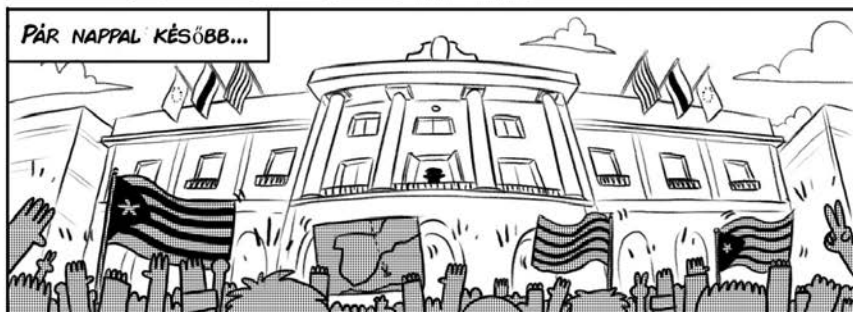
VOLT EGYSZER KÉT SPANYOL POLITIKUS...

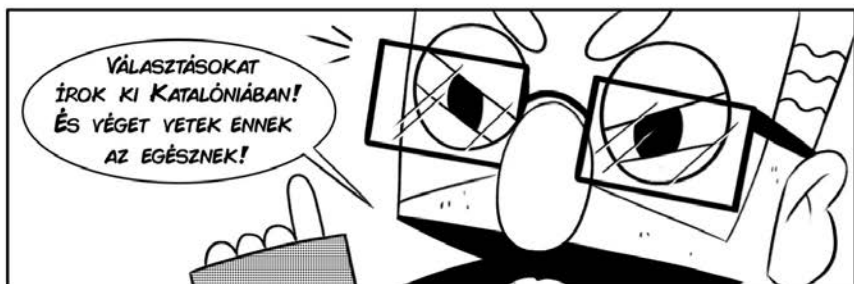
2017. 10. 01.

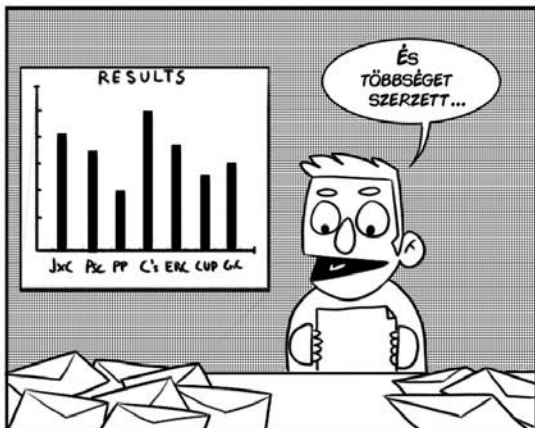
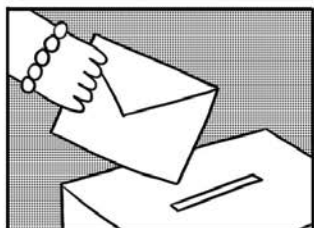
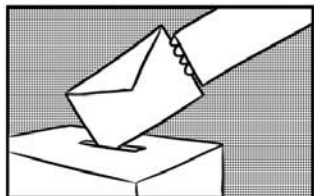

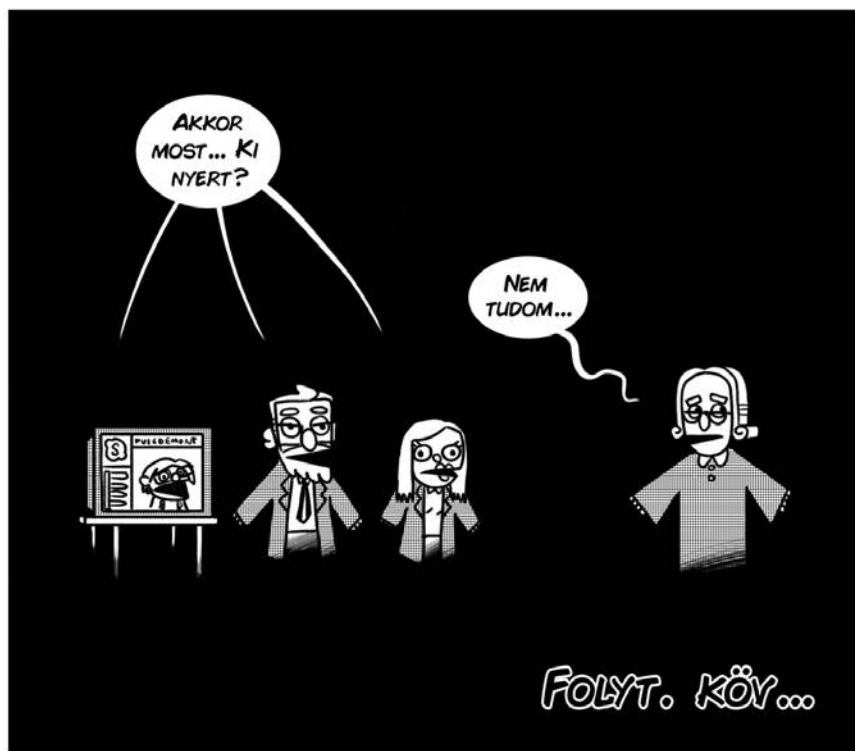
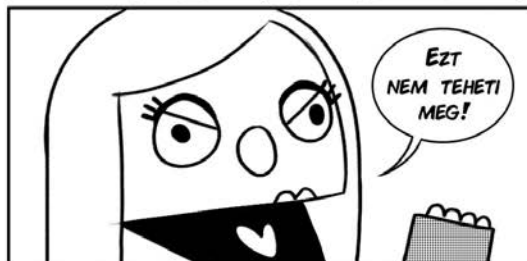

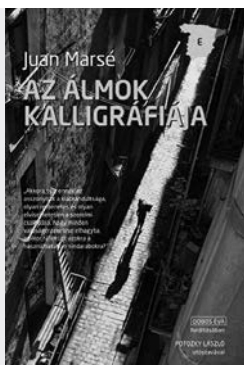

A VÁLASZTÁSOK NAPJA, 2017. 12. 21.

KRITIKA

Juan Marsé

Az álmok kalligráfija

Fordította: Dobos Éva

L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2017

Kész Orsolya

HOVÁ TŰNNEK A ZONGORISTÁK HALOTT UJJAI?

Pávai Patak Márta *Kortárs spanyol regényeink* című publicisztikájában¹ azt járja körül, hogy milyen az általunk ismerhető mai spanyol irodalom. Két alapkategóriát állít fel: jellemzően spanyol és nem jellemzően spanyol műveket különböztet meg egymástól. Juan Marsé *Az álmok kalligráfija* című kötete jellemzően spanyol és nem jellemzően spanyol mű. A Cervantes- és Juan Rulfo-díjas Marsé eredeti nyelven 2011-ben megjelent önéletrajzi ihletésű regénye a Franco-korszak első éveinek Barcelonájában játszódik. Túlnyomórészt egy Ringo nevű kamasz fiúhoz közeli elbeszélői perspektíván keresztül követjük végig a város egyik kerületében, a Gràciában élő emberek mindennapjait. Marsé mind poétikájában, mind pedig témaválasztásában ahhoz az írói nemzedékhez látszik tartozni, akik gyerekként éltek meg a spanyol polgárháborút, s ez az élmény, illetve a későbbi francoizmus öröksége meghatározóvá vált számukra. Szövegeik nemcsak a fent említett (kollektív és személyes)

1 PÁVAI PATAK Márta, *Kortárs spanyol regényeink*, Élet és Irodalom 2018. január 26., <http://www.es.hu/cikk/2006-04-23/pavai-patak-marta/kortars-spanyol-regenyeink.html>.

traumatikus tapasztalatok feldolgozására és az azokkal való szembenézésre irányuló igény, hanem a tematikus elemek és a narratív eszközök megválasztásában is hasonlóságot mutatnak; egyszerre van bennük jelen két eltérő irány: egyfajta precizitásra törekvő, mindent rögzíteni kívánó fotografikus realizmus, mely a cselekmény lassúságával és statikusságával párosul és sok tekintetben a „szocioirodalom” felé mutat, illetve valamilyen furcsa, misztikus, érzéki vagy szokatlan elemnek a jelenléte, amely éles feszültséget teremt a szenvtelen és mindent rögzíteni kívánó tekintettel.

Marsé elbeszélőjének sajátos, jól megválasztott nézőpontja az, mely hozzáférhetővé teszi a Franco-rendszer közvetlen megfigyelésén, erőszakon, terroron, különböző tiltásokon, cenzúrán alapuló, a szociális szakadékokat mindinkább elmélyítő, a családi és közösségi kapcsolatokat ellehetetlenítő, egyes társadalmi csoportokat megbélyegző és vegzáló világát. Habár a választott perspektíva többnyire egy, a már említett tizenéves fiúval, Ringóval történő események fonalát követi, mégsem állandó, hanem folytonos mozgásban, nézőpont-váltogatásban jön létre. A Ringóhoz közeli főszólamba gyakran ágyazódik bele Mir asszonyhoz, Violetához vagy a Patkányölőhöz közeli nézőpont; különböző nem „saját” hangok keverednek. A narratíva ily módon az eltérő beszédpozíciók egymás mellé helyezéséből, ütközéséből épül fel – ezek egymást módosítják, esetenként felülírják. A narrátor, annak ellenére, hogy a történeten kívül pozicionálja magát, nem él a saját tevékenységére vonatkozó reflexiók eljárásokkal, ám a narratíva dinamizmusa, a szabad függő beszédszerű megoldások, a megjelenített szereplők egymást korrigáló szövegei a narrátori pozícióra is (ironikusan) irányulnak.

Épp a választott elbeszélői perspektívából adódik a mű nem jellemzően spanyol vonása és egyszersmind meggyőző ereje, hitelessége is: a kamaszhoz közeli nézőpontból elmesélt történet egy többszörösen is kisebbségi pozíciót mutat fel. Nemcsak azt jelzi, hogy milyen diktatúra-reprezentációt eredményez a gyermeki látásmód, hanem azon keresztül bárhonnan is ismerős, bizonyos értelemben univerzális tapasztalatokat láttat: milyen gyerekek lenni a felnőtt-társadalomban, milyen gyerekként tájékozódni egy önkényuralmi rendszerben, ahol folyamatosan a nyelv, a kimondott szó és a valóság távolságába, meg nem felelésébe ütközünk, de egyszersmind megmutatja a diktatúra azon sajátosságát is, amely infantilizálja a felnőtt társadalom tagjait.

Ez a hármasság annak a nagy és mohó máglyának a képébe sűrűsödik, amelyet az éjszaka közepén raknak a család egyik barátjának

magánkertjében, ahol egy halom könyv, füzet, irat és fotó ég, s a gyerek kérdésére, hogy miért történik, az apa azt válaszolja: „Csak azért tesszük, hogy be ne köpjék őket a legyek! [...] A legyek és a kék patkányok miatt tesszük, fiam, mi másért? Nem jókedvünkől csináljuk” (135). Ám a máglya mellett álló tizenéves fiú nem tudja, hogy a falangisták egyenruhájának színe a kék, fájó szívvel nézi, hogyan falnak fel a lángok egy csaknem új, spirálos füzetet, amilyenre mindig is vágyott, azzal viszont nem lehet tisztában, hogy mit jelent a rajta álló CNT-tagdíjak felirat, mi az a házkutatási parancs, hogyan ölhatték meg don Víctor két éve maghalt öccsét a kék legyek („Miféle undorító legyek ezek, anya? Ezek a cecelegyek, amelyek álomkórt terjesztenek?” [139]), hogyan szagathatták szét a könyveit, miként az sem világos számára, miért csak katalán könyveket égetnek, hogy be ne köpjék őket a legyek.

Végül érvényes magyarázatok hiányában („a lapok alig hallgató ropogása a válasz, a hamuvá lett szavak moraja, a szünni nem akaró sustorgás” [139]) arra jut, hogy ezek olyan könyvek, amelyek vonzzák a legyeket, légy piszokkal teli, fertőzött könyvek és iratok, amelyeket amiatt kell elégetni, hogy a többi ne hogy megfertőződjék. Esetleg olyanok, amelyek nagyon veszélyesek a gyerekekre, erkölcstelen könyvek, tele meztelen nimfák képeivel. Miközben apja, a Patkányölő Brigád könyörtelen és vidám kapitánya tűzbe dobálja a könyveket, egyiket a másik után, azt kiáltozva: „ez itt a világ segge, fiam, hányszor mondtam már neked, hát most nézz ide, alá fogunk gyűjtani neki, a segge alá” (140). A gyerek erősködésére pedig, hogy hol vannak a legyek, az anya csak annyit válaszol, hogy „tedd jól a nyakadra a sálát”, és ezt annyiszor fogja még az est folyamán hallani, míg csak kitaró fülzúgássá nem válik, s el nem némítja a lehetséges értelmeket. Azt is csak sokkal később tudja meg, hogy az apja által oly sokat emlegetett segg nem más, mint az ország, ahol élnek, és hogy a megteremtett kapcsolat az ország és a segg között a kirekesztés, a megvetés és a vereség általános, mindenki által tudott/érezett vereségét tükrözi. A szomorú konklúzió: a Nyugat kloákájában „mi vagyunk a legocsmányabb szar”, és a futballválogatott is csak Portugália ellen tud játszani.

Ringo megnyilatkozásainak egy része arról tanúskodik, hogy az események között nem mindig lát olyan kauzális láncolatot, mint amilyet a környezete, bár sejti, hogy van a „valóságnak” egy olyan dimenziója, mely számára nem megragadható, hogy „valami másnak is lennie kell” (105), s ez többnyire abból fakad, hogy nem beszéli azt a típusú kettős nyelvet, amelyet a környezete. Máskor viszont közvetlen oksági

magyarázatokat és összefüggéseket keres és kreál a körülötte történő eseményekre, mellékes logikai relációkat állít fel, és „végül olyan verbális építményeket fabrikál belőlük, amely szerinte a valódi valóságot tartalmazza” (133). Ezzel mintegy önkéntelenül is leleplezi a szülei által neki előkészített konstrukciók önkényét, csalásaikat és kegyes hazugságaikat, például a könyvek égetésekor vagy örökbefogadásának története esetében.

A fiú alaptapasztalata, hogy a szülei nem figyelnek, nem hallják (vagy nem akarják hallani); bizonytalanságait, szorongásait, élményeit, felfedezéseit nem oszthatja meg senkivel, mert azok jelentéktelen, „gyerekes” dolgok a komoly felnőtt „ügyekhez” képest. Az apja figyelmetlenségének következtében a máglyára kerül Ringo egyik kedvenc Bill Barnes-regénye, a híres Légi Kalandor története, melyre a Patkányölő válasza csupán annyi: „ilyen csekélységért nem kell sírni. Ebben a pillanatban ennél sokkal fontosabb történetek égnek el” (144). Ringo azonban tudja, hogy apja magyarázkodása és bocsánatkérése ócska hazugság, és azt képzelettel, hogy fejében lelkiismeret helyett patkány lakik, amelynek méreggel van teli a hasa, és zöld habot ereget a szájából, aztán azt, hogy „az egész életét így fogja leélni, hogy ilyesmiket gondol, de nem jut el odáig, hogy ki is mondja” (146).

Ahogy Ringo kezd félmondatokból és utalásokból tudomást szerezni (kihallgatott beszélgetésekből, az első titkos megbízásából, apja eltűnésének körülményeiből stb.) az apja illegális határátlépéseiről, sefteléseiről és csempészeti akcióiról, az apa egyre inkább negativitásként, korlátozásként, az autoritás, a meg nem értés és a szeretetlenség képviselőjeként tűnik fel. Az apja továbbra is mellette áll, és keze könnyű, ám kitartó nyomással nehezedik a vállára, a mozdulatot a fiú a birtoklás és az uralkodás jeleként értelmezi, és ez kényelmetlenül érinti a nyilvánosság előtt. A kéz nagy és csupa ideg, cserzett bőre zöldes, akár a gyíké, és a fiú mindig is, még akkor is, amikor barátságosan nehezedett a vállára, netán egy borosüveg nyakát ölelte, morzsákat söpört le az abroszról, amikor ernyedten csüngött le az asztal szélén vagy egy zsöllye karfáján, sőt még akkor is, amikor nagyon nyugodtan és békésen simult anyja alázatos térdére, akkor is látta az ujjpercek lappangó dühét, a permanens készenlétet” (34).

Ringo számára az apa a körmök alá beivódott, maró patkányirtószag, az enyhe fertőtlenítőbűz, mely átítatja a gumicsizmákat és a mindig piszkos kék overallt, a nagyon különös szerszám, amely az övéen csüng a zseblámpa mellett, s „nyilván arra szolgál, hogy fénycsóvjával meg-

bénítsa a patkányokat, mielőtt megöli őket” (35). Az apa arra való, hogy gúnyt űzzön az eltemetett veréből, abból, hogy ő eldöntötte, többet nem veszi kezébe a puskát, mellyel lelőtte, s inkább regényekre cseréli azt. A Patkányölő számára ugyanis mindez csupán egy hecc, rossz tréfa, Ringónak viszont gyermekkorra egyik meghatározó élménye a madár „ólomszemecskéje, amely a halál küszöbéről nézi őt” (154), és amelyben megsejteni véli az idő múlását, a halál misztériumát és bizonyosságát.

A családi és közösségi viszonyok legszélsőségesebb megsemmisülésében a Franco-rendszernek is jelentős szerepe van. Marsé nagyon finoman prezentálja azt, ahogyan a diktatúra nyelve és a különböző kényszerselekvések beszüremkednek a személyes kapcsolatokba. Ringo apja iránt érzett ellenszenvé ugyanis részben abból fakad, hogy egyszerre kiderül, voltaképpen semmilyen valós információról nem rendelkezik (mert nem rendelkezhet, s így apja motivációit, cselekedeteit, reakcióit, viszonyulásmódjait sem értheti meg) saját apja kiletét illetően. Nincsenek például közös történeteik, ezért is nevezi könnyedén csupán Patkányölőnek („Az a helyzet, hogy a Patkányölő szavai mögött folyton ott lapul egy egetverő nagy hazugság, kiforgatott tények és ellentmondások lapulnak mögötte” [159]), amivel egyszersmind az apa–fiú relációban fennálló dominanciát is igyekszik kibillenteni. Apja eltűnése után sem kap Ringo kérdéseire választ, így kisstílu bűnözőnek tartja, mert senki nem beszél neki arról (csak ha majd „eljön az ideje”, amikor „neki a legjobb”), hogy a férfi valójában hamis belépővizumokról meg a szövetséges katonák és civilek átjuttatásáról gondoskodik Portugália vagy Gibraltár felé (sokan közülük Franciaország német megszállása elől menekülő zsidók). Vagy éppen híreket hoz és visz, életét kockáztatva, családoknak azoktól a hozzátartozóktól, akik többé nem jöhetnek vissza (például Mir asszony öccséről) stb.

Ringo folytonos idegenségérzése is főleg az apa hiányához kapcsolódik, ahhoz a vissza-visszatérő gondolathoz, hogy viszonyuk csupán a „sors által összemesterkedett hazugság” (184), jogi koholmány, amelynek eredményeképpen látszólag annak a fia, aki valójában nem az anyja, nem is szólva az apjáról, akit a hazugságok nagy mesterének tart. Mint-hogy szüleihez fűződő kapcsolatát csak a véletlen események között önkényesen megteremtett kauzális láncolatokból vezetheti le (ki látta meg örökbefogadásának napján először a taxi lámpáinak fényét), tehát jogi meghatározások és logikai érvek segítségével, nem pedig természetes észleletekből és érzéki, vagyis megosztható bizonyosságokból, ezek a viszonyok instabilak és ingatagok, amelyek helyett úgy látja,

másokat, igazibbakat kell találni. Így Ringo számára marad a szolfézs-könyv, a képzeletben leütött zongorabillentűk, Arizona és a Rosales, Paquita asszony kocsmája, ahol naphosszat a könyvei mögé kuporodva üldögélhet, miközben „elbarikádozza magát az ingatag és érthetetlen valóság elől” (331).

Ringo kreatív cselekvései, az olvasás, a filmnézés, a történetek mesélése, a többi gyerekekkel való játék, a közös alternatív valóságok kiépítése a világ megismerésének és a vele való interakciónak egy, a felnőttekéhez képest más, új formája. Ez vezet el ahhoz, hogy Ringo úgy gondolja, az élet valóban fontos dolgai alighanem mások, mint amiket ők a negyedikben megélnék, tőlük jó messze történő dolgok. Hirtelen valóságosabb lesz az, hogy a filmbeli Larry lemond a szépséges Isabelről, és útnak indul a Himalájába, hogy meglelje a bölcsesség forrását, mint a saját vonzalma Violeta iránt (amit éppen ezért megélni sem képes); az, ahogy az ifjú Nick Adams a pisztrángokat szemléli, amelyek kopolyúikat mozgatva szállnak szembe a nagy és sebes folyó árjával, mint Alonso úr rózsaszín borítékba bújtatott és rá bízott levele, amely a járdaszegéllyel párhuzamosan hömpölygő szennyes vízen lebeg, vagy ahogyan Jay Gatsby elszántan evez kis csónakján egy gengszter luxusjachtja felé.

Ringo számára a kitaláltak nagyobb súlya és hitele lesz, mint a felnőttek valóságának: „Mások életét, amennyiben ezek a mások nem regényekben vagy filmekben szerepelnek, legfeljebb ha egy vállá fölött odavetett pillantásra és egy unott megjegyzésre méltatta” (64). Azokhoz „az ártatlan és analfabéta” andalúziai bevándorlókhoz fűzi testvéri érzés, „akik nem félnek elszakadni a valóságos földrajztól sem a sztorikban, sem az életben” (55). Akik füttyülnek rá, hogy Arizonának van-e tengerpartja a térképen vagy nincs, mert amikor Ringo mesélni kezd, ők maguk is hirtelen ahhoz a világhoz kezdenek tartozni, melyet a fiú narrál, s melyben ők azok lehetnek, akik lenni szeretnének, és azt csinálhatnak, amihez kedvük van: apacsokkal harcolhatnak, megfejtethik az andalúziai napszámos történetét, Mir asszony Güell parkbeli sétáit, és még zongora is lehet a sivatag közepén.

Marsé azonban pontosan tudja – és következetesen végigvitt narratívája nem is alakulhatna másként –, hogy az alternatív valóságok létrehozása csak időlegesen hozhat felszabadulást, hosszú távon azonban öncsalások sorozatához vezet. Ringóban ez a felismerés két eseményhez kötődik: az apától kapott „megbízáshoz” („amikor immár egy másik álomból ébredsz, tudata megsejti, hogy véget ért egy korszak, és azt mondja neki, lépünk tovább, Ringo” [274]) és Alfonso úr vallomásához

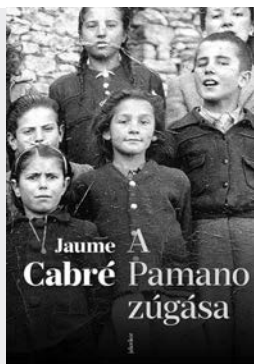
a levéllel kapcsolatban. Ezek a történések visszamenőleg érvénytelenné teszik az általa létrehozott narratívát az exfutballista és Mir asszony viszonyáról, illetve egy sor cselekedetét (például a Mir asszonynak írt és a kocsmába csempészett hamis levelet), amelyek akaratlanul Alonso úr cinkosává teszik.

Ringo alternatív világa a valóságnak mindenben az ellentéte, és amikor ez összeomlik, akkor egyedüli valóságként az tudható, ami alig mesélhető el, ami érzékek által felfogható és tapintható: Mir asszony teste a halott síneken, a nő ázottbárány-szagú dzsekije, annak a sejtelme, hogy „a fáradtságos pacsmagolás”, a kacér mozdulatok és nyájas szólások mögül „kikandikál a hétköznapi teendők és a felbomlott házasság nyűgeit viselő asszony” (299); a kisbabáját szoptató cigánylány a kocsmában, és az iránta érzett meghatározhatatlan és mégis minden másnál kézzelfoghatóbb és intenzívebb érzés; az anyja remegő keze, ahogy a narancson gyakorolja az injekciózást, hogy ápolói munkát vállalhasson, amiből eltartja a családját; az utcán bicikliző kisfiú, aki leszereli a pótkerekeket, hogy végre saját maga egyensúlyozhasson, vállalva az esések okozta zúzódásokat és sebeket; a sereg vonulása, a szuro-nyos puskáktól tüskés háta, szíjok és kulacsok különös, rázkódó her-nyója, és ahogy három halott kismadár ringatózik drótra fűzve az egyik hátizsákon, vagy a körmébe hasító éles fájdalom, amely már nincs az ujján, sem az ujj a kezén, „az ujjak emlékezete”, amelyekhez a képzelet-beli zongorán meghatározott billentyűk tartoznak.

Jaume Cabré

A Pamano zúgása

Fordította Tomcsányi Zsuzsanna

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2018

Lakner Dávid

EGYETLEN IGAZSÁG?

Habár a kortárs világirodalom tekintetében bőven akadnak elmaradásaink, különösen, ha egyes kisebbségek szószólóiról beszélünk, Jaume Cabré műveiből szerencsére nem szenvedünk hiányt. Igaz, hosszú idő után kellett pótolnunk: a három évtizeddel korábban indult szerző első művei csak a kétezres években kaptak magyar fordítást. Akkor viszont gyors ütemben jelent meg az Európánál az *Óméltósága*, *Az eunuch árnyéka*, majd csupán két évvel az eredeti után *A Pamano zúgása*. Öt év alatt közel kétezer oldalnyi Cabré: kétségkívül elkényeztetve érezhették magukat a magyar olvasók. Az *Én vétkem* című regény megjelenésekor pedig Magyarországra is ellátogatott a szerző, a hazai interjúkban nemcsak irodalomképéről, de a katalán függetlenségről vallott nézeteiről is számot adva.

A népszerűség viszont nem annyira magától értetődő. Cabré műveit olvasva jobban átérezhetjük, milyen lehet egy másik nyelven beszélni például Nádas Péter összetett, az olvasót sokszorosán próbára tevő prózájával. Természetesen magyarul sincs könnyű dolgunk, mégis kapunk egyfajta kulturális fogódzót, amely segít a szövegek könnyebb befogadásában. Ami először elrettent, az később pozitívummá válik: a századik-kétszázadik oldalnál már lelkesíti az olvasót, hogy messze még a vége, és nem kell búcsút vennie a katalán szerző kiismerhetetlenek tetsző világától.

A posztmodernről szintén nem túl távol álló Cabré regényeit persze nem csak az oldalak száma miatt nehezebb befogadnunk. Ha a több szálon futó cselekményben sikerül is kiigazodnunk, a váratlan idő- és helyszínbeli ugrások, a jeleneteken belüli nézőpontváltások és hangulatbeli eltérések okán sokszor lehet olyan érzésünk, mintha lemaradtunk volna valamiről. Cabré az a szerző, akinél az olvasónak nem egyszer kell az oldalszámra sandítania: biztos, hogy nincs félreértés, nem maradt ki a nyomtatásból valami?

Az immár a Jelenkor Kiadónál megjelenő *A Pamano zúgása* esetében sincs ez másként. A regény nem csupán egymás mellé téve idézi meg a 20. század különböző, vérzivataros korszakait, de sokszor egybe is folytatja, egymás mellé játszatja őket. Az olvasó csak kapkodja a fejét, ahogy a falangistáktól iszonyodó érzékeny tanárembert a következő pillanatban már falangista hóhéreként gyalázzák, hogy aztán a múlt embe-
berekre rátaláló tanárnő ismét más fénytörésben láthassa a szereplőket. Természetesen Vonnegut klasszikus regénye, az *Éj anyánk* óta tudjuk: azok (is) vagyunk, aminek kiadjuk magunkat, így nem árt különösen vigyáznunk azzal, milyen szerepeket választunk. Történjen ez gyávaságból, hősiességből, avagy kényszerből: szerepeink meghatároznak bennünket.

Cabré regényeiben, így *A Pamano zúgásában* is az a csodálatos, amilyen természetességgel a szerző ábrázolni tudja az egyes karakterekben rejlő eltérő lehetőségeket, szerepariaciókat. Az egyik percben még a soron következő nemzedék keserű szitkait halljuk a másokra nyomorúságot hozó férfiről, akiről előzőleg utcát is elneveztek. Már épp nyugtáznánk, hogy a regény egyik szálát illetően eligazodtunk, amikor ugrunk egyet, és az említett szereplőt, a sokat gyalázott falangistát követjük. Az áhított nővel kapcsolatos, bátortalan belső vívódását pedig éppúgy nem tudjuk hova tenni, ahogy a fiatal lány bizonytalankodását sem. Hiszen korábban még a település rettegett asszonyának éreztük őt, akit mások csak távolból figyelnek, félve hatalmától – miként egyeztesük össze magunkban az eltérő személyiségképeket? Mikor mutatják hőseink azt, amilyenek igazából, s beszélhetünk-e egyáltalán egyetlen igazságról?

A Pamano zúgása szereplői, így Oriol Fontelles, Elisenda Vilabru, illetve a Vilabruk összes nemzedéke, vagy épp a később született tanárnő, Tina Bros és férje, Jordi egyaránt kiismerhetetlennek tűnnek számunkra. A 20. század eltérő korszakaiból érkezett figurák ők, akiket meghatároz a kor és a közeg, amelybe beleszökkennek, és mely alól nincs

erejük kivonni magukat. „Békés kis zug lehet. [...] Jót fog tenni a tüdődnek” (87), vélekedik Oriol a településről, ahova hamarosan tanítóként érkezik párjával, Rosával együtt. Nagyobbat nem is tévedhetne – de hát, ahogy olvassuk is, a jövőt előre nem ismerheti. Ahogy azt sem, mivé válhat, mivé tehetik őt később. Vagy hibáztathatjuk azt a nőt, akit egyfelől családja kötelez, másrészt eleve kénytelen úgy kezdeni életét, hogy elveszíti a hozzá legközelebb állókat? Hol húzhatjuk meg a felelősség és a kényszerpályák határait, és sejthetjük-e egyáltalán, milyen félelmek és csalódások vezettek valakit oda, ahova jutott? A különböző sorsokat figyelve nem tudunk objektív kívülállók maradni, amit Cabré utánozhatatlan, a narrációt a szereplők hangjával vegyítő stílusa is erősít.

A regény ráadásul nemcsak idősíkok és nézőpontok között ugrál, de mintha a bolygó egyik szegletéből kalauzolna minket a másikba. Nemcsak az egyes korszakok által determinált életlehetőségek, de a környezet szempontjából is olyan jelentősek a különbségek, hogy alig hisszük: végig Katalóniában járunk. „Hazám egyik érdekessége, hogy néhány négyzetkilométeren belül igen különböző tájak váltakozhatnak, a szentjánoskenyérfa, olajfaligetes, kakukkfüves mediterrán (és bibliai) tájtól a magyaltölgyesek, sziklás partok és csöndes tengeröblök világán át, egészen az örök hó magashegyvidéki birodalmáig, éppen a Pireneusok vidékén”¹ – ecsetelte ennek kapcsán a Faluba Kálmánnak adott interjújában tizenkét éve Cabré. Ezt jól szemlélteti *A Pamano zúgása*, amelyben mintha egy világ választaná el a torenai poros utcákat a sípályától, ahol már Elisenda fia, Marcel érzi igazán elemében magát. Pedig, ahogy a szerző is utalt rá, egymás közvetlen közelségében találjuk ezeket a vidékeket. Pontosan így lesz lehetséges, hogy teljesen eltérő személyiségrajzokat kapunk egy-egy szereplő kapcsán, és kénytelenek vagyunk elfogadni: nem két külön emberről van szó, és akár mindkét képnek meglehet a maga igazságtartalma. A mediterrán bibliai tájtól egy ugrás a behavazott hegycsúcs, az olvasó pedig kénytelen elfogadni, hogy hol ezt látja, hol azt. Persze közben mindvégig reménykedik: ugye valójában csak az olajfaliget és a szentjánoskenyérfa tükrözi a valóságot?

És látjuk mi is, ahogy a hajdani tanító, Oriol emlékéért küzd a már idős Elisenda, akit ifjúkorában a faluba érkezett fiatal férfi festett meg. A negyvenes évek francói rémuralma idején ismerjük meg őket, amikor a falangistáktól ódzkodó férfi állást kap a Barcelonától távoli torenai iskolában. Nem sokkal később hírhedt fasiszta vezérként hallunk a férfiről,

1 *Katalónia olyan is lebetett volna, mint Portugália* – Jaime Cabréval Faluba Kálmán beszélget, *Lettre* (62.) 2006. ősz, http://epa.oszk.hu/00000/00012/00046/cabre_int.html.

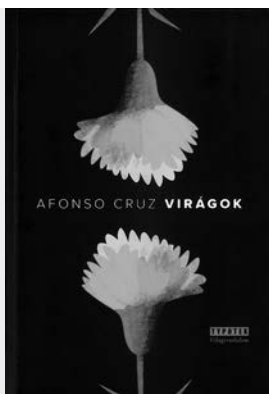
akinek nevéhez egy gyerek besúgását, és így kivégzésének elősegítését kötik. Aztán az évtizedekkel később született tanítónőt, Tina Brost látjuk, aki az iskolában rátalál a férfi elrejtett jegyzeteire. Tisztázhatják ezek őket, vagy éppen hogy rossz fényt vethetnek rá? Cabré elmondása szerint a múlt feldolgozatlanágáról, felejtésről és a bűnök megbocsáthatóságáról is szeretett volna írni. Kelet-Közép-Európában jól ismerhetjük a rendszerváltásba vetett hit csalóka voltát. A szobrok és utcanevek leverését hamar az illúzióvesztés követi: az egymásba folyó korszakok nem teszik lehetővé a katarzist, a sebek begyógyulását és a nyugodt továbblépést. Fájóan ismerős lehet számunkra olvasni Cabré nyilatkozatait arról, hogy a francói diktatúrát nem követte szembenézés és elszámoltatás, a bűnösök háborítatlanul élhették tovább életüket. A múlttal való szembenézés hiányáról szerencsére már készülnek fontos, revelatív erejű olvasmányok, elég csak Dragomán György regényét, a *Máglyát* említenünk. A *Pamano zúgása* szintén ebbe a körbe tartozik, a különböző idősíkok egymásba játszásával pedig még pontosabban mutatja meg, mennyire áthatja, meghatározza a múlt a soron következő generációk életét.

A tetteinkkel való szembenézést illetően pedig ismét az *Éj anyánkat* érdemes elővenni, annál is inkább, mert a két regényt könnyedén párbeszédbe állíthatjuk egymással. Ott a második világháború idején Németországban rádiózó, zsidóellenes beszédeiről ismert drámaíróval találkozunk, aki valójában a szövetséges hatalmak számára kémkedett a III. Birodalomban. Jelentéseit uszító szövegeibe rejtve juttatta ki az országból. Hiába volt meggyőződve róla, hogy ő nem hisz ebben: szerepe maga alá gyűrte őt. Úgy kesergett később egykori tisztjének, hogy az egész világon összesen három ember ismerte őt igazi valójában, mire érkezett annak letaglózó válasza: a többiek is igazi valójában ismerték. Szerepeink meghatároznak minket, így nem árt vigyáznunk, milyeneket öltünk magunkra. „Ha van élet ezután, a következő életemben nagyon szeretnék olyan ember lenni, akire valóban vonatkozik a mondas: bocsássatok meg neki, mert nem tudja, mit cselekszik”² – jegyezte meg egy ponton az *Éj anyánk* főhőse, aki pontosan tudta, hogy amit mond, az embertelen hazugság. Ahogy mi tisztában lehetünk azzal: hiába, ha ő nem hisz benne, ha egyszer másokat befolyásolni tud az uszító propagandájával. Cabré regényének mottója Vladimir Jankélévitchtől származik, és így szól: „Ne bocsáss meg nekik, atyám, mert tud-

2 Kurt VONNEGUT, *Éj anyánk / Mother Night*, ford. BÉKÉS András, Maecenas, Budapest, 2012, 127.

ják, mit cselekszenek.” „Az élet így hozta, és ha valamit megtanultam ebben az életben, az az volt, hogy a megtörtént dolgokat nem változtat-
hatjuk meg kedvünk szerint; el kell viselnünk őket. Ez nem könnyű. És ha valaki ítélkezni akar felettem, csupán mert őriztem az apám és a bátyám emlékét, és igazságot szolgáltattam a szerelmemnek, előbb nézzon magába, büntelen-e, mert mindenkinek van rejtegetnivalója. És ne beszélj nekem többet megbocsátásról” (282–283) – olvassuk Elisenda fájdalmas monológját, ami már a továbbélők szenvedésének, a múlttal való megbirkózásuknak a kérdését feszegeti.

Cabré regénye egyik központi kérdésének szánta ezt, ahogy az *Éj anyáknál* szintén ez a probléma válik hangsúlyossá. Önmagával meghasonlott hősünk ott hiába élt túl, hiába mehetett szabadon, fogoly maradt, képtelen volt megbocsátani magának. Egykori tartótiszte tette fel neki a kérdést: mégis mit gondol, mi lett volna vele, ha a náci Németország leigázza a világot? „Minden esély megvan rá – mondtam – hogy afféle náci Edgar Guest lett volna belőlem, napi rovata lett volna az optimista versikémnek a világ minden lapjában. Aztán, ahogy beköszöntött volna a szenilitás – az élet alkonya, ahogy mondani szokás –, talán végül még el is hittem volna, amit a klapanciáim állítanak: hogy valószínűleg minden a lehető legjobban történt”³ – ez volt Howard W. Campbell Jr. válasza. A cinizmus mögé rejtőzés ellenére persze tudjuk jól: akár így is történhetett volna, akár ez is válhatott volna az „igazsággá”. Mint ahogy Oriol esetében is lehet igazság az, amihez Elisenda ragaszkodik, lehet, amilyenek a fiatal tanító tűnik, és persze még inkább, amit vallomásaiból kiolvasunk. Az asszony felidézheti őt ecsettel a kezében, amint fiatal, intelligens férfiként az egyedüli, aki tisztelettel és kíváncsisággal tekint rá. És gondolhat rá iszonyodva, amint géppisztollyal vagy bombával a kezében tesz semmissé minden jót, amit valaha is elkövetett. A regény végkövetkeztetése ezek után bizonytalanabb és tragikusabb nem is lehetne.

Afonso Cruz

Virágok

Fordította Bense Mónika

Typotex Kiadó
Budapest, 2017

Isztray Simon

EMLÉKEZNI A HIÁNYRA

Afonso Cruz regényének középpontjában az emlékezés áll. Az emlékezés azonban itt nem pusztán a visszaemlékezést jelenti, vagyis elmúlt dolgok felidézését. Nem is pusztán nosztalgiáról van szó, mely a felidézett emlékeket pozitív érzelmekkel színezi át. Az emlékezés itt közelebb áll ahhoz, amit a zsidók és a keresztények megváltásnak neveznek, vagyis a múlt feltámasztásához, élőhalott állapotból való felélesztéséhez. „Az emlékek felidézésének munkája a szakmánk kellene, hogy legyen, de a társadalomban, a világban mindenhol ott látjuk magunk körül azt a szörnyű munkanélküliséget, amelyre ítéltünk. Az anamnézis értelmet, szilárdságot, testet ad nekünk, kiemel a sírból, egyfajta kelj-föl-Lázárként viselkedik. [...] Jobb múltat tudnánk (kellene tudnunk) kitalálni magunknak annál, amit a végzet kínál” (88). Csakhogy a múlt ilyen megváltásához vezető út még nem épült meg, ez az út el van torlaszolva előttünk. Először is eltakarja saját, túlságosan szűk perspektívánk. Másrészt eltorlaszolja annak a közösségnek a megrázkód-tatásai és elfojtásai, amelynek a részei vagyunk, amelyben élünk.

A regény egy középkorú, depressziós férfi perspektívájából mutatja be az eseményeket: a történet apja temetésével kezdődik – eszünkbe juthat Camus *Közönye*, melynek első mondata: „Ma halt meg a mama” –, majd ekkorra már régen megromlott házassága széthullásával foly-

tatódik. A gyermekkor és a fiatalkor elhalványult, a jelen eseményeit a rutin irányítja, azaz teljességgel iránytalanok.

A depresszió perspektívája – az élőhalott jelen-múlt perspektívája – abban nyilvánul meg, amit a történetet egyes szám első személyben elbeszélő hős észrevesz, illetve nem vesz észre. Annyira magába van fordulva, hogy a közvetlen szomszédjával, Ulme úrral évek óta egyetlen szót nem váltott, olyan dolgokat nem tud a szomszéd néniről, amit mindenki, nem jön rá, hogy megcsalja őt a felesége, és amikor ő csalja meg a feleségét, nem érzi meg, hogy a szomszéd szobában lévő kislánya felébredt. Mindez a depresszióhoz tartozik, annak lényege ez a magába záródott perspektíva. Ez fejeződik ki a tükörben, mely előtt rendszeresen magával beszélget: „A tükör előtt mindig önmagam vagyok. Az üvegfelület kínálta tükörképemtől távol csupán pótszer lehetek, önmagam gyenge utánzata. A tükör előtt viszont alakok, mit alakok?, személyiségek egész sora jelenik meg valóságosságuk teljes tudatában, amire amúgy csak a képzelet képes” (22). A tükör-szabadság abban áll, hogy nem kell valamelyik társadalmi szerepével azonosulnia, hanem bárkinek a személyiségét felveheti. Bármely személyiséget, egy feltétellel – ez pedig az, hogy az a valaki nem lehet valóságos, nem testesülhet meg. A tükör-szabadság más perspektívából tehát rabság, szintiszta időpazarlás, ahogy Ulme úr kifejti. Egyszer pedig azt mondja neki, hogy elveszik a részletekben – részletek közötti részletté válva ő maga is.

Ebben az állapotban ismerkedik meg Ulme úrral. Ulme úrral, aki az „egészre” emlékszik, csak éppen a saját sorsára nem. Egy ütőértágulat következtében teljes emlékezetvesztésben szenved, a főhős, akinek a szakmája újságíró, megkísérli felderíteni a múltját. Bár nyomozása részben kudarccal jár, közben felbecsülhetetlen értékű tapasztalatokkal gazdagodik. A legfontosabb, mindent felforgató tapasztalata az, hogy egy élet nyomait keresi, és sok életet talál. Erről szól a kötet egyik kifejező szimbóluma. Ulme élete nagy szerelme egy fadoénekesnő, Margarida Flores, akinek kétszeresen virágneve van: családneve virágot, keresztnéve margarétát jelent. Egy falujabeli visszaemlékező meséli el, hogy egyszer a fiatal Ulme azt mondta neki, hogy a margaréta nem egy, hanem több ezer virág. Amikor ő ezt nem értette, „visszajöttél egy szál virággal, egy mezei margarétával a kezében, és odatartottad elém a virág közepét, nézd meg jól, én meg megnéztem, és akkor vettem észre először, hogy az a sárga labdacok sok kis virágból áll” (213).

Az újságíró egy életet, sorsot keres, és rengeteg életre lel: mindenki a saját életét meséli el neki, és a sorsában Ulme úr szerepét, jelentőségét.

Egy ponton a történetben valaki emlegeti a new age-es Akasha-krónikát, a misztikus könyvet, amelyben állítólag minden múltbéli cselekedet fel van jegyezve. De az Akasha-krónika elgondolása abszurd: a múlt, egy élet soha nem rögzíthető külső, tárgyiasító nézőpontból. A múlt nem egységes, hanem sok, egymást érintő, egymást átható élet alkotja, a múltunkról való emlékek nem a mi tulajdonunk. Ugyanakkor innen kapja minden egyes élet az önmagán túlmutató szépségét és különös jelentőségét. Bármit teszünk, annak dimenziója messze túlmutat önmagunkon: „egy szőnyegen élünk és bármilyen messze is legyünk egymástól, egyazon történet részesei vagyunk, ugyanannak a szőnyegnek a különböző egységei, az egyik ember halála a másik születését jelenti, győzelünk arca egy másik ember veresége. Ulme úr születése pillanatában Saint-Exupéryvel együtt zuhant le a Földközi-tenger térségében, mert történetünk sosem csak a miénk, hanem olyan hatalmas és átfogó, hogy nem könnyű térképre vetni” (64).

Ez a regény egyik nagy témája, ennek köszönhető a hős belső fejlődése, ahogy fokozatosan meglátja mindazt, ami addigi tükör-perspektívájában láthatatlan, vagyis ismeretlen volt. Visszaemlékszik arra, hogy apja egy alkalommal azt mondta neki, bánjon jól anyjával, mert édesanyánk ismeri az első éveinket, amikor személyiségünk kialakult. Egyedül anyánk emlékszik ezekre az évekre, s így ismeri valódi mivoltunkat. Máskor Ulme úr arról beszél, hogy valódi nevünk mindig annak a neve, akit szeretünk: „ejtsd ki egy olyan ember nevét, akit szeretsz, és a saját nevedet fogod hallani” (169). Ez a névadás „nyílt titkáról” is szól: más-tól – szüleinktől – kapjuk a nevünket, a másik ember szólít a nevünkön, és mi is más szólítunk a nevének. A nevünk a miénk, tőlünk elválaszthatatlan, de nem abban az értelemben, hogy tőlünk származik vagy a tulajdonunk. Ezek a felismerések mind ugyanabba az irányba vezetnek: ha meg akarjuk találni önmagunkat, a másik ember felé kell fordulnunk, s ahhoz, hogy magunkat mint egyet és egységeset érzékeljük, meg kell nyílnunk az élet végtelen sokféleségének.

Az Ulme úr életét feltáró nyomozás megmutatja azt is, hogy egy emberi élet nem egységes abból a szempontból sem, hogy önmagában is ellentmondásos, belső feszültségek alkotják. Ulméról ellentmondásokkal teli képet kapunk: Ulmét gyermekkorában egyszerre jellemezte valamiféle túlhajtott vallásosság, szentségre törekvés, ugyanakkor érzékiség, szenvedélyes játékszeretet és egyfajta kegyetlenség is. „Kérdezze azokat, akik nem szerették, és egy szörnyeteget fog találni, aztán kérdezze azt, aki imádta őt, és egy szentrel. Meg fogja érteni, hogy Ulme

rossz volt, szép volt, szörnyű volt, isteni volt, hazudós volt, vérbeli boxeur volt, gyáva volt” (117) – mondja egy ismerőse. Majd hozzáteszi, hogy ezek a vélemények „szélesebb perspektívából mutatják meg az embert, és nem korlátozódnak arra, amit a tükör látni enged”. Csakhogy az ő élete középpontjában egy erkölcsi konfliktus áll: Ulme úr, aki egész életében képtelen volt belenyugodni a világot átjáró igazságtalanságba, Salazar diktatúrájában elárulta szerelmét, Margaridát, akinek születendő gyermeke is meghalt a börtönben. Ulme úr élete tehát nem egyszerűen sokrétegű, hanem mélyen ellentmondásos.

Hozzáállásának lényegét jól megvilágítja egy rövid beszélgetés. Ulme úr mindig újságcikkeket vág ki a világban történt szörnyűségekről, bár maga sem emlékszik rá, hogy pontosan miért teszi ezt. Nem tudja túltenni magát ezeken a dolgokon. Egy alkalommal egy újságcikket mutat arról, hogy gyermekek haltak meg egy bombázás miatt, s ekkor zajlik le a következő beszélgetés: „– Tudja maga, miért nem vagyunk boldogok? – kérdezte. – A reménytelenség, a magány, a félelem miatt? – Nem. A valóság miatt” (25).

Dosztojevszkij *A Karamazov testvérek* című művében Iván Karamazov nem tud megbékülni a gyerekek szenvedésével. A felnőttek szenvedése még vétkeik következményeként megérthető volna, de a védtelen és ártatlan gyermekek szenvedése semmivel nem igazolható. Ezért Iván fellázad, elsősorban Isten ellen: ha az Isten által teremtett világnak, ha Isten megváltó tervének ez az ára, akkor ő ebben nem kíván részt venni, az eljövendő üdvösség birodalmába sem kíván belépni. Hasonló történik Ulme úrral, aki fellázad a világban lévő igazságtalansággal, a valósággal szemben.

Itt lép be a könyvbe a Gólem-történet. A Gólem egy zsidó misztikus legenda, amelyben egy agyagból gyúrt embert elevenít meg alkotója. A Gólemet a homlokára írt „emet”, vagyis az igazság felirat teszi élővé. Ulme úr a Gólem-történet egy 20. századi változatával találkozik, amelyet Isaac Drezner párizsi zsidó könyvkereskedő mesél el neki. A vész-korszakban, amikor egy alkalommal hazatért otthonukba, meglátta, hogy nagynénje kiöntötte az összes virágcserepből a földet, és a földből egy emberi alakot próbált formálni. Az alak homlokán megpillantja az „emet” feliratot, és nagynénje elárulja neki, hogy Gólemet akart készíteni, aki majd harcolni fog a nácik ellen és legyőzi a gonoszt.

A nyomozás során megtalálják Ulme úr szülőfalujában elrejtve azt a Gólemet, amelyet valamikor Ulme készített. A szobor 9-10 méter magas, és az emberi gonosztettekről szóló újságvivágatokból készült: „Egy

koromsötét szobor, melyet Ulme úr életre akart kelteni, azt akarta, hogy járjon a világban, és szégyenítse meg Istent ez a kilenc-tíz méteres gonoszság, mely igaz, hogy csak egy kis ízelítő belőle, de még így is impozáns. Egy újságokból kivágott, az ember legsötétebb tereiből, patkánybúzt árasztó sötét lyukakból összeeszkábált élet” (218). Ulme elgondolása szerint „egy ilyen szörnyszülött pusztá jelenléte elég kellene legyen ahhoz, hogy az emberek végre cselekedjenek, hogy felkeljenek a sírjaikból, ahol eddig éltek [...], halálos közömbösségükből, álmotlan álmukból, amelyben az életük telik...” (217).

A könyv egyik fontos kérdése az, hogy miért siklik félre folyvást a megváltás kísérlete, miért fut bele az emberiség folyvást az elfogadhatatlan megszokásába, a „halálos közömbösség” állapotába. Ez több szinten is felvetődik, az 1974-es portugál „szegfűs forradalom” részleges kudarca is ide tartozik, melyet Margarida mesél el: „Amikor győzött a forradalom, végre szabadon kezdtem énekelni mindazt, ami a lelkemben volt, ám elvesztettem valami fontosat, elvesztettem a kifinomultságomat. Boldog voltam, de ott álltam poézis nélkül... [...] Mégis ez volt életem legboldogabb pillanata. [...] aztán jöttek az évek, a reményből úgy születik meg az ártalom, ahogy a csibék kikelnek a tojásból, az idő mindennek véget vet, és lassan minden visszatér oda, ahol korábban volt. [...] Nem hallgattattak el többé, hagyták, hadd énekeljek, de akkora volt körülöttem a zaj, hogy már senki se hallotta a hangom” (79).

Ezek a magyar olvasó számára is ismerős tapasztalatok lehetnek, ahogy a szabadság eufóriája lassan elenyészik, majd átadja a helyét a megszokásnak, a közönynek, majd a csalódásnak. Miért kell ennek így végződnie, miért nem tud egy ember vagy közösség megújulni? Van a könyvben egy szép példázat, melyet egy gyermekkori barát mesél el. Margarida még alig volt hétéves, amikor ez a barátjuk egy köményszárból álló kis koszorút készített a számára, melyet a kislány fejére tett. Margarida állandóan a fején viselte a koszorút, és olyan szép volt, hogy a többi kislány is kezdett szépen öltözni, majd idővel a kisfiúk is. Egy idő után már a felnőttek is szebben öltözködtek, kezdtek rendbe tenni a falut és minden megváltozott. De valami történt, és Margarida „egyszer csak nem tette fel többé az édeskömény-koszorúját és elsötétült a tekintete. Sok időt töltött egyedül, nem játszott többé senkivel. Ült a földön, és egyszer megláttam, hogy sír” (114). A történet természetesen úgy folytatódik, hogy ezután a többi ember sem vette fel már a szép ruháját, és a falu visszatért abba az (áldatlan) állapotba, ahol addig is volt. A történet végkifejlete is nagyon fontos: „Pár évvel azután, hogy

feljöttünk Lisszabonba, karácsonykor egyszer elmeséltem ezt az édes-kömény-koszorús történetet. Senki sem emlékezett rá, még Margarida sem. [...] És senki sem hitte el, hogy egy szál virág ennyi mindent megváltoztasson” (115). Mintha az emberek a jót éppúgy hajlamosak volnának elfojtani, mint a szörnyűséget. A felejtés ezek szerint nemcsak a gonosztettekre, hanem a jóra (illetve szépre) is vonatkozik, talán annak a világban elszenvedett kudarca miatt.

De hogyan érthető meg Ulme úr kudarca a Gólemmel, illetve büne, vagyis Margarida elárulása a titkosrendőrségnek? Itt következzen egy kritikai megjegyzés. Számomra hiányzott annak leírása, hogy Ulme úr hogyan bukott el Salazar diktatúrájában. Így ugyanis bűnének némileg mitikus jellege van. Itt jó lett volna egy kicsit jobban belemenni a történelembe, nem öncélúan, hanem mert ez fényt vethetett volna Ulme jellemére. Így elsősorban a Gólem-történettel összefüggésben tudjuk megérteni Ulme bukását. Ez mélyen paradox történet: a Gólem megalkotója ugyanis a rosszal akar harcba szállni a rossz ellen. Jellemző, hogy Isaac Dresner nagynénje elpusztítja a virágokat, amikor összegyűjti a virágföldet. Eszünkbe juthat az is, hogy a Gólem-legendákban az életre keltett agyagember elszabadul és szembeszáll alkotójával. Minden bizonnyal ez Ulme csapdája is: a mágiához és a pusztításhoz folyamodik, hogy legyőzze a rosszat, ezért kell kudarcot vallania.

Ulme úr a világ megváltására-lerombolására tör, ezzel szemben Margarida mitikussá nagyított képekben a saját megváltásáról beszél: „Olyan virág vagyok, amely temetőben terem. [...] Úgy őrzöm magamban ezt a betegséget, mint egy terhességet, a reményt, hogy a szerelem majd ki fog hantolni, megment a halálból és megnyitja a földet, melynek gyomrából egy új, teljes életet hoz magával. [...] Az örök élet a többi ember szeretetén múlik, ők kaparják ki a földet a körmeikkel, ők mentenek ki minket arról a hideg, formátlan helyről, ahová ítéltettünk. [...] Nem választ szét minket az idő, mi a jelenben vagyunk a múlt arca, új szemszögből mutatjuk meg azt, ami egyszer már megtörtént” (185). Ezek a regény legfontosabb szavai közé tartoznak, és sokat elárulnak a mű egészéről is. Például azt, hogy férfiregényről van szó, amely a nőt úgy ábrázolja, ahogy egy férfi láthatja őket, s ugyanakkor a férfiak sorsának kulcsa a nőknél van, a legfontosabb szavakat sokszor nők mondják ki. Hogy a szöveg hajlamos a mitizálásra, ugyanakkor finom distanciákkal, iróniával jelzi különbségét a new age divatos szerzőivel szemben. Végül pedig, hogy a mű kulcstémája a megváltás lehetősége/lehetetlensége.

A könyv nárcisztikus hőse a történet vége felé a tükörbe néz: „A tükör visszaadja nekem a valóságot...” (245), mondja, s ez a valóság a hiány, elsősorban a szeretett nő hiánya, a megváltás hiánya.

Carlos Ruiz Zafón

A mennyország fogságában

Fordította Latorre Ágnes

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2016

Pethő Anita

NE LÉGY SZNOB!

Noha Carlos Ruiz Zafón *A mennyország fogságában* című regénye expliciten Alexandre Dumas *Monte Cristo grófja* című művének újraírása, úgy gondolom, érdemes már rögtön a kritika elején megemlíteni egy másik világhírű történetet, Umberto Eco *A rózsza neve* című klasszikusát, és vele együtt azt a regénytípust, amelyet az intellektuális krimi megjelenéssel is szoktunk illetni. *A mennyország fogságában* ugyanis szintén a könyvek világában játszódik, a szereplők maguk is rendszeresen reflektálnak valódi és fiktív szerzők alkotásaira, és a rejtély felgöngyölítése során itt is fontos szerep jut a könyveknek, vagy talán szerencsésebb úgy fogalmazni: annak a kultúrafogyasztói attitűdnek, amelynek nélkülözhetetlen alapeleme az írás és az olvasás.

A kultúrafogyasztási és kultúraközvetítési szakások bizonyulnak kulcskifejezésnek a tekintetben is, ha azt nézzük, miféle közegbe érkezik ez a könyv (itt érdemes megjegyezni, hogy 2012-ben már megjelent egyszer magyarul, akkor az Ulpius-ház gondozásában). Az elmúlt években elindulni látszott ugyan egy diskurzus arról, hogy idejétmúlt

és értelmetlen a magas- és a populáris irodalom hagyományos, de kissé kényszeres szétválasztása, ám Zafón könyve jó példa arra, hogy hosszú út áll még előttünk, ha ezen a szokáson változtatni kívánunk. Míg a nagy könyvkereskedelmi láncok egyértelműen a szépirodalom kategóriájába sorolják a kiadványt, addig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának a földszinti böngésződjében a szerelmes regények polcán kapott helyet, ami azért is megmosolyogtató, mivel ebben a történetben igencsak másodlagos a szerelmi szál. Hasonló sors jutott hát neki, mint amit néhány évvel ezelőtt A. S. Byatt *Mindenem* című könyve esetén tapasztaltam: a tipikus academic novel, azaz az egyetemi világban játszódó regény, amelyben a különféle irodalomelméleti iskolák paródiái közepette nyomoznak a tudósok egy múltbeli irodalmi rejtély után, a borítója és a magyar cím alapján szintén a szerelmes lektűrök polcán lelt otthonra egy vidéki könyvtárban.

Mielőtt még úgy tűnne, hogy egy erőltetetten, hajánál fogva ide-rángatott témába vágtam bele, leszögezném, hogy Zafón regénye is folyamatosan reflektál a kultúrafogyasztási szokásokra. Például a könyvesboltban, amelyben a történet elkezdődik, épp pang az üzlet, egyre kevesebb a bevétel, Sempere úr, az idős tulajdonos a kirakatba helyezett betlehemes installációval próbál változtatni ezen, nem melleleg, meg lehetőségen gyors és látványos sikerrel. Egy gyermekeinek könyvet vásárolni készülő anyuka meg is jegyzi: „Őszintén megvallva mostanában nehéz olyan könyveket találni, amelyek pozitív üzeneteket hordoznak, kellemes érzésben részesítenek, és nincsenek telezsúfolva bűnözéssel, gyilkossággal meg mindenféle értelmetlenséggel” (44). Ha azt nézzük, hogy abban a könyvben, amelyben ezt a véleményt olvashatjuk, van bűnözés is, gyilkosság is, máris érzékelhetjük, milyen bájos önreflexív játékokkal van tele Zafón műve.

Hasonlóan érzékletes példát kínál az az epizód, amikor a szereplők maguk is utalnak Dumas regényére: „[A] direktor úr Alexandre Dumas minden könyvét eltávolíttatta a börtönkönyvtárból, csakúgy mint Dickenst, Galdóst és a hozzájuk hasonlókat, mert úgy ítélte meg, hogy ez a szennyirodalom csak a kulturálatlan pórnép szórakoztatására való” (99) – meséli az új fogolynek az egyik régebb óta raboskodó sors-társa. Maga a tény, hogy *A mennyország fogságában* a *Monte Cristo grófia* motívumaira építkezik, több megközelítésből is ügyes, találó fricska tehát, hiszen Dumas regénye iskolapéldája lehet annak is, hogy egy elitista művészetfelfogás miként tekint önellentmondásos módon szórakoztató (tehát lebecsmérlendő, másod- vagy sokadrangú) irodalomnak

és közben a klasszikus értelemben vett általános műveltség részének egy-egy alkotást. Ilyen esetekben egyszerre ciki bevallani, ha valaki nem olvasta a könyvet, és azt is, ha igen. Márpedig az alapmű ismerete vagy nem ismerete Zafón regénye kapcsán is más-más befogadói viszonyulásokat eredményez.

A mennyország fogságában egyébként *Az Elfeledett Könyvek Temetője* című sorozat harmadik kötete, a másik két darab *A szél árnyéka*, illetve az *Angyali játszma* címet viseli, és gyakran találkozhatunk ezekre a művekre tett utalásokkal is, méghozzá olyan formában, hogy valamely szereplő ilyen című könyvet ír(t) vagy olvas(ott). Ilyen módon is folyamatos tehát a fikció és valóság határán az ide-oda ugrálás, hasonlóképpen az Átriumban látható, Fehér Balázs Benő által rendezett *Sirály* előadásban, ahol a Dorn doktort alakító László Zsolt a színpad „falának” tetején ücsörögve mondja a nézőknek: „Nekem határozottan tetszik ez a darab” – érthető ez Trepljov művére és magára az épp játszott előadásra is.

De térjünk vissza Zafónhoz. Regényének szereplői ugyanis nemcsak ismerik Edmond Dantes If várából történő szökésének sztoriját, de hasznosítják is tudásukat: az egyik központi szereplő, Fermín Romero de Torres éppen úgy pattan meg egy barcelonai börtönből a polgárháború után néhány évvel. Ő is ennek a már említett könyvesboltnak az alkalmazottja, és közeli barátságban áll a bolt tulajdonosának fiával, Daniellel, aki nem mellesleg a történet egyik elbeszélője. Bár a regény egyik ismertetője szerint bátran belevághat a könyv olvasásába az az olvasó is, aki még nem ismeri a sorozat többi darabját, Daniel és Fermín barátsága kapcsán akadhat némi hiányérzete annak, aki csak annyit tud meg félmondatnyi utalásokból, hogy volt már kettejüknek valamilyen közös kalandban része, ám hogy miféleben, az már nem derül ki számára.

A regény két idősíkon játszódik. Egyrészt 1957-ben, amikor a könyvesboltban felbukkan egy furcsa, riasztó külsejű öregember, aki mindenáron meg akar venni egy régi kiadású *Monte Cristo gróffát*, amelyet gyanúsan nagy értékű bankjeggyel fizet ki, a kötetet azonban ott is hagyja a boltban, Fermínnek címezve. A másik idősíki története – amelyben egy egyes szám harmadik személyű, kívülálló narrátor mesél – pedig 1941-be, a Barcelona fölé magasodó (erre a helyre utal tehát a címbeli metafora) börtönbe kalauzolja az olvasót.

Nem elhanyagolható tény, hogy a polgárháború után járunk, a diktatúra megszilárdításának korszakában. A regénynek e rétege több szempontból is igencsak ismerős lehet a közép-európai olvasó számára. Egyrészt azon 20. századi tapasztalat révén, hogy az ilyen korszakok-

ban általában az értelmiségi réteg tagjait börtönzik be nagy számban. Másrészt hogy megjelennek azok a törtető, gátlástalan karrieristák, akik a rendszer kiszolgálóiként (tulajdonképpen annak éltetőiként) igyekeznek minél magasabbra hágni a társadalmi ranglétrán. Talán ezért is tűnik mindannyiuk közül a legélénkebben megrajzolt karakternek a börtönigazgató, Mauricio Valls figurája, a dilettáns, de sznob íróé, aki az állam mint erőszakszervezet eszközeivel kívánja kikényszeríteni, hogy (nem létező) tehetségét elismerjék. A regény idején még nem helyezkedik eléggé ügyesen, hiszen „csak” börtönigazgató, később azonban egészen a kultuszminiszteri szélig ível a karrierje. Az ő kifejezett kérésére szállítják át az általa irányított börtönbe David Martínt, a népszerű és sikeres író, akit Valls gyűlöl ugyan, de szüksége is van rá, hiszen ki akarja kényszeríteni, hogy ő írjon meg egy remekművet, amelyhez utólag az igazgató adja majd a nevét. Már az is jellegzetes persze, ahogyan Martínt elítélik: mondvasínált vádakat fogalmaznak meg vele szemben, „amelyeket szerintem senki se vett komolyan” (100), majd az őt irigylő és a Vallshoz hasonlóan fontos pozíciókban reménykedő sikertelen írók hada önként és dalolva vall ellene bármit, amivel árthat neki. (Ennél a mozzanathoz egy pillanatra eszünkbe juthat az, ahogyan Szőnyi Tamás egyszer jellemezte az általa kutatott, az irodalmi élethez kapcsolható besúgóí jelentéseket: komplett szépírói életművek álltak össze ezekben az írásokban, akadtak nem kevesen, akik ilyen módon tudták kiteljesíteni tehetségüket.) Némi groteszk bájt kölcsönöz a történetnek, ahogy a regény kissé felnagyítja az irodalom és a könyvek fontosságát, mintha ebben a szövegvilágban minden ezek körül forogna (vesd össze még a „borgesi könyvuniverzum”-mal), de ez a túlzás kifejezetten jól tesz a történet hangulatának.

A regényben fontos szerep jut még egy rablógyilkosságnak is, és ahogyan az már lenni szokott, végül minden mindennel összefügg valamiképp, idővel összefutnak a szálak, amelyeket Zafón mégsem varr el teljesen, hiszen fenn kell tartani az olvasó érdeklődését, rá kell venni, hogy a sorozat többi kötetét is kezébe vegye. Van esküvő is – amely elől el kell előbb gördíteni az akadályokat –, de véleményem szerint nem ez a cselekményszál a domináns a történetben.

A mennyország fogságában a múlt komor árnyai ellenére is mindvégig mediterrán életöröm jellemzi, a szereplők többsége kedves, jóra való ember, akiknek természetesen helyén van a szívük és az eszük, és ha úgy hozza a sors, még a nagy hatalmú börtönigazgatóknak is odamondogatnak, de készek leütni feleségük újra felbukkanó egykori udvarlóját

is. Nincsenek tehát túlbonyolítva a karakterek (a nők még annyira sem, mint a férfiak, gyakorlatilag megmaradnak a klasszikus „vágy tárgyai” szerepkörben), de a párbeszédék szellemesek, ironikusak, néha kissé cinikusak, viszont egyáltalán nem erőltettek – ez értelemszerűen a fordító, Latorre Ágnes érdeme is. A kissé patetikus, szentimentális cím se riasszon el senkit (az eredeti alapján talán *Az égi fogoly* vagy *Az ég foglya* lenne a témához illőbb, ám kétségtelenül prózaibb megoldás), igazán szórakoztató kaland ez a könyv, amelyben, míg a rejtély nyomában járó szereplőket követjük, elgondolkodhatunk az irodalomhoz, könyvekhez való saját viszonyulásunkon is.

Roberto Bolaño

2666

Fordította Kutasy Mercédesz

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2016

Fancsali Róbert

ROBERTO (ÖT) KÖNYVE

A Roberto Bolaño életművét lezáró *2666* című regényt a magyar recepció – a nemzetközi fősodorhoz csatlakozva – szinte teljes egyetértésben neoliberalizmus- és kapitalizmuskritikaként olvassa. Ezen keresztül, adva lévén a történelem fő helyszínéeként a Mexikó és az Egyesült Államok határán fekvő Sonora-sivatag, mint félperiférián elhelyezkedő terület, a kritikusok kevese tud ellenállni – kimondva, kimondatlanul – a kolonialista olvasásmód már-már tolakodó vonzásának. Ez a fajta értékelés világosan viszi tovább a 20. századi latin-amerikai irodalom-

történeti hagyományt. Az erőszak tematizálása, mely a tárgyalt kritikai szemszög kiindulási pontja, mindvégig jól látható, azt viszont bármely kor vagy irodalmi jelenség a maga módján, saját eszközeivel teszi. A nyolcvanas, kilencvenes évek prózatermésének jelentős része a politikai élethez köthető erőszakot, a korrupciót, és általában a posztdiktatórikus rendszerbeli élet különböző más aspektusait vagy a tanúság kérdését (*testimonio*) járja körül. Később a diktátorokról, halálosztagokról és a politikai üldöztetésről a fókusz a túlélőkre és a következő generációkra helyeződik. A „boom” tagjai a mágikus realizmus műfajában (és ehhez kapcsolódó lehetőségekkel) saját, fiktív univerzumukban tevékenykednek, így elkerülve az államhatalommal való mindenféle direkt érintkezést. Az ezredfordulóhoz közeledve – közép- és kelet-európai régióknakhoz hasonlóan – az (új)realista ábrázolás kezd teret nyerni. Ez a fajta próza sok ponton kapcsolódik a század második felének észak-amerikai irodalmához, erősen érződik rajta a megkésett posztmodern hatás (habár szokás a mágikus realizmust is posztmodern írásmódként érteni), míg tematikailag nagy az átfedés az amerikai ellenkultúra szövegeivel.

E keretnek a felismerése lehet az oka annak, hogy a 2666 kapcsán a kritika szinte gondolkodás nélkül az efféle értelmezést veszi át. Az elnyomó hatalom és az egyén viszonya, a gonosz, a primitív barbárság és a bűn kapcsolata az irodalommal (vagy általában a művészettel) vagy a második világháború és következményeinek feldolgozhatósága. E szempontok mentén szerveződnek az egyes írások. Mindennek háttérben pedig a műnek mint egésznek az átfogó értelmezési szándéka áll. Így aztán legtöbbször egy olyan regényről beszélnek, amely az ezredforduló apokaliptikus világát, de legalábbis a racionális nyugati világ végét írja le, a gonosz elszabadult, kezelhetetlen, és ehhez az első két könyv csak esztétikai álarc. Mi több, egy kelet-közép-európai nézőpontot alkalmazva (és Nádas Péterrel összehasonlítva!) a bemutatottakat az Auschwitz utáni világrénd leképezéseként értik: „Az irodalom többek között az a heterogén tér, ahol a metafizikai rossz megnyilvánulhat, a fő kérdés azonban, amely mind Nádas, mind Bolaño művének magjában rezonál, az az, hogy mit tud kezdeni az irodalom ezzel a rosszal az Auschwitz utáni világban”.¹

Így lehet az, hogy a regény öt fejezete (könyve) – melyek történései számos helyszínen és eltérő idősíkokon játszódnak – a sokak által központinak kikiáltott sonorai gyilkosságsorozat köré, közös értelmezési térbe kerül, a kritikus pedig minden részre érvényes gondolatokat

1 Erre tipikus példa: URBÁN Bálint, *A gonosz kartográfia*, Élet és Irodalom 2017. február 17., <http://www.es.hu/cikk/2017-02-17/urban-balint/a-gonosz-kartografija.html>.

ígyekeznek megfogalmazni. Holott az öt könyvnek már a felületes áttekintése is felveti a kérdést, mennyiben lehet ezeket egységként kezelni. A *Kritikusok könyve* négy európai irodalmár megismerkedését és kapcsolatuk kibontakozását mutatja be. E négy személyt egy titokzatos német író, Bruno von Archimboldi köti össze, akinek nyomába erednek a fejezet második felében, így jutva el Mexikóba, a következő három rész helyszínére. Ha a kritikában az irodalmárok szemszöge kerül előtérbe, jellemzően az irodalom és a valóság párhuzama sejlik fel, ahogy Bán Péter Andrásnál is, aki szerint a regény nem több, mint egy irodalmi játék, amelyben Bolaño sikertelenül igyekezett előállítani azt a „szellemi-társadalmi-művészeti kontextust”, ahol a fiktív író, Archimboldi művei létrejöhetnek (volna).² *Amalfitano könyvét* egy mellékszál köti az előzőhöz, ebben a címszereplő irodalomprofesszor szemszögén keresztül az észak-mexikói egyetemi tanárok életére nyílik rálátása az olvasónak (habár ezzel egyetlen, központi értékelt cselekményszálát emeltem ki e fejezetnek, így végtelenül leegyszerűsítve azt, amiről egyébként szó van). *Fate könyvének* a helyszíne továbbra is a mexikói-amerikai határ környéke, ezúttal az egyetlen halvány kapcsolat Amalfitano lánya, Rosa, aki egyike a fejezet számtalan szereplőjének. A negyedik, sokak szerint a 2666 fő értékét nyújtó rész a *Gyilkosságok könyve*. Ez a kilencvenes évek híres gyilkosságorozatát fiktíven dokumentáló rész hideg tárgyilagossággal mutat be több száz gyilkosságot, és a nyomozás egy-egy céltalan, semmibe vesző részletét, új szereplők százait felvonultatva, majd eltüntetve. Az utolsó fejezet (*Archimboldi könyve*) központi alakja a már említett német, akinek szemszögéből az olvasó átértékelni kényszerül a második világháborús ismereteit. Archimboldi a leszerelést követően íróvá lesz, és öregkoráig Európát járja, ír, a fejezet pedig az író életét járja körül, helyenként a már megszokott túlrészletezéssel, sokszor meseszerűen, máskor pedig hiperrealista ábrázolással. Ennek végén a főhős repülőre száll, Mexikóba indul, ezzel pedig – sokak szerint – a cselekmény szintjén keretet ad a regénynek.

A nemzetközi kritika egy hangsúlyos iránya Bolañót (Thomas Pynchon mellé állítva) a Joyce- és Borges-hagyomány folytatójaként látja, nagyregényeiket pedig a totális, enciklopédikus vagy maximalista regény egymásra nagyban hasonlító kategóriáiba sorolja. Meggyőzően érvel Stefano Ercolino a 2666 ez utóbbi kategóriába való besorolása mel-

2 BÀN Zoltán András, 2666: *Nekrológ a jövőből*, Unikornis.hu 2017. január 29., <http://www.unikornis.hu/kultura/20161212-roborto-bola-o-latin-amerikai-irodalom-mexiko-zsigeri-realizmus.html>

lett, amikor azt terjedelme, a benne megmozgatott tudásmennyiség, szintetizáló világábrázolás és hipertrofikus, túltengő narrációja által, belső dinamikáját a káoszfunkcióval körülírva elemzi.³ E közel ezer oldal regényként való értelmezésére ez az érvelés tűnik a leginkább megalapozottnak és irodalomtudományi szempontból leginkább védhetőnek. Hozzátenném, hogy az iménti kategóriákhoz kapcsolódva – a nyitott mű őstípusaként emlegetett – Cortázar-féle *Sántaiskolával* is rokonítható az utolsó Bolaño-regény.

Sipos Balázs „az elnyomottak tradíciójára» tanító politikai regények sorába” helyezi a művet, ezzel egy már jól kidolgozott értelmezési irányhoz csatlakozik. Ez a nézet jellemzően egyfajta moralista kritikaként van jelen, az irodalom funkcióját, annak társadalmi hatásait igyekszik meghatározni. Egyesek, valóban, a regény didaktikai célzatát emelik ki. Martin Paul Eve úgy látja, Bolaño helyesen olvasni tanít, középpontban a szerzői szándék és a befogadás viszonyával.⁴ Az itt bemutatott megközelítésektől eltérően az a javaslatom, hogy a 2666 címen kiadott szövegre egy önálló regénymonstrum helyett öt különálló egységként tekintsünk, melyeknek kapcsolódó szárait a Bolaño-életműben egyébként is jól megszokott intertextuális jegyekként olvassuk. Számtalan cikk védi az Anagrama spanyol kiadó döntését, amelynek következtében jelenlegi formájában ismerhettük meg a szöveget – a végső szerzői szándéknak ellene menve. Hogy Bolaño esetleg anyagi megfontolásból, a kiadó pedig marketing- vagy bármely egyéb szempont szerint döntött így, végső soron elhanyagolható kérdés. A szöveg elemzése mindenesetre legalább kétségessé teszi a végső döntést, a szövegkohézió ugyanis igen csak gyenge. A helyenként előforduló szereplői azonosságra (vagy az alternatív interpretáció szerint: átjárásra) a korábbi regények esetén is volt példa, a mexikói Santa Teresa környéki (közel sem kizárólagos) helyszín önmagában pedig nem lehet érv. A Sonora-sivatagbeli gyilkosságoknak *Fate könyvének* körülbelül felében van jelentősége, Amalfitano részének (ahogy a spanyol eredetiben és az angol fordításban is nevezik) csak a háttérét adja, a kritikusok és Archimboldi esetén távoli a kapcsolat, épp csak említés szintjén jelenik meg. Stilisztikailag is igencsak eltérőek az egyes fejezetek, igaz, ezeken belül se lehet homogén stílusokról beszélni. A narratív szerkesztésről ugyanez mondható el.

3 Stefano ERCOLINO, *The Maximalist Novel*, *Comparative Literature* 64/3. (2002), 241–256.

4 Martin Paul EVE, *Keep writing. The critique of the university in Roberto Bolaño's 2666*, *Textual Practice* 30. (2016), 950.

Érdekes szempont lehet az egyes részek szövegszerű átkötése, melyre magam egyetlen példát találtam a könyvben. *Fate könyvének* a legvégén a fejezetcím-szereplő meglátja Amalfitano szarítókötélen lógó geometriakönyvét, amely a korábbi fejezetben többször az elbeszélés tárgya, ebben azonban még nem jelent meg, viszont a szöveg mégis ismertként hivatkozik rá: „Míg Rosa a kulcsokat kereste, Fate megpillantotta a szarítókötélen lógó geometriakönyvet” (320). E szöveghely különlegességét az adja, hogy az angol fordításban ugyanez történik („Fate saw the geometry book hanging from the clothesline”),⁵ a spanyol eredetiben viszont nem egyértelmű a megfogalmazás („Mientras Rosa buscaba las llaves Fate vio el libro de geometría que colgaba de uno de los tendedores”):⁶ érthető úgy is, mintha az olvasó számára az addigi fejezetből ismeretlen tárgyról lenne szó, ezzel pedig azt mondhatnánk, az eredetiben egyetlen ilyen összekötés sincs.

„Már a felvilágosult gyógyszerek se mernek nekiveselkedni a nagy műveknek, a befejezetlen, áradó műveknek, melyek utat nyitnak az ismeretlenbe. A nagy mesterek tökéletes újgyakorlatait választják. Vagy ami ugyanaz: a nagy mestereket vívőedzés közben kívánják látni, de semmit se óhajtanak tudni a valódi küzdelmekről, ahol a nagy mesterek küzdenek olyasvalami ellen, ami mindnyájunkat riadalommal tölt el, az ellen, ami megfélemlít bennünket, amitől földbe gyökerezik a lábunk, és ahol vér van, meg halálos sebek meg bűz” (210). E sokszor idézett Amalfitano-monológ az értelmezési javaslatom fényében arról szól, hogy a korábbi századok nagyregényei korábbi formájukban ma már nem működnek, azok alkalmatlanok a jelenkor leírására. Ennek megfelelően a *2666* az ezredforduló világát öt különálló egységben (de ennél is sokkal több módon) mutatja meg. A homogén világábrázolás nem lehetséges, nem lehet egy könyvben egyetlen dologról beszélni, hisz minden új élethelyzet vagy nézőpont bevezetése eltolja a hangsúlyokat és átalakítja a befogadást. Az egészet az egyetlen érvényes módon: részleteiben tárgyalja. Susan Sontag posztmodern-definícióját alkalmazva azt mondhatjuk, egy ilyen szöveg a modernizmus alapműveivel szemben nem rejtett jelentésekre épít, hanem egyenesen ellenszegül az értelmezésnek. Gyakoriak a pusztá látványként bemutatott, a jelentésképzés szempontjából csak az objektív környezet megteremtését szolgáló motívumok. Ezek esetén közvetlen befogadásról kell beszélnünk. Ha ezt az értelmezést elfogadjuk, úgy a világ egy bizonyos

5 Roberto BOLAÑO, *2666*, Farrar, Straus and Giroux, Cambridge, 2008, 137.

6 Roberto BOLAÑO, *2666*, Editorial Anagrama, Barcelona, 2004, 213.

szegmensének közvetlen reprezentációjaként kell értelmezni a szöveget vagy szöveg(részletek)eket, az egész kompozíció nem mutat túl extrém állapotok rögzítésén.

Mindehhez párosul egy, a totalizáló történet szemléletet elutasító magatartás, melyet az ötödik könyv elbeszélője a főhős német író, Archimboldi gondolatává tesz: „meg vannak győződve róla, hogy a történelem egy meghatározó pillanatában vettek részt, pedig köztudott, gondolta Archimboldi, hogy a történelemnek, ennek a közönséges kurvának nincsenek meghatározó pillanatai, csak mindegyre szaporodó pillanatai vannak, felvillanásai, melyek egymással vetélkednek a borzalomban”.

Noemi Jaffe

Írisz: as orquídeas

Companhia das Letras
São Paulo, 2015

Urbán Bálint

BRAZIL HUNGAROTROPIKALIZMUS

Noemi Jaffe *Írisz: as orquídeas* ('Írisz: az orchideák') című 2015-ben publikált könyve a 21. századi kortárs brazil próza egy egészen sajátos, és őszintén szólva kissé talán meghökkentő, sőt hovatovább talán bizarr tendenciáját képviseli és erősíti, nevezetesen a magyar tematikájú regényeket. Az utóbbi másfél évtizedben több olyan prózakötet is felbukkant a brazil irodalom horizontján, mely közvetlenül tematizálja és járja körbe a magyar kultúra bizonyos kérdéseit, problémáit, vizsgálja meg adott történelmi csomópontjait, illetve a két ország között megvalósuló

kulturális cserebomlások összetett folyamatát, több évszázados történelmi dinamikáját. A sort a világhíres bossa nova énekes-dalszerző, valamint dráma- és regényíró Chico Buarque 2004-ben megjelentetett, beszédes című regénye, a *Budapeste* ('Budapest') nyitotta, amelyet a São Pauló-i újságíró Suzana Montoro emigránsnarratívája, az *Os húngareses* ('A magyarok') követett 2011-ben. A szintén São Pauló-i illetőségű újságíró, esszéista, kritikus, egyetemi tanár és prózaíró Noemi Jaffe könyve minden kétséget kizáróan az említett két szerző által megnyitott tematikus vonulatba illeszkedik, amelyet lényegre törő önkényességgel hungarotropikalista irodalomként lehetne definiálni. Az, hogy három tematikájában rokon, de poétikai formáikban és ideológiáikban különböző narratíva kirajzolja-e egy adott irodalmi tendencia kontúrjait egy olyan méretű és heterogenitású irodalmi mezőben, mint a brazil, természetesen korántsem egyértelmű. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy ezekkel a brazil irodalmi térben témájuk által egyfajta radikális heterotópiát képző hungarotropikalista regényekkel mintha egy önálló tematikus irányzat formálódna és emelkedne ki a kortárs brazil irodalomban, illetve annak határain túl. Ebbe az irodalmi termelésen túlterjedő összkulturális vonulatba sorolható többek között a Buarque regényéből készített, nemzetközi fesztiválokot is megjárt sikerfilm; de az olyan magyar származású brazil alkotók dokumentumfilmjei is, mint Sandra Kogut és Henryco Costa, akik magyar identitásuk újrafelfedezésének és visszaszerzésének folyamatát követik végig műveikben; a Brazíliába emigrált és ott komoly karriert befutó műfordító és irodalmár, Rónai Pál életművét bemutató retrospektív kiállítás Nova Friburgóban; valamint a számos magyar tematikájú akadémiai kutatás a brazil egyetemeken, amelyek olyan heterogén magyar vonatkozású témákat igyekeznek feltérképezni, mint a már említett Rónai kiterjedt intellektuális tevékenysége, a brazíliai magyar emigránsszövegek élete, Kertész Imre munkássága, Lukács György életműve, vagy éppen az 1956-os forradalom eseményei és hatása az európai történelem folyamataira. A forradalom ötvenedik évfordulójára egy brazil történészekből álló kutatócsoport egy tanulmánykötetet is megjelentetett, amely gyakorlatilag az első komolyabb és nagyobb lélegzetű, portugál nyelven íródott történeti munka 1956-ról. A könyv igazi hiánypótló műként írta bele magát nemcsak a brazil–magyar kulturális kapcsolatok történetébe, hanem az '56-os forradalom után feltétel nélküli érdeklődést mutató brazil eszmetörténetbe is, és minden kétséget kizáróan Noemi Jaffe művének is egyik legbiztosabb referenciapontját képezte, hiszen a brazil

prózaíró regénye egy 1956-ban São Paulóba emigrált magyar botanikus-kutató személyes tapasztalatain keresztül a forradalom eseményeire is reflektál. Jaffe könyve azonban korántsem egy, a történelmi eseményt a maga megragadhatatlan objektivitásában, lineáris módon bemutatni próbáló történelmi narratíva '56-ról. A történelmi tapasztalat közvetítését sokkal inkább a személyesség dimenziói határozzák meg, ami egyfajta vallomások jelleget kölcsönöz a regénynek. 1956 tapasztalata alapvetően egy családtörténet és egy szerelemnarratíva csomópontjában kristályosodik ki és válik a címszereplő Írisz életének felforgató eseményévé, töréspontjává és egy új élet kezdetévé.

A könyv diegetikus világától egyértelműen elválasztott rövid köszönetnyilvánításban, amely sokkal inkább a szöveg fikcionalitása és a referenciális történelmi tartalmak viszonyát tisztázó paratextuális függelék, Jaffe kifejti, hogy a könyv születését megelőző kutatómunka során nemcsak különböző szövegek, elemzések és történelmi források segítségével igyekezett kidolgozni a narratíva referenciális hátterét, hanem megpróbálta a feldolgozott történelmi tapasztalat személyes horizontját is feltérképezni. Munkáját egy 1956 után Braziliában letelepedett magyar emigráns nővel folytatott beszélgetései segítették. Regénye így párbeszédbe lép az emlékezőtörténelmi műfajok egy sajátos válfajával, az orális történelemmel, mindazonáltal, ahogy arra a paratextusban fel is hívja a figyelmet, a könyv semmiképpen sem olvasható biográfiaként, hiszen az emigráns nővel készített interjúk élményanyagát csak kiindulópontként használta a narrátor-főszereplő karakterének kidolgozásához, illetve bizonyos elemeit fikcionalizálva beépítette a kibontakozó narratívába.

A regény narratív struktúrája szintén mintha azt támasztaná alá, hogy a szöveg nem sajátítható ki se biográfiaként, se történelmi regényként, se egyszerű szerelmi történetként vagy komplex emigránsnarratívaként. A könyvben ezek a műfaji kódok és még számos egyéb diskurzus (a botanika tudományos diskurzusa, a gasztronómia, a politika és a metanyelvi reflexiók) egymás mellett és egymást keresztbefertőzve, megtermékenyítve érvényesülnek. A huszonnégy fejezetből álló regényben a narrátori hang szabályos rendben váltakozik fejezetről fejezetre egészen a könyv zárlatáig. A szöveg diegetikus világát megnyitó első narratív egység, majd azt követően a páratlan fejezetek elbeszélője Martim, a São Pauló-i botanikus kert igazgatója, egy komoly tudományos munkásságot maga mögött tudó biológus kutató, a brazil kommunista párt aktív tagja és a kommunizmus eszméjének elkötelezettje, míg a páros fejezetekben maga a címszereplő, Írisz veszi át a narrátori

pozíciót. Írisz fejezetei tulajdonképpen a közvetlen főnökének, Martimnak címzett, a tudományosság kereteit nemcsak felülíró, hanem egyenesen felrúgó, rendhagyó jelentések a botanikus kertben végzett kutatómunkájáról, valamint egy levél, amiben elbúcsúzik a férfitől, míg a Martim által elbeszéltek ezekre a jelentésekre és a búcsúlevelekre reflektálnak, Írisz szövegeinek értelmezésén keresztül tárják fel kettőjük történetét, viszonyát és a férfi politikai elkötelezettségének korrodálódási folyamatát. Martim így tulajdonképpen nemcsak egyfajta metanarratív pozíciót alakít ki Írisz szövegével, de egyúttal a jelentések összeállítójaként és közreadójaként is tételeződik a könyv diegetikus univerzumában. A narrációnak ez a kettőssége egyfajta perspektivikus árnyaltságot ad a történetnek, hiszen ugyanaz az esemény, narratív epizód vagy érzelmi szekvencia többször felbukkan a regény szövetében disszeminálva hol Martim, hol pedig Írisz elbeszélésében, másfelől a két markánsan elkülönülő narrátori hang és pozíció a férfi elbeszélő és a női elbeszélő egyértelmű diszkurzív elkülönböződését is kihangsúlyozza. A címben és a szövegben egyaránt hangsúlyos orchideamotívum ennek tükrében olvasható a férfielbeszélés és a női elbeszélés dualitásának metaforájaként is, hiszen az orchidea, amely a kultúrában elsősorban a nőiséghez és a feminin szépséghez asszociálódik, nevének etimológiáján keresztül (a görög *ὄρχις* szó eredetileg herét jelent) a férfiaság szemantikai mezejét is játékba hozza.

Martim a női szöveg analitikus értelmezőjeként egy racionálisabb, lineáris diskurzust képvisel. A tudomány és a politika embere. Életét a magyar kutatónővel való találkozásáig ez a két északpontú dimenzió határozza meg. Narrációja Írisz jelentéseivel összehasonlítva egységesebb, szervezettebb, logikusabban építkező, bár a könyv vége felé érzékelhető a narrátori hangnak egyfajta nyíltan vállalt és reflektált elbizonytalanodása. „Öntudatlanul elkezdtem Írisz jelentéseit utánozni. Nem mondtam el semmit sem, amit el kellett volna mondanom, nem tudom, hogy kinek, és hogy miért írtam” (161.) Az Íriszszel és az általa írt szövegekkel, az általa képviselt alogikus szövegszervezési struktúrával való találkozás elbizonytalanítja Martimot. Ez az elbizonytalanodás azonban nemcsak a narráció fragmentálódásában, a klasszikus, jól strukturált, lineáris és racionális elbeszélés szétbomlásában érhető tetten, hanem a férfi érzelmi világára és politikai meggyőződésére is kiterjed. Íriszszel való találkozására, majd a komoly érzelmekkel telített barátsággyá mélyülő többéves munkakapcsolata egyfajta összetett ki-zökkentő élményként íródik bele a férfi életébe. Fiatalkori meggyő-

ződése, mely szerint csak a kommunizmus eszméje irányába tud igazi szenvedélyeket táplálni, felülíródik, míg az emigráns nő személyes történetébe való belevonódás, mely elkerülhetetlenül a magyar szocializmus, valamint a forradalom történetének közvetlenebb, személyesebb és árnyaltabb megismerését feltételezi, Martim politikai meggyőződését is átformálja. Írisz történetének megismerése által Martim elkezd kételkedni a kommunizmus, a párt és a Szovjetunió dogmáinak megkérdőjelezhetetlenségében, felismeri, hogy a sztálinizmus bűnei, valamint a forradalom kegyetlen vérbe fojtása nem legitimálhatóak ideológiailag, és tulajdonképpen magának az eszmének a pervertálódását jelentik. Az Írisszel való találkozás a személyes horizont és a személyek felett lebegő ideológiai építmény feszültségének erőterét nyitja meg számára, és kénytelen beismerni, hogy a nagybetűs „Ügy”, a megkérdőjelezhetetlennek tűnő „Eszme” valójában csak szimbolikus konstrukciók, melyekből a személyesség és a humánus dimenziói mesterségesen ki vannak szorítva. „Nem tudom, hogy tudok-e még hinni pártokban. Mintha a szovjetek a hitet bürokráciára cserélték volna [...]. A bürokrácián keresztül legitimálható egy ország lerohanása, legitimálhatók a halálok, és mindannak megtagadása, amiért küzdöttünk” (134.). Írisz személyében Martim a radikális mássággal találkozik. A fiatal nő alteritása a férfi narrátor szemszögéből elsősorban a kultúra, a nyelv, a szokások, a gesztusok és történelmi beágyazottság perspektíváiból tárul fel saját szubjektumpozícióját megkérdőjelező és kimozdító erőként. Az Írisz személyében és történetében megtestesülő antropológiai, illetve kulturális másság ideológiailag, érzelmileg és nyelviileg is elbizonytalanítja, sőt át is formálja a férfi elbeszélőt.

Írisz személyét és narrációját a lineáris-racionális struktúrákat képviselő Martimmal ellentétben egy komplex botanikai metafora jellemzi, amely mint egy növény rizómája, behálózza az egész szövegtestet. A botanizációs logika már a regény címében és a főszereplő nevében is tetten érhető, majd továbbgyűrűzik hivatásában. Írisz a gimnáziumi tanulmányait befejezve biológushallgató lesz Budapesten, majd az egyetem elvégzése után botanikus kutatóként helyezkedik el a Fűvészkertben, ahonnan a forradalom leverését követően egy váratlan munkalehetőség következtében a São Pauló-i botanikus kertbe kerül és a trópusi orchideák tanulmányozásába kezd. „A rizóma nem rögzíti magát, nem hatol a mélybe, oldalra nő és senki sem tudja, hol és mikor fog új virágot hozni és gyökeret eresztetni. Az olyan rizómáknak, mint ő, a magyar nyelv és az orchideák – amiket tanulmányozott –, el kell vágni a gyöke-

rét, hogy új virágot tudjanak hozni. Természetük alapján szabadok, rendezetlenül nőnek, mindennel kapcsolatba lépnek, ami csak az útjukba kerül, mivel csak ilyen excentrikus módon fejlődhetnek” (14) – jellemzi a címszereplőt a férfi narrátor a regény felütésében. A deleuze-i rizóma egyértelmű megidézése azonban nemcsak Írisz rendhagyó, a férfi nézőpontjából nézve egzaltált, csapongó és excentrikus személyiségének, illetve emigránslétének botanikai metaforájaként kísérti végig a könyvet, hanem egyúttal magának a szövegnek is fő allegóriájaként tételeződik. Ahogy arra már utaltam, Írisz narrációjában a legkülönbözőbb diszkurzív regiszterek keverednek és lépnek egymással rizomatikus kapcsolatba. Fejezetei szabályos tudományos jelentéseként kezdődnek a kutatott orchideák botanikai sajátosságairól, a szakterület terminusait halmozó tudományos nyelvezet racionális artikuláltságát azonban néhány bekezdés után kikezdi a narratori hang szubjektivitása, egy, a vallomáosság határait feszegető, visszavonhatatlan személyesség. Írisz narrációja a rizóma sajátosan alogikus szerveződési formáját követi, az egyes történetszálak, narratív epizódok és tematikus szekvenciák rizomatikus ozmózisban szövik körbe egymást, betekintést nyújtva Írisz családtörténetébe, az ’56-os forradalom eseményeibe, egy fiatal forradalmárral, Imrével folytatott szerelmi viszonyának részleteibe (bár az ifjú forradalmár romantikus karaktere távolról sem idézi Nagy Imre figuráját, a névválasztás talán mégis ezt a referenciális motivációt tükrözi, akár önkéntelenül is), az emigránslét nehézségeibe, munkájának folyamataiba és a Martimhoz fűződő érzelmeinek ökonómiájába. A narratív részeket gyakran a magyar nyelv és a magyar gasztronómia sajátosságaival foglalkozó nosztalgikus reflexiók, olykor pedig portugálra fordított Ady- és Petőfi-idézetek dúsítják. A szöveg rizomatikus áradását tovább árnyalják az Írisz által jegyzett jelentésekhez csatolt sematikus orchideaábrázolások, amelyek egyfelől a szöveg és a főszereplő világát domináló botanizációs metafora vizuális reprezentációi, másfelől pedig a fejezetekben dekonstruált tudományos műfaj, a kutatói jelentés diszkurzív szabályrendszerének inherens részei. A rizomatikus metaforalánc és kapcsolódási háló így egy erőteljes vizuális elemmel is bővül, amely leválik a szigorúan tudományos reprezentációs logikáról, és ahogy arra már utaltam, egyszerre lesz a főszereplő karakterének és a regény szövegének képi metaforájává.

A szöveg rizomatikus szerveződése tovább bonyolódik két újabb narratori hang belépésével. A regény felétől szám szerint három fejezetet egy, a regény diegetikus világán kívül álló, személytelen és beazo-

nosíthatatlan narrátori instancia jegyez. A részek nemcsak tipográfiai-
lag, de stilisztikailag is elkülönülnek az Írisz és a Martim által elbeszél
epizódoktól. A névtelen narrátor fejezetei nem lépnek kapcsolatba sem
a szereplőkkel, sem a cselekménnyel, egyfajta esszéisztikus reflexiók-
ként egészítik ki a széttartó cselekményhálót, központjukban pedig
a magyar nyelv sajátosságai, valamint az emigrációban megtapasztalt
idegenség, az akkulturáció és az asszimiláció kérdései állnak. Ezek a rö-
vid, önálló esszékként is olvasható reflektív szekvenciák a regény szemé-
lyes szintjein megfogalmazott problémákat emelik át egy személytele-
nebb, analitikus szemléletmódba, és így az adott témák és problémák
leválasztódnak a szereplők tapasztalatairól, hogy aztán egy általános
dimenzióban fogalmazódjanak újra.

A könyv zárlatában a narrációt egy újabb elbeszélő figura veszi át,
Írisz apja, aki még a lány gyerekkorában rejtélyesen tisztázatlan körül-
mények között tűnt el a család életéből, így több évtizedet elvesztette
a kapcsolatot Íriszszel. Ignác levele lányához egy újabb, szomorú és szimp-
tomatikusan kelet-európai élettörténettel gazdagítja a cselekményt.
Megtudjuk belőle, hogyan távolította el a Rákosi-rendszer az akkor
még fiatal mérnököt a családjától. Apa és lánya találkozásának lehetősége
a santosi kikötőben Írisznek az eredettel, a gyökereivel, a szigo-
rúan őrzött magyar identitásával való újratalálkozás és újraazonosulás
lehetőségét villantja fel, és megbontja egyszersmind a főszereplőre több
ízben alkalmazott légyökerű orchideametafora egységét. Írisz, hiába
szuggerálja végig a szöveg, egyáltalán nem légyökerű, épp ellenkező-
leg, karakterét a magyar kultúrába, a magyar nyelvbe való visszavonha-
tlan begyökerezettség jellemzi inkább, amely a regényben a legtöbb-
ször helytelen helyesírással rögzített magyar kifejezések, versidézetek,
receptek folyamatos és szinte már kompulzív ismétlésében érhető tet-
ten. Az apával, az eredettel, a tulajdonképpeni antropológiai gyökérről
való találkozás is ezt támasztja alá.

A könyv rizomatikus szerkezete, valamint a különböző narrátori
hangok váltakozása korántsem az elgyökértelenedés és az akkulturáció
tapasztalatát közvetítik, sokkal inkább a történelmi esemény (jelen eset-
ben az '56-os forradalom) kisajátíthatatlanságára hívják fel a figyel-
met, arra a tagadhatatlan tényre, hogy a történelemnek nincs egy ob-
jektív igazsága, ideológiailag konstruált olvasata. A forradalommal
kapcsolatban – amely több évtizeden át egy egyoldalú, történelmileg
kódolt narratíva keretei közé volt kényszerítve – talán ez a könyv leg-
fontosabb állítása.

Noemi Jaffe regénye, bár a forradalmi időszakról némileg tankönyv-ízűen és sokszor túlromantizáltan beszél (Írisz és a forradalmár Imre szerelmének szenvedélyes leírása leginkább Goda Krisztina '56-filmje, a *Szabadság, szerelem* központi szerelmi szálát és annak túlfűtött szentimentalizmusát idézi), a brazil olvasóközönségnek mindenképpen árnyalt, személyes tapasztalatokon átszűrt képet közvetít a kommunista diktatúrák sorsdöntő eseményéről, amivel nemcsak a magyar történelem és kultúra közelebbi megismerését teszi lehetővé, de egyúttal a brazil hungarotropikalista irodalom jelentős művévé is avatja magát.

REPERTÓRIUM

2017. november–december

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2017. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetekben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2017. 11., 12.	Jelenkor, 2017. 11.
Apokrif, 2017. 3.	Kalligram, 2017. 11., 12.
Bárka, 2017. 6.	Kortárs, 2017. 11., 12.
Credo, 2017. 1–2.	Korunk, 2017. 11.
Élet és Irodalom, 2017. november 3.,
november 10., november 17.,
november 24., december 1.,
december 8., december 15.	Látó, 2017. 11., 12.
Életünk, 2017. 11.	Magyar Napló, 2017. 11., 12.
Eső, 2017. 3., 4.	Mozgó Világ, 2017. 11., 12.
Ezredvég, 2017. 6.	Műhely, 2017. 5–6.
Forrás, 2017. 11., 12.	Műút, 2017. 5.
Helikon (Kolozsvár), 2017. november
10., november 25., december 10.,
december 25.	Napút, 2017. 8., 9., 10.
Hitel, 2017. 11., 12.	Parnasszus, 2017. 3.
Híd, 2017. 5.	Székelyföld, 2017. 11., 12.
Irodalmi Jelen, 2017. 11., 12.	Tiszatáj, 2017. 11., 12.
	Vár, 2017. 4.
	Várad, 2017. 8.
	Vigilia, 2017. 11., 12.
	Zempléni Múzsza, 2017. 4.

Vers

1. ACZÉL Géza: *(szino)líra. torzósztár.* általában. általános. általánosít. = Alföld, 11/28–29. p.
2. ACZÉL Géza: *(szino)líra. torzósztár.* ambíció. ambíciózus. ambulancia. = Tiszatáj, 12/20–21. p.
3. ACZÉL Géza: *(szino)líra. torzósztár.* amikor. amilyen. amint. = Eső, 3/7–8. p.
4. ÁCS Károly: *Hagyaték.* = Híd, 5/10. p.
5. ÁCS Károly: *Három csönd.* = Híd, 5/11–13. p.
6. ÁCS Károly: *Kölni passió.* = Híd, 5/8. p.
7. ÁCS Károly: *Nyomdagép mellett.* = Híd, 5/13–14. p.
8. ÁCS Károly: *Öreg híd.* = Híd, 5/9. p.
9. ÁDÁM Tamás: *Csípődön tövisek.* = Irodalmi Jelen, 12/39. p.
10. ÁDÁM Tamás: *Gondoltam.* = Irodalmi Jelen, 12/41. p.
11. ÁDÁM Tamás: *Malomban.* Anyám könyvéből. = Irodalmi Jelen, 12/40. p.
12. ÁDÁM Tamás: *Mérhető magány.* = Irodalmi Jelen, 12/39. p.
13. ÁDÁM Tamás: *Szappanbab.* = Parnaszszus, 3/118. p.
14. ADY Endre: *A hőkölés népe.* = Látó, 11/109–110. p.
15. ÁFRA János: *Ami a levegőé.* = Műhely, 5–6/106. p.
16. ÁFRA János: *Ami a tűzé.* = Műhely, 5–6/106. p.
17. ÁFRA János: *A rögzítés ára.* = Apokrif, 3/33–34. p.
18. [ÁGÁRDI Olivér], HOLT Lenszkij: *Bethlenfalvi gróf Thurzó György fürdőt vesz.* = Kalligram, 12/71. p.
19. [ÁGÁRDI Olivér], HOLT Lenszkij: *Fekete Halál az Angster orgonayárban.* = Kalligram, 12/74. p.
20. [ÁGÁRDI Olivér], HOLT Lenszkij: *A Napkirály fénylik Budán.* = Kalligram, 12/72–73. p.
21. ÁGH István: *Áldott és büntetett.* = Műhely, 5–6/45–46. p.
22. ÁGH István: *Arany János a Csonkatoronyban.* = Hítel, 12/66–67. p.
23. ÁGH István: *Csillagfelbő.* = Kortárs, 12/13–14. p.
24. ÁGH István: *Fantomfűjás.* = Kortárs, 12/17–18. p.
25. ÁGH István: *Halványjel arconon.* = Kortárs, 12/18. p.
26. ÁGH István: *Isteni véletlenek.* = Kortárs, 12/15–16. p.
27. ÁGH István: *Lovak a legelőn.* = Magyar Napló, 12/7. p.
28. ÁGH István: *Megtörtént csoda.* = Kortárs, 12/19. p.
29. ÁGH István: *Sóbaj.* = Magyar Napló, 12/7. p.
30. ÁGH István: *Szép új világ.* = Hítel, 12/67–69. p.
31. ÁGH István: *Vörös kánikula.* = Hítel, 12/69–70. p.
32. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Amelyikkel a Tölgyfa utcában biciklizett).* = Helikon, november 25. 14. p.
33. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Blakeney főkéi).* = Helikon, november 25. 14. p.
34. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Csak a nyelv).* = Várad, 8/19. p.
35. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Eb ő, ura én).* = Helikon, november 25. 14. p.
36. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Neked is el kellett lopnod a tüzet).* = Várad, 8/18. p.
37. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Szindbád alkuja Kronosszal).* = Helikon, november 25. 14. p.
38. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Tere).* = Várad, 8/19. p.
39. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Útszék).* = Helikon, november 25. 14. p.
40. AMBRUS Lajos: *Inkarnáció.* = Vár, 4/11. p.
41. ANDRÉ András: *Kiscica.* = Hítel, 11/51. p.
42. ANDRÉ András: *Zoli, én s Horváth Imre bácsi.* = Hítel, 11/52. p.
43. ARANY János: *Kozmopolita költészet.* = Magyar Napló, 11/3. p.
44. BAÁN Tibor: *Létezésünk öröme.* = Műhely, 5–6/71. p.
45. BAJTAI András: *Az üzőtt angyal.* = Élet és Irodalom, december 1. 14. p.
46. BALAJTHY Ferenc: *A Fekete Erdőtől a Fekete Tengerig.* = Vár, 4/16. p.
47. BALAJTHY Ferenc: *Vendég(oldal).* = Vár, 4/17. p.
48. BALASKÓ Ákos: *Bétabomlás.* = Élet és Irodalom, december 1. 17. p.
49. BALASKÓ Ákos: *Magzat.* = Élet és Irodalom, december 1. 17. p.
50. BALASKÓ Ákos: *Testtáj.* = Élet és Irodalom, december 1. 17. p.
51. BALASKÓ Ákos: *Vízhatlan.* = Élet és Irodalom, december 1. 17. p.
52. BALÁZS F. Attila: *befejezetlen vers.* = Parnaszszus, 3/121. p.

53. BALÁZS F. Attila: *egy jó nap*. = Parnaszuszus, 3/121. p.
54. BALÁZS Imre József: *HG-asszociációk két ülésben*. = Parnaszuszus, 3/70. p.
55. BÁLINT Tamás: *Szemmes*. = Székelyföld, 12/42–46. p.
56. BÁNKÖVI Dorottya: *Karácsony*. = Irodalmi Jelen, 12/24–25. p.
57. BARTHA György: *Elmaradt vigasz*. = Székelyföld, 11/8. p.
58. BARTHA György: *Gyermek-játék*. = Székelyföld, 11/5. p.
59. BARTHA György: *Kék virág*. = Székelyföld, 11/8–9. p.
60. BARTHA György: *A La Bucolique*. = Székelyföld, 11/7. p.
61. BARTHA György: *Tűsvölgy*. = Székelyföld, 11/6. p.
62. BARTHA György: *Változat élet-halál motívumra*. = Székelyföld, 11/7. p.
63. BENEDEK Miklós: *A város ostromáról*. = Híd, 5/16. p.
64. BERTÓK László: *Örülni? Mire föl? (Firkák a szalmaszárra)*. Nyári vízparton. Öröm, 1. Öröm, 2. Mosolyog. Párbeszéd. Tobzódik. Porszem. Ötös. Öröm és bánat. = Műhely, 5–6/14–15. p.
65. BÍRÓ József: *V–1*. = Vár, 4/86. p.
66. BÍRÓ József: *V–2*. = Vár, 4/86. p.
67. BÍRÓ József: *V–3*. = Vár, 4/86. p.
68. BÍRÓ József: *LXVI*. = Látó, 11/43. p.
69. BÍRÓ József: *Most másként ugyanaz*. = Látó, 11/42–43. p.
70. BÍRÓ József: *Után – után*. = Látó, 11/42. p.
71. BIRTALAN Ferenc: *Bunker*. = Eső, 3/33–34. p.
72. BIRTALAN Ferenc: *(Ősz)*. = Ezredvég, 6/35. p.
73. BOBORY Zoltán: *Négysoros*. = Vár, 4/3–4. p.
74. BODA Edit: *Álom és repülés*. = Élet és Irodalom, november 24. 17. p.
75. BODA Edit: *Emlékkönyvbé*. = Élet és Irodalom, november 24. 17. p.
76. BODA Edit: *Felfegyvés egy bőrtön faláról*. = Élet és Irodalom, november 24. 17. p.
77. BODA Edit: *Filmkocka*. = Élet és Irodalom, november 24. 17. p.
78. BODA Edit: *Tálalkva, siess*. = Élet és Irodalom, november 24. 17. p.
79. BODA Edit: *Tavaszi. Médallion. Sziklaszirt*. = Élet és Irodalom, november 24. 17. p.
80. BOGDÁN László: *Damjanich kardja*. = Parnaszuszus, 3/6. p.
81. BOLEMANT László: *2017*. = Kalligram, 11/69. p.
82. BOLEMANT László: *az önvalót szeretni*. = Kalligram, 11/69. p.
83. BORDA Réka: *Szívacs*. = Forrás, 12/38. p.
84. BORDA Réka: *Variációk üveggolyóra*. = Forrás, 12/37. p.
85. BORDÁS Máté: *A csípőcsont mellett*. = Helikon, november 10. 13. p.
86. BORDÁS Máté: *Feljönni levegőért*. = Helikon, november 10. 13. p.
87. BORDÁS Máté: *Lövés a rádióból*. = Helikon, november 10. 13. p.
88. BORSIK Miklós: *Átokkalendárium*. = Eső, 3/10. p.
89. BORSODI L. László: *Csont a csontboz, lélek a lélekhez*. Dédapám hajszálai, Dédanyám hallgat. Dédapám bakter. Dédanyám ősanja. Dédapám pályamunkás. Dédanyám ráncai. Dédapám betűi. Dédanyám hagyatéka. = Látó, 11/60–66. p.
90. BORSODI L. László: *Tenyérrnyi por*. Űkapám, egy név. Űkanyám, a borbély felesége. Űkapám, az öregbojtár. Űkanyám: por és lélek. Űkapám festménye. Űkanyám: lomb és gyökér. Űkapám, a napszamos. Űkanyám, a napszamos felesége. = Székelyföld, 12/15–19. p.
91. BOTOS Ferenc: *Két haiku*. Hommage'a Mihail Bulgakov. Hommage'a József Attila. = Ezredvég, 6/65. p.
92. BOZÓK Ferenc: *Emlék*. = Napút, 10/137. p.
93. BÖDECS László: *Értelmetlen*. = Credo, 1–2/18. p.
94. BÖDECS László: *Megmarad*. = Credo, 1–2/18. p.
95. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Krúdiász*. = Irodalmi Jelen, 11/3–5. p.
96. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Serenitas*. = Irodalmi Jelen, 12/23. p.
97. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A sors kobakja*. = Irodalmi Jelen, 12/3. p.
98. BRANCZEI Anna: *Napi rutin*. = Élet és Irodalom, december 15. 14. p.
99. BRANCZEI Anna: *A szobatárs*. = Élet és Irodalom, december 15. 14. p.
100. BRANCZEI Anna: *Újra a pszichiátrián*. = Élet és Irodalom, december 15. 14. p.
101. BUDA Ferenc: *A Főcsapos*. = Alföld, 12/3–4. p.
102. BÚZÁS Huba: *A napfal*. = Mozgó Világ, 11/70. p.
103. BÚZÁS Huba: *Pogány fobászok*. = Mozgó Világ, 11/71. p.

104. CELLER KISS Tamás: *Ami szétosztható.* = *Eső*, 3/9. p.
105. CELLER KISS Tamás: *Nemzedékeimmel a szőlőskertben.* = *Eső*, 3/8. p.
106. CIROK SZABÓ István: *A család tengere.* = *Híd*, 5/17–18. p.
107. CIROK SZABÓ István: *Ha esni fog.* = *Híd*, 5/18. p.
108. CZEGŐ Zoltán: *Arany felé menet.* (1817–2017). = *Székelyföld*, 12/59. p.
109. CZEGŐ Zoltán: *A lázadó.* = *Székelyföld*, 12/60–61. p.
110. CZEGŐ Zoltán: *Nyomonkövetés.* = *Helikon*, december 10. 6. p.
111. CZIGÁNY György: *Át.* = *Magyar Napló*, 12/3. p.
112. CZIGÁNY György: *Főszereplő.* = *Magyar Napló*, 12/3. p.
113. CZIGÁNY György: *Hajnal.* = *Magyar Napló*, 12/3. p.
114. CZILCZER Olga: *Ezen a pillán.* = *Magyar Napló*, 12/37. p.
115. CZILCZER Olga: *Főnix.* = *Műhely*, 5–6/219. p.
116. CZILCZER Olga: *Miféle madarak.* = *Magyar Napló*, 12/37. p.
117. CZILLI Aranka: *Memento.* = *Székelyföld*, 12/62. p.
118. CZILLI Aranka: *Mozaik.* = *Székelyföld*, 12/62–63. p.
119. CSÁKY Anna: *A váltóór magányossága.* = *Vár*, 4/87. p.
120. CSEH Katalin: *Amikor...* = *Helikon*, november 25. 15. p.
121. CSEH Katalin: *Folyamat.* = *Helikon*, november 25. 15. p.
122. CSEH Katalin: *Hiátus.* = *Helikon*, november 25. 15. p.
123. CSEH Katalin: *Irgalom.* = *Helikon*, november 25. 15. p.
124. CSEH Katalin: *Létállapot.* = *Helikon*, november 25. 15. p.
125. CSEH Katalin: *Megszokás.* = *Helikon*, november 25. 15. p.
126. CSEHY Zoltán: *Definíciós kísérletek.* = *Műhely*, 5–6/186. p.
127. CSEHY Zoltán: *Lassú Kapitány asszociál.* = *Tiszatáj*, 12/4–5. p.
128. CSOKONAI Attila: *Adalékok euroszeptikusoknak.* = *Ezredvég*, 6/5. p.
129. CSOKONAI Attila: *Firenze: Ponte Vecchio.* = *Ezredvég*, 6/3–4. p.
130. CSOKONAI Attila: *Négy soros.* (maradt). = *Ezredvég*, 6/6. p.
131. CSOKONAI Attila: *Az utolsó Medici.* = *Ezredvég*, 6/4–5. p.
132. CSOKONAI Attila: *A vörös liliosos városból haza.* = *Ezredvég*, 6/3. p.
133. CSONTOS János: *Cellulóz.* = *Bárka*, 6/33. p.
134. CSONTOS János: *Esztéká.* = *Bárka*, 6/33–34. p.
135. CSONTOS János: *Húsz ezer nap.* = *Bárka*, 6/34. p.
136. CSONTOS Márta: *Látószögek.* = *Várad*, 8/7–8. p.
137. CSONTOS Márta: *Műzsák kertje.* = *Parnasszus*, 3/114–115. p.
138. CSONTOS Márta: *Sodrásban.* = *Várad*, 8/7. p.
139. CSONTOS Márta: *Szélirányok.* = *Várad*, 8/6. p.
140. CSONTOS Márta: *Szél-monológ.* = *Várad*, 8/5–6. p.
141. CSONTOS Márta: *Virágóra-átállítás.* = *Várad*, 8/4. p.
142. CSORNYIJ Dávid: *Anubisz kegyelmes hozám.* = *Irodalmi Jelen*, 12/16–17. p.
143. CSORNYIJ Dávid: *Határeset.* = *Irodalmi Jelen*, 12/14. p.
144. CSORNYIJ Dávid: *Hiba az isteni kreációban.* = *Irodalmi Jelen*, 12/16. p.
145. CSORNYIJ Dávid: *Momentum.* = *Irodalmi Jelen*, 12/15. p.
146. CSÖRSZ RUMEN István: *Három parafrázis. A zsoltárenekcs. Psalmus XII. Babilon vizeinél (spirituálé).* = *Napút*, 9/17–20. p.
147. CSUDY Csaba: *Öröm.* = *Műhely*, 5–6/78. p.
148. DANKULY Csaba: *Elbeszélés.* = *Látó*, 11/25. p.
149. DANKULY Csaba: *Még egy nap.* = *Látó*, 11/27. p.
150. DANKULY Csaba: *A pszichológusnál.* = *Látó*, 11/26–27. p.
151. DEBRECZENY György: *Emma asszony zongorázik.* = *Élet és Irodalom*, november 3. 14. p.
152. DEBRECZENY György: *és begombolom életem.* = *Ezredvég*, 6/37–38. p.
153. DEBRECZENY György: *láttak valamit.* = *Ezredvég*, 6/37. p.
154. DEBRECZENY György: *mindenütt ez a csönd.* = *Ezredvég*, 6/35–36. p.
155. DEBRECZENY György: *népviseletben.* = *Ezredvég*, 6/36–37. p.
156. DEBRECZENY György: *a tegnap és a holnap között.* = *Élet és Irodalom*, november 3. 14. p.
157. DEMÉNY Péter: *Gleccser.* = *Látó*, 12/6. p.
158. DEMÉNY Péter: *Háttal.* = *Látó*, 12/6. p.

159. DEMÉNY Péter: *Igazság.* = Látó, 12/5. p.
160. DEMÉNY Péter: *Mégis.* = Látó, 12/5. p.
161. DÉVAI Lili: *Jóslat, vakfolt.* = Műút, 5/3. p.
162. DEZSŐ Kata: *Fű nő.* = Bárka, 6/23. p.
163. DEZSŐ Kata: *Idegenek.* = Bárka, 6/22. p.
164. DEZSŐ Kata: *Ingovány.* = Bárka, 6/22–23. p.
165. DEZSŐ Márton: *Belső égés.* = Kortárs, 12/33. p.
166. DEZSŐ Márton: *Menetszél.* = Kortárs, 12/32. p.
167. DEZSŐ Márton: *Nem történt semmi.* = Kortárs, 12/32. p.
168. DEZSŐ Márton: *Ni.* = Kortárs, 12/32–33. p.
169. DIMITROV Nikolett: *Éjszaka van.* = Látó, 11/34. p.
170. DIMITROV Nikolett: *Körvonal.* = Látó, 11/35. p.
171. DIMITROV Nikolett: *Magyarázat.* = Látó, 11/36. p.
172. DIMITROV Nikolett: *Rossz döntés.* = Látó, 11/35. p.
173. DIMITROV Nikolett: *Tánc.* = Látó, 11/34. p.
174. DIMITROV Nikolett: *Teregetés.* = Látó, 11/36. p.
175. DOBOZI Eszter: *Képek és képzetek. Ez volna hát...? Csatangolásaink. A Glóbusz a virradat. A tájba lehelve. Akár a kasban napos csibék. Pásztor. Tapétamintás fák között. Kijárat? Távolság látó. Csak a virágzás. Ki mondja el?* = Kortárs, 11/3–5. p.
176. DOMJÁN Gábor: *Kidobás.* = Jelenkor, 11/1175. p.
177. DOMJÁN Gábor: *Koszorúcska.* = Jelenkor, 11/1174–1175. p.
178. DOMONKOS István: *Valóban mi lett velünk?* = Híd, 5/3. p.
179. DÖBRENTEI Kornél: *Poéma II. Bámész népnél megtérül a panoráma?* Lirasummázat a kiegyezés 150. évfordulója alkalmából. (Részlet). = Hítel, 12/27–35. p.
180. DROTLEFF Zoltán: *Hűség...* = Vár, 4/90. p.
181. DROTLEFF Zoltán: *Intés.* = Vár, 4/90. p.
182. DROTLEFF Zoltán: *Kívírágzik a lényeg.* = Vár, 4/90. p.
183. DUTKA Ákos: *Karácsony.* = Napút, 10/71. p.
184. ECSÉDI Orsolya: *Költőzködés.* = Bárka, 6/51. p.
185. ECSÉDI Orsolya: *Közel-közel.* = Bárka, 6/53. p.
186. ECSÉDI Orsolya: *Egy próba.* = Bárka, 6/52. p.
187. ECSÉDI Orsolya: *A semmitő.* = Bárka, 6/52. p.
188. EGRY Artúr: *a béna tender.* (a belga cirrusz). = Vár, 4/41–42. p.
189. EGRY Artúr: *eredet.* = Ezredvég, 6/50–51. p.
190. EGRY Artúr: *fehér bajó.* = Vár, 4/42. p.
191. EGRY Artúr: *magány és képlet.* = Vár, 4/41. p.
192. EGRY Artúr: *Tiszták.* = Ezredvég, 6/50. p.
193. EGYED Péter: *Egy evezőverseny pillanatai.* = Parnasszus, 3/24. p.
194. ERDÉLYI Z. János: *A szolgál.* = Napút, 8/139–142. p.
195. ESZTERÓ István: *Amíg a kételyek meg nem rohanják.* = Helikon, december 10. 14. p.
196. ESZTERÓ István: *Bűbájosságra megtérő tilosban.* = Látó, 11/57. p.
197. ESZTERÓ István: *Hisz Róma fölött az ég újra lángol.* = Helikon, december 10. 14. p.
198. ESZTERÓ István: *Kéklő ereknek évszakán.* = Látó, 11/56–57. p.
199. ESZTERÓ István: *Naiw gyönyörű vágybegedűvel.* = Helikon, december 10. 14. p.
200. ESZTERÓ István: *S már nem csupán az a dilemma.* = Látó, 11/58–59. p.
201. ESZTERÓ István: *Szinte szegénylősen.* = Helikon, december 10. 14. p.
202. FALCSIK Mari: *Arany.* = Vigilia, 11/828. p.
203. FALCSIK Mari: *Sikoly és sóhaj.* = Vigilia, 11/828. p.
204. FARKAS Árpád: *Damjanich köpenye.* = Parnasszus, 3/5. p.
205. FAZEKAS Attila: *arte povera.* = Helikon, november 25. 8. p.
206. FAZEKAS Attila: *performer.* = Helikon, november 25. 8. p.
207. FECSKE Csaba: *Megmenthette volna.* = Műút, 5/21. p.
208. FECSKE Csaba: *Szépesség.* = Műút, 5/20. p.
209. FEHÉR Renátó: *Határsáv (2).* = Székelyföld, 12/10. p.
210. FEKETE Vince: *Degenyeg.* (Ballada). = Kortárs, 12/28–29. p.
211. FEKETE Vince: *Diólapi.* = Kortárs, 12/29–31. p.
212. FELLINGER Károly: *Áldozásra.* = Parnasszus, 3/120. p.
213. FELLINGER Károly: *Divina Commedia.* = Látó, 12/33. p.

214. FELLINGER Károly: *Egyaránt*. = Látó, 12/33. p.
215. FELLINGER Károly: *Gomb*. = Parnasszus, 3/120. p.
216. FELLINGER Károly: *Halottak élén*. = Tiszatáj, 11/51. p.
217. FELLINGER Károly: *Lelegzet*. = Parnasszus, 3/119. p.
218. FELLINGER Károly: *Órség*. = Tiszatáj, 11/51–52. p.
219. FELLINGER Károly: *Vegetálás*. = Parnasszus, 3/119. p.
220. FENYVES Marcell: *Haza a magasból*. = Életünk, 11/69–77. p.
221. FENYVES Marcell: *Mindennapi elődeim*. Miről hallgat Órigenész? Apokrif Bosch-vázlat. = Kortárs, 11/19–21. p.
222. FENYVESI Félix Lajos: *Férfiportré*. = Életünk, 11/1–2. p.
223. FENYVESI Félix Lajos: *In memoriam Luther Márton*. = Napút, 9/30. p.
224. FENYVESI Félix Lajos: *Láng és porszem*. = Életünk, 11/4. p.
225. FENYVESI Félix Lajos: *Luther Márton*. = Credo, 1–2/30. p.
226. FENYVESI Félix Lajos: *Luther-töredékek*. = Életünk, 11/3. p.
227. FENYVESI Félix Lajos: *Magyari fényes csillagok*. = Credo, 1–2/30. p.
228. FENYVESI Félix Lajos: *Marosszentimrei ima*. = Életünk, 11/2. p.
229. FENYVESI Félix Lajos: *Az őrálló férfi*. = Életünk, 11/1. p.
230. FENYVESI Félix Lajos: *Az őrálló férfi*. = Napút, 9/32. p.
231. FENYVESI Félix Lajos: *A tollat letettem*. = Credo, 1–2/31. p.
232. FENYVESI Félix Lajos: *A tollat letettem*. = Napút, 9/31. p.
233. FENYVESI Ottó: *Halott vajdaságiakat olvasva*. B. Szabó György. = Irodalmi Jelen, 11/12–14. p.
234. FENYVESI Ottó: *Halott vajdaságiakat olvasva*. Munk Artúr. Dóró Sándor. = Alföld, 12/11–15. p.
235. FENYVESI Ottó: *Halott vajdaságiakat olvasva*. Sziveri János. = Tiszatáj, 11/3–13. p.
236. FERENCZ Imre: *Félbemaradt tüzek*. = Székelyföld, 11/14–15. p.
237. FERENCZ Imre: *Szalma*. = Székelyföld, 11/15–16. p.
238. FERENCZ Imre: *Vázlat a szülőbázról*. = Székelyföld, 11/16–18. p.
239. FILIP Tamás: *Diófák alatt*. = Vigilia, 11/844. p.
240. FILIP Tamás: *Isten malmai*. = Vigilia, 11/844. p.
241. FODOR Barbara: *Fizika*. = Zempléni Múzsza, 4/75. p.
242. FODOR Barbara: *Kitárulkozás*. = Zempléni Múzsza, 4/76. p.
243. FÖVÉNYI Sándor: *Peremkerületi tél*. = Ezredvég, 6/9. p.
244. FÖVÉNYI Sándor: *Számolatlanul*. = Ezredvég, 6/10. p.
245. FÖVÉNYI Sándor: *Ügyetlen vers*. = Ezredvég, 6/11. p.
246. FÜLEKI Pál: *Advent*. = Napút, 10/7. p.
247. FÜRJES Gabriella: *barátok közt*. = Élet és Irodalom, november 10. 14. p.
248. FÜRJES Gabriella: *a dolgok amikről csak írunk*. = Élet és Irodalom, november 10. 14. p.
249. FÜRJES Gabriella: *kétsoros*. = Élet és Irodalom, november 10. 14. p.
250. GAJDOS András: *Fordulat*. Adventi nap-tár. = Ezredvég, 6/58–59. p.
251. GÁL Ferenc: *Ház körüli munkák*. 24. = Műhely, 5–6/120. p.
252. GARACZI László: *Atületés*. = Alföld, 11/3–4. p.
253. GÉCZI János: *bagdad café*. = Bárka, 6/18–21. p.
254. GÉCZI János: *Belező*. = Eső, 3/31. p.
255. GÉCZI János: *Emlékkép*. = Eső, 3/31. p.
256. GÉCZI János: *Tisno*. = Műhely, 5–6/178–179. p.
257. GÉCZI János: *Tulipán*. = Parnasszus, 3/82. p.
258. GÉCZI János: *Utószó*. = Kalligram, 12/19. p.
259. GÉCZI János: *Üzenet 2017-ből 1979-be*. = Kalligram, 12/19. p.
260. GÉCZI János: *Van úgy*. = Kalligram, 12/18. p.
261. GÉCZI János: *Vízpart*. = Eső, 3/31. p.
262. GÉCZI [János –] MARNÓ János: *Dereng már*. = Tiszatáj, 11/29–30. p.
263. GÉCZI [János –] MARNÓ János: *Harmatfü*. = Tiszatáj, 11/30–31. p.
264. GÉCZI [János –] MARNÓ János: *Hommage à Ady*. = Tiszatáj, 11/27. p.
265. GÉCZI [János –] MARNÓ János: *A legrosszabbkor, alvásidőben*. = Tiszatáj, 11/28–29. p.
266. G[ÉHER] István László: *Alku*. = Kalligram, 12/13. p.
267. G[ÉHER] István László: *Egyiptomi valóság*. = Mozgó Világ, 12/60–61. p.
268. G[ÉHER] István László: *A levélkertész*. = Kalligram, 12/13. p.

269. G[ÉHER]. István László: *Lusta-binta*. = Alföld, 12/22–23. p.
270. G[ÉHER]. István László: *Egy sztn.* = Alföld, 12/22. p.
271. GOTHÁR Tamás: *dolgok*. = Helikon, november 25. 10. p.
272. GOTHÁR Tamás: *gyerekarcom visszánéz rám*. = Helikon, november 25. 10. p.
273. GOTHÁR Tamás: *reggel*. = Helikon, december 25. 13. p.
274. GOTHÁR Tamás: *ritmusszekció*. = Helikon, december 25. 13. p.
275. GOTHÁR Tamás: *visszaút*. = Helikon, november 25. 10. p.
276. GERGELY Ágnes: *Maszskabál*. = Mozgó Világ, 12/60. p.
277. GÖMÖRI György: *Idill*. = Alföld, 12/5. p.
278. GÖMÖRI György: *Lakodalom Gyalun 1700-ban*. = Alföld, 12/5. p.
279. GÖMÖRI György: *Tüzes álom*. = Alföld, 12/4. p.
280. GYIMESI László: *Arisztotelész sétál a hársak alatt, és jaj, mire gondol*. = Ezredvég, 6/88–89. p.
281. GYÖRFFY Ákos: *Tizennégy töredék M-nek*. = Eső, 3/3–4. p.
282. GYUKICS Gábor: *10 évesen*. = Alföld, 11/11. p.
283. GYUKICS Gábor: *fél*. = Alföld, 11/12. p.
284. GYUKICS Gábor: *báztetön, hajnalban*. = Bárka, 6/44. p.
285. GYUKICS Gábor: *jelenidő behelyettesítve*. = Bárka, 6/44–45. p.
286. GYUKICS Gábor: *királyi jog*. = Alföld, 11/11. p.
287. HADNAGY József: *Felfüggesztett idő*. = Várad, 8/26. p.
288. HADNAGY József: *Mint halott szó a metaforában*. = Várad, 8/24–25. p.
289. HADNAGY József: *Valahogy*. = Várad, 8/24. p.
290. HALASI Zoltán: *Koporsószőg*. Pastiche. = Jelenkor, 11/1171. p.
291. HALASI Zoltán: *A megakadt hang*. = Alföld, 11/26. p.
292. HALASI Zoltán: *A megtalált hang*. = Alföld, 11/27. p.
293. HALÁSZ Imre: *Ha besüt a Hold a Rákóczi úti intézmény ablakain*. = Ezredvég, 6/81–82. p.
294. HALMAI Tamás: *Emberek*. = Bárka, 6/9. p.
295. HALMAI Tamás: *Figyelem*. = Bárka, 6/9. p.
296. HALMAI Tamás: *Játszótársak*. = Bárka, 6/10. p.
297. HALMAI Tamás: *Jótét*. = Bárka, 6/9. p.
298. HALMAI Tamás: *Terapion csodatétele*. = Bárka, 6/10. p.
299. HALMAI Tamás: *Terapion kertje*. = Bárka, 6/9. p.
300. HALMOSI Sándor: *Lao-ce szenvedélye*. = Parnasszus, 3/116. p.
301. HALMOSI Sándor: *A vers, mint női frizúra*. = Parnasszus, 3/117. p.
302. HEGYI Zoltán Imre: *Bettlebembe*. = Napút, 10/32–33. p.
303. HEGYI BOTOS Attila: *Vasárnapi hajnal*. = Napút, 10/31. p.
304. HELTAI Jenő: *Mert dalaimnak...* = Ezredvég, 6/166. p.
305. HELTAI Jenő: *Vallomás*. = Ezredvég, 6/167–168. p.
306. HERYAY Gizella: *Anyám*. = Parnasszus, 3/66. p.
307. HERVAY Gizella: *Siratók és keservesek*. Sárkányölő Szent György... Egy pohár víz... Ráolvasó... Sirató... Hazajöttem... Önarckép tükör nélkül. Hallgatók... Szült macska-asszony... = Parnasszus, 3/92–96. p.
308. HORVÁTH Benji: *szabadszerda*. = Helikon, december 10. 1. p.
309. HORVÁTH Ferenc: *Karácsonyi képeslapra*. = Napút, 10/18. p.
310. IANCU Laura: *Igazolás*. = Magyar Napló, 12/6. p.
311. IJAS Tamás: *Bársonyos forradalom*. = Műút, 5/19. p.
312. IJAS Tamás: *Nem ad ki arcot*. = Műút, 5/18. p.
313. IJAS Tamás: *Pastorale*. = Műút, 5/18. p.
314. IMREH András: *Perspektíva*. = Élet és Irodalom, november 17. 17. p.
315. IMREH András: *Quijote kibeszél*. = Műhely, 5–6/114. p.
316. IZSÓ Zita: *Búcsú*. = Eső, 4/5. p.
317. IZSÓ Zita: *Éjszakai földet érés*. = Eső, 4/5. p.
318. IZSÓ Zita: *Felmenő*. = Eső, 4/4–5. p.
319. IZSÓ Zita: *Fordított hiányjelek*. = Eső, 4/4. p.
320. IZSÓ Zita: *Keresésük*. = Eső, 4/3. p.
321. IZSÓ Zita: *A vendégség vége*. = Eső, 4/3. p.
322. JÁSZ Attila: *Fülszövegfény*. = Magyar Napló, 12/19. p.
323. JÁSZ Attila: *Kamerás angyal*. = Vigilia, 12/955. p.
324. JÁSZ Attila: *Küszöfény*. = Magyar Napló, 12/19. p.
325. JÁSZ Attila: *Lassító szolgálatban*. = Vigilia, 12/955. p.

326. Jász Attila: *Lepkefény*. = Magyar Napló, 12/19. p.
327. Jász Attila: *Neonfény*. = Vigilia, 12/955. p.
328. Jász Attila: *Örömfények*. (-anyám). (-hiba). (pipacs~). (~zene). (~természet). (~ablak). (~támasztás). (új~). = Műhely, 5-6/65-66. p.
329. JENEI Gyula: *Fényes, sárga*. = Mozgó Világ, 12/61. p.
330. JENEI Gyula: *Két birs*. = Mozgó Világ, 12/62. p.
331. JÓNÁS Tamás: *Anyámra*. = Eső, 4/39. p.
332. JÓNÁS Tamás: *Forgatás*. = Eső, 4/39. p.
333. JÓNÁS Tamás: *Munka*. = Eső, 4/39. p.
334. JÓNÁS Tamás: *November végén*. = Eső, 4/38. p.
335. JÓZSEF Attila: *[Íme, hát megeltem hazámat]*. = Látó, 12/109-110. p.
336. JUHÁSZ Róbert: *Derengés*. = Székelyföld, 12/48. p.
337. JUHÁSZ Róbert: *Sms*. = Székelyföld, 12/47. p.
338. JUHÁSZ Tibor: *Babonagond*. = Műút, 5/28. p.
339. JUHÁSZ Tibor: *Sárbáz*. = Műút, 5/28. p.
340. KABDEBÓ Tamás: *Cerveteri nekropolis*. = Vár, 4/15. p.
341. KABDEBÓ Tamás: *Rómából Dublinba*. = Vár, 4/16. p.
342. KABDEBÓ Tamás: *Túlgondolok a Szózatton*. = Vár, 4/15. p.
343. KALÁSZ Márton: *Konfirmáció*. = Műhely, 5-6/56. p.
344. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *Hajnali kóc*. = Bárka, 6/46. p.
345. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *Kegyelem*. = Bárka, 6/46-47. p.
346. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *Lépésről, lépésre*. = Bárka, 6/47. p.
347. KÁNTOR Péter: *Fogócska*. = Apokrif, 3/8. p.
348. KÁNTOR Péter: *Szeretné valahogy kifejezni, hogy remek*. = Műhely, 5-6/218. p.
349. KÁNTOR Zsolt: *Friss doktrína*. = Ezredvég, 6/45. p.
350. KÁNTOR Zsolt: *Teológia*. = Ezredvég, 6/44. p.
351. KARÁCSONY Zsolt: *A függőleges állat*. = Magyar Napló, 12/50. p.
352. KARÁCSONY Zsolt: *Teszt*. = Magyar Napló, 12/50. p.
353. KENÉZ Ferenc: *Holdújévkor*. = Korunk, 11/5-7. p.
354. KENÉZ Ferenc: *Egy Király Laci-fotóhoz*. = Korunk, 11/5. p.
355. KENÉZ Ferenc: *Lámpások dicsérete*. = Korunk, 11/4. p.
356. KENÉZ Ferenc: *November*. = Korunk, 11/3. p.
357. KENÉZ Ferenc: *Oldalazva*. = Korunk, 11/3. p.
358. KERTÉSZ Eszter: *Hasonlat*. = Credo, 1-2/56. p.
359. KERTÉSZ Eszter: *Nyitlik*. = Credo, 1-2/56. p.
360. KERTÉSZ Eszter: *Vihar után*. = Credo, 1-2/56. p.
361. KESZTHELYI György: *Betelt a pohár és a verőér*. = Látó, 11/10. p.
362. KESZTHELYI György: *A játszma lényege*. = Látó, 11/13-14. p.
363. KESZTHELYI György: *Kisodródott*. = Látó, 11/15. p.
364. KESZTHELYI György: *Miért a folyó fölött*. = Látó, 11/14-15. p.
365. KESZTHELYI György: *Trójáig billeg a bintaló*. = Látó, 11/11. p.
366. KESZTHELYI György: *Tudom is én*. = Látó, 11/12. p.
367. KIRÁLY László: *Férfiak a parton*. = Parnasszus, 3/18. p.
368. KIRÁLY László: *Tündérbál*. (Retro). = Helikon, november 10. 5. p.
369. Kis Pál István: *Szekszárd, a kedves*. = Napút, 8/144-146. p.
370. Kis Pál István: *Szekszárdi harangok*. = Napút, 8/143-144. p.
371. Kis Pál István: *Tolna-táji körkép a Bati-kereszt kilátóról*. = Napút, 8/147. p.
372. Kiss Benedek: *Az emberi ordas*. = Parnasszus, 3/98. p.
373. Kiss Benedek: *Ha nem is boldogság*. = Hítel, 11/3. p.
374. Kiss Benedek: *Konok gyökérrel*. = Parnasszus, 3/98. p.
375. Kiss Benedek: *Mit is szerettem?* = Hítel, 11/4. p.
376. Kiss Benedek: *Oltárra fektettek*. = Hítel, 11/4-5. p.
377. Kiss Benedek: *Zümmögnek a számítógépek*. = Parnasszus, 3/99. p.
378. KOLOSITS Zoltán: *Az akadály definíciója*. = Irodalmi Jelen, 12/121. p.
379. KOLOSITS Zoltán: *biákeresés*. = Irodalmi Jelen, 12/121. p.
380. KOLOSITS Zoltán: *kitisztul*. = Irodalmi Jelen, 12/122. p.

381. KORPA Tamás: *I db kommentár a lomb-bullásról.* = Alföld, 12/23–24. p.
382. KORPA Tamás: *Képes beszéd szökőnapon.* = Alföld, 12/24. p.
383. KORPA Tamás: *Turniansky brad (350 m).* = Alföld, 12/23. p.
384. KOVÁCS István: *Éppen most.* = Magyar Napló, 12/38. p.
385. KOVÁCS István: *Gyermekhang.* = Életünk, 11/40. p.
386. KOVÁCS István: *A lélek vízjelei.* = Életünk, 11/41. p.
387. KOVÁCS István: *Nagymama.* = Magyar Napló, 12/38. p.
388. KOVÁCS MIKÓ Edina: *Fényben árny. Szoborportré.* = Élet és Irodalom, november 24. 14. p.
389. KOVÁCS MIKÓ Edina: *A megváltatlan.* = Élet és Irodalom, november 24. 14. p.
390. KOVÁCS MIKÓ Edina: *Őszi haikuk.* = Élet és Irodalom, november 24. 14. p.
391. KÓRIZS Imre: *Szellemtelep.* = Jelenkor, 11/1170. p.
392. KÖRÖSZTÖS Gergő: *Anyám hübrisze.* = Tiszatáj, 11/57. p.
393. KÖSZEGHY Anna: *Az összes, együtt, újra.* = Mozgó Világ, 11/71. p.
394. KULIN Borbála: *Függönyök folytatása.* = Eső, 3/30. p.
395. KULIN Borbála: *Madárhal.* = Eső, 3/30. p.
396. KULIN Borbála: *Nem vagyok én költő.* = Eső, 3/30. p.
397. KUSTOS Júlia: *exilium ab vita.* = Helikon, november 10. 11. p.
398. KUSTOS Júlia: *földtörténet.* = Helikon, november 10. 11. p.
399. KUSTOS Júlia: *utolsó snitt.* = Helikon, november 10. 11. p.
400. KÜRTI László: *körjárat.* = Mozgó Világ, 12/63. p.
401. KÜRTI László: *nem világit.* = Helikon, november 10. 4. p.
402. KÜRTI László: *nyár végi tisztulás.* = Mozgó Világ, 12/63. p.
403. KÜRTI László: *távoli istenekhez.* = Helikon, november 10. 4. p.
404. KÜRTI László: *a vers korábban készült.* = Helikon, november 10. 4. p.
405. LACKFI János: *En és a dinófejű Nagyúr.* = Magyar Napló, 12/47. p.
406. LACKFI János: *Halotti nyelvecke.* = Magyar Napló, 11/22. p.
407. LACKFI János: *A semmi trágár.* = Magyar Napló, 12/47. p.
408. LACKFI János: *Szintis vén fazon.* = Vigilia, 11/852–853. p.
409. LACKFI János: *Tovább, még!* = Tiszatáj, 11/48–50. p.
410. LADÁNYI Mihály: *Öregek.* = Ezredvég, 6/109–110. p.
411. LADIK Katalin: *Keményen és látva mindent.* = Tiszatáj, 12/3. p.
412. LÁSZLÓ Noémi: *ember.* = Élet és Irodalom, december 1. 14. p.
413. LÁSZLÓ Noémi: *Szászszor-tört varázs.* = Helikon, november 25. 1. p.
414. LÁSZLÓFFY Aladár: *Géza kék az ég.* = Magyar Napló, 12/46. p.
415. LÁSZLÓFFY Aladár: *Gyűrűzött madarak.* = Magyar Napló, 12/46. p.
416. LÁSZLÓFFY Aladár: *Holtponon az élő Dunán.* = Magyar Napló, 12/46. p.
417. LÁZÁR Bence András: *Apró.* = Parnasszus, 3/101. p.
418. LÁZÁR Bence András: *Korfű.* = Parnasszus, 3/102. p.
419. LÁZÁR Bence András: *Memento.* = Parnasszus, 3/103. p.
420. LEGÉNDY Jácint: *Varázsgombát rágtál.* adriennvers. = Parnasszus, 3/113. p.
421. LEGÉNDY Jácint: *Zacsikónyi centtel.* adventvers. = Parnasszus, 3/112. p.
422. LESI Zoltán: *Csák Ibolya.* = Alföld, 11/20. p.
423. LESI Zoltán: *Egy légy nem ül le.* = Műút, 5/12–13. p.
424. LESI Zoltán: *A tökéletes német nő.* = Alföld, 11/21. p.
425. LEZSÁK Sándor: *Alkalmi rigmusok a Rubik-kocka születésének 40. évfordulójára.* = Magyar Napló, 12/48. p.
426. LEZSÁK Sándor: *Azonnali versek órája.* = Hitel, 12/87–88. p.
427. LEZSÁK Sándor: *Pilinszky.* = Hitel, 12/88. p.
428. LEZSÁK Sándor: *Üzenet.* = Magyar Napló, 12/48. p.
429. LŐRINCZ P. Gabriella: *Leszállt.* = Irodalmi Jelen, 12/22. p.
430. LUKÁCS Flóra: *Fém.* = Parnasszus, 3/107. p.
431. LUKÁCS Flóra: *Képeslap helyett.* = Parnasszus, 3/106. p.
432. LUKÁCS Flóra: *Punk Piéta.* = Parnasszus, 3/107. p.
433. MADÁR János: *Hő, virág.* = Vár, 4/36. p.
434. MADÁR János: *Keserű fobász.* = Vár, 4/36. p.
435. MADÁR János: *Önéletrajz.* = Vár, 4/35. p.

436. MADÁR János: *A végtelen irgalmával*. = Vár, 4/35. p.
437. MAGYARI Barna: *A gén szaga*. = Bárka, 6/41. p.
438. MAGYARI Barna: *Köszönet kedvenc doktornőmnék*. = Bárka, 6/41–42. p.
439. MAGYARI Barna: *Rímkuvasz*. = Bárka, 6/42–43. p.
440. MARCSÁK Gergely: *Karácsonyi vásár*. = Magyar Napló, 12/31. p.
441. MARCSÁK Gergely: *lapszélvers a lágerimákhoz*. = Irodalmi Jelen, 11/20. p.
442. MARCSÁK Gergely: *Ibszuszus*. = Irodalmi Jelen, 11/19. p.
443. MARCSÁK Gergely: *A vonatokról*. = Irodalmi Jelen, 11/21. p.
444. MARKÓ Béla: *Bronzvilág*. = Bárka, 6/7–8. p.
445. MARKÓ Béla: *Húsvéti fény*. = Bárka, 6/6–7. p.
446. MARKÓ Béla: *Inkontinencia*. = Eső, 3/39–40. p.
447. MARKÓ Béla: *Rúzsfolatok*. = Forrás, 11/3–5. p.
448. MARNO János: *Egy családi vihar*. = Bárka, 6/5. p.
449. MARNO János: *Dudorászva*. = Bárka, 6/3–4. p.
450. MARNO János: *Piszkozat*. = Bárka, 6/4. p.
451. MARNO János: *Rajtunk*. = Élet és Irodalom, december 8. 17. p.
452. MÁRTON Károly: *Jelentés Arany Jánosnak*. = Vár, 4/70. p.
453. MÁRTON Károly: *Látod, fam?* = Vár, 4/70. p.
454. MÁRTON Károly: *Nem biszik*. = Vár, 4/70. p.
455. MAURITS Ferenc: *binta-requiem*. = Híd, 5/6–7. p.
456. MELIORISZ Béla: *Álarcok nélkül*. = Élet és Irodalom, november 10. 17. p.
457. MELIORISZ Béla: *Igyekszünk*. = Élet és Irodalom, november 10. 17. p.
458. MELIORISZ Béla: *Mielőtt még*. = Élet és Irodalom, november 10. 17. p.
459. MELIORISZ Béla: *Sírályok*. = Élet és Irodalom, november 10. 17. p.
460. MESTERHÁZI Mónika: *Távolabb*. = Élet és Irodalom, november 17. 17. p.
461. MIKLYA Zsolt: *Altértől ómegáig*. = Mozgó Világ, 11/68–70. p.
462. MIKLYA Zsolt: *Értékbecsülés*. = Magyar Napló, 12/39. p.
463. MIKLYA Zsolt: *Kölsön*. = Hitel, 11/29. p.
464. MOHÁCSI Árpád: *párizs*. = Műút, 5/26. p.
465. MOHÁCSI Árpád: *vicinális*. = Műút, 5/27. p.
466. MOLNÁR Krisztina Rita: *Arany Jánosnak*. = Vigilia, 11/835–836. p.
467. MOLNOS Lajos: *Felelgetések*. = Parnasszus, 3/41. p.
468. MOLNOS Lajos: *Hangulatok. Őszidő*. = Parnasszus, 3/42. p.
469. MOLNOS Lajos: *Kérelem*. = Parnasszus, 3/42. p.
470. MOLNOS Lajos: *Lehet, hogy...* = Parnasszus, 3/41. p.
471. MUSZKA Sándor: *Árnyék*. = Székelyföld, 12/28–29. p.
472. MUSZKA Sándor: *Egy napra még visszatér a nyár*. = Székelyföld, 12/28. p.
473. MUSZKA Sándor: *Magány*. = Székelyföld, 12/26. p.
474. MUSZKA Sándor: *Monoxid*. = Székelyföld, 12/26. p.
475. MUSZKA Sándor: *Névtelen*. = Székelyföld, 12/27–28. p.
476. MUSZKA Sándor: *Tengeren*. = Székelyföld, 12/27. p.
477. NÁDASDY Ádám: *Fábián diák*. = Műhely, 5–6/132. p.
478. NAGY Attila: *Maskara-ész*. = Bárka, 6/26. p.
479. NAGY Attila: *Mi a jeu?* = Bárka, 6/25. p.
480. NAGY Attila: *Összetépni, tételödni*. = Bárka, 6/25. p.
481. NAGY Gábor: *Vagina-dalok*. Finnyás dal 1. Finnyás dal 2. Macsó dal. Költői dal. Sunyi dal. Költő dala. = Magyar Napló, 12/49. p.
482. NAGY Gáspár: *Fehér dobozban Farkas Árpádnak*. = Parnasszus, 3/25–26. p.
483. NAGY Hajnal Csilla: *Lábjegyzet. 1. Zseniális vagy eheterlen?* = Apokrif, 3/17. p.
484. NAGY Hajnal Csilla: *Lábjegyzet. 3.* = Apokrif, 3/18. p.
485. NAGY Kata: *A megtalált fej monológja*. = Helikon, december 10. 3. p.
486. NAGY Sándor: *Abrons*. = Kalligram, 12/50. p.
487. NAGY Sándor: *Trónviszály*. = Kalligram, 12/49. p.
488. NAGY Sándor: *A zörejek dinamikája*. = Kalligram, 12/50. p.
489. NAGY Zsuka: *Spoiler*. = Eső, 3/47–48. p.
490. NEMES Z. Márió: *Komjáthy Jenő költeményei a Száriuszi Magkórus előadásában a 2789. Hungarofuturista Kongresszuson*.

1. Csúzik a nyaramat. 2. Nyápecok. = Tiszatáj, 12/79–80. p.
491. NEMES Z. MÁRIÓ: *A nagy stílus.* = Alföld, 12/10. p.
492. NEMES Z. MÁRIÓ: *Véröntözött virány.* = Alföld, 12/10. p.
493. NÉMETH ANDRÁS: *Rész az egészben.* = Napút, 10/102. p.
494. NÉMETH ERZSÉBET: *Hó hull...* = Napút, 10/16. p.
495. NÉMETH ERZSÉBET: *Induljunk.* = Napút, 10/16. p.
496. NÉMETH ERZSÉBET: *Karácsony előtt.* = Napút, 10/16. p.
497. NÉMETH ERZSÉBET: *Mindennapi Jézusvárás.* = Napút, 10/16. p.
498. NÉMETH GÁBOR DÁVID: *Bámul.* = Tiszatáj, 11/53–54. p.
499. NÉMETH GÁBOR DÁVID: *Csak hang.* = Parnasszus, 3/109. p.
500. NÉMETH GÁBOR DÁVID: *Fest.* = Parnasszus, 3/109. p.
501. NÉMETH GÁBOR DÁVID: *Folt.* = Parnasszus, 3/108. p.
502. NÉMETH GÁBOR DÁVID: *kamilla.* = Apokrif, 3/20. p.
503. NÉMETH GÁBOR DÁVID: *Szomszédos.* = Parnasszus, 3/108. p.
504. NÉMETH GÁBOR DÁVID: *Tépőzár.* = Tiszatáj, 11/53. p.
505. NÉMETH GÁBOR DÁVID: *tusfürdő.* = Apokrif, 3/19. p.
506. NÉMETH ZOLTÁN: 4. (*Hedvig*) szimfónia. Philip Glass: Dance No. 4. = Kalligram, 12/57–61. p.
507. NÉMETH ZOLTÁN: *Kassák.* = Tiszatáj, 12/22–23. p.
508. NÉMETH ZOLTÁN: *Michel Foucault Varsovában.* = Alföld, 12/15–16. p.
509. NÓGRÁDI GÁBOR: *Kínai versek.* Otthon 1. Otthon 2. Gyermekek 1. Gyermekek 2. Egy marék. Nyomor. = Bárka, 6/31–32. p.
510. NYERGES GÁBOR ÁDÁM: *Abban a házban.* = Kalligram, 12/31–36. p.
511. NYERGES GÁBOR ÁDÁM: *Ki tudja, milyen arányban.* = Tiszatáj, 11/55–56. p.
512. NYILAS ATTILA: *Hit-tételek.* (Az „ékes-szólásról” részletei). = Kalligram, 11/54. p.
513. OLÁH JÁNOS: *Adj meg mindent magadnak.* = Magyar Napló, 11/45. p.
514. OLÁH JÁNOS: *Szeretném.* = Magyar Napló, 11/18. p.
515. OLÁH JÁNOS: *Szolgasföld.* = Magyar Napló, 11/35. p.
516. OLÁH JÁNOS: *Tanítótmat ballgatom.* = Magyar Napló, 11/18. p.
517. OLÁH JÁNOS: *Vissza mindent.* = Magyar Napló, 11/35. p.
518. ORAVECZ PÉTER: *Ébredés.* = Parnasszus, 3/104. p.
519. ORAVECZ PÉTER: *Második félidő.* = Parnasszus, 3/104. p.
520. ORAVECZ PÉTER: *Tetőterasz.* = Parnasszus, 3/105. p.
521. OZSVÁTH ZSUSZA: *Négykezes.* = Helikon, december 25. 13. p.
522. OZSVÁTH ZSUSZA: *Piszkos Harry.* = Helikon, december 25. 13. p.
523. OZSVÁTH ZSUSZA: *Szerencsés.* = Helikon, december 25. 13. p.
524. PÁL SÁNDOR ATTILA: *Ballada a magányról.* = Eső, 3/12. p.
525. PÁL SÁNDOR ATTILA: *Farkas Sándor balladája.* = Eső, 3/11. p.
526. PÁL SÁNDOR ATTILA: *Két balladatörök.* = Eső, 3/11. p.
527. PÁLL LAJOS: *Epilógus.* = Parnasszus, 3/23. p.
528. PAPP ATTILA ZSOLT: *Az erdélyi tenger. fantázia sirály- és fuvolahangra.* = Helikon, december 25. 14. p.
529. PAPP ATTILA ZSOLT: *Így lettél láthatatlan.* = Helikon, december 25. 14. p.
530. PAPP ATTILA ZSOLT: *Megunt ballada.* = Helikon, december 25. 14. p.
531. PAPP ATTILA ZSOLT: *Viola.* = Helikon, december 25. 14. p.
532. PAPP GRÉTA: *Funny-áram.* = Zempléni Műzsa, 4/73. p.
533. PAPP GRÉTA: *Keresztkérdés.* = Zempléni Műzsa, 4/74. p.
534. PAPP GRÉTA: *Semicolon-tetkő.* = Zempléni Műzsa, 4/72. p.
535. PAULJUCSÁK PÉTER: *Éjjeli hó.* = Kalligram, 12/26. p.
536. PAULJUCSÁK PÉTER: *Genezi.* = Kalligram, 12/26. p.
537. PAULJUCSÁK PÉTER: *Metamorfózis.* = Kalligram, 12/27. p.
538. PAULJUCSÁK PÉTER: *Nyugalom.* = Kalligram, 12/27. p.
539. PAYER IMRE: *Erdőben.* = Székelyföld, 12/64–65. p.
540. PEJIN LEA: *Fényévekkel arrébb.* = Irodalmi Jelen, 11/149. p.
541. PEJIN LEA: *Hagyma vagyok.* = Irodalmi Jelen, 11/148. p.
542. PEJIN LEA: *Itt a magyar, hol a magyar.* = Irodalmi Jelen, 11/150–151. p.

543. PEJIN Lea: *Korán jöttél.* = Irodalmi Jelen, 11/147. p.
544. PEJIN Lea: *Mezítlábas Szerbia.* = Irodalmi Jelen, 11/152. p.
545. PEJIN Lea: *Nő.* = Irodalmi Jelen, 11/146. p.
546. PÉTER Márta: *(azt mondom).* = Forrás, 11/9. p.
547. PÉTER Márta: *(és ott).* = Forrás, 11/13. p.
548. PÉTER Márta: *az idő bennem.* = Forrás, 11/10. p.
549. PÉTER Márta: *lényi lényeg.* = Forrás, 11/11. p.
550. PÉTER Márta: *mesé.* = Forrás, 11/9. p.
551. PÉTER Márta: *mintba.* = Forrás, 11/14. p.
552. PÉTER Márta: *(pillenéni).* = Forrás, 11/12. p.
553. PÉTER Márta: *tűnésben.* = Forrás, 11/15. p.
554. PÉTER Márta: *várta.* = Forrás, 11/6. p.
555. PETŐCZ András: *A fekete szobában.* = Eső, 3/6. p.
556. PETŐCZ András: *Nézed az esőt.* = Eső, 3/6. p.
557. PETŐCZ András: *Valami folyó partján.* = Élet és Irodalom, november 17. 17. p.
558. PETRENC Sándor: *A buncut alkatrész.* (an XXX parody). = Mozgó Világ, 12/64–65. p.
559. PETRŐCZI Éva: *A somogyvámosi puszta-templom.* = Napút, 10/101. p.
560. PINTÉR Lajos: *álomi lom.* = Műhely, 5–6/217. p.
561. PODMANICZKY Szilárd: *A jó sebesség.* = Műhely, 5–6/97. p.
562. PONTY Aladár: *Sola (pre)scriptura.* = Várad, 8/16. p.
563. PONTY Aladár: *Tavaszi erőszak.* = Várad, 8/15. p.
564. PUSKÁS Dániel: *Alszol.* = Kalligram, 11/47–48. p.
565. PUSKÁS Dániel: *Miért nem láttam, hogy 1917–18.* = Kalligram, 11/48–49. p.
566. PUSKÁS Dániel: *Ros hasana.* = Kalligram, 11/45–46. p.
567. RADNAI István: *Igaz beszéd a jó és rossz tudásról.* = Vár, 4/17. p.
568. RÉKAI Anett: *75.* = Parnasszus, 3/110. p.
569. RÉKAI Anett: *Ez kínai.* = Parnasszus, 3/111. p.
570. RÉKAI Anett: *Fekete lyuk.* = Apokrif, 3/35. p.
571. RÉKAI Anett: *Kétnaprendszer.* = Parnasszus, 3/111. p.
572. RÉKAI Anett: *Légből kapott.* = Apokrif, 3/37. p.
573. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Tájékepek.* = Magyar Napló, 12/15. p.
574. SÁITOS Lajos: *Adventi baikuk.* = Vár, 4/88. p.
575. SÁRÁNDI József: *Eljövétel.* = Napút, 10/19. p.
576. SÁRÁNDI József: *Ezredforduló.* = Hitel, 11/18. p.
577. SÁRÁNDI József: *Fobász és intuíció.* = Hitel, 11/18. p.
578. SÁRÁNDI József: *Krisztus jelenléte.* = Napút, 10/19. p.
579. SÁRÁNDI József: *Mondatok.* = Hitel, 11/19. p.
580. SÁRÁNDI József: *Népmese.* = Hitel, 11/17. p.
581. SIDÓ Angéla: *Hét haiku.* = Vár, 4/88. p.
582. SIMON Bettina: *Árubázi gyilkos.* = Eső, 3/12. p.
583. SIMON Bettina: *Baleset délben.* = Élet és Irodalom, november 10. 17. p.
584. SIMON Bettina: *Hosszú hétvége.* = Kalligram, 11/43–44. p.
585. SIMON Bettina: *in memoriam 2006.* = Élet és Irodalom, november 10. 17. p.
586. SIMON Bettina: *Képes.* = Eső, 3/13. p.
587. SIMON Bettina: *Sebeim.* = Eső, 3/13. p.
588. SIMON Bettina: *szárítás.* = Élet és Irodalom, november 10. 17. p.
589. SIMON Bettina: *A táj magánya.* = Eső, 3/14. p.
590. SIMON Bettina: *vadászat.* = Kalligram, 11/42. p.
591. SIMOR András: *Bánkódó.* = Ezredvég, 6/132. p.
592. SKOBRÁK Máté: *ami biztos.* = Helikon, november 10. 11. p.
593. SKOBRÁK Máté: *ami nebéz.* = Helikon, november 10. 11. p.
594. SKOBRÁK Máté: *belyett.* = Helikon, november 10. 11. p.
595. SKOBRÁK Máté: *bordalék.* = Helikon, november 10. 11. p.
596. SKOBRÁK Máté: *karácsony.* = Helikon, november 10. 11. p.
597. SKOBRÁK Máté: *lebetne még.* = Helikon, november 10. 11. p.
598. SKOBRÁK Máté: *lépni meg.* = Helikon, november 10. 11. p.
599. SKOBRÁK Máté: *magánhang.* = Helikon, november 10. 11. p.
600. SKOBRÁK Máté: *más.* = Helikon, november 10. 11. p.

601. SKOBRÁK Máté: *megtanulni ezt.* = Helikon, november 10. 11. p.
602. SOMLYÓ Zoltán: *Karácsonyi vándor.* = Napút, 10/72. p.
603. SOPOTNIK Zoltán: *Betört idő.* = Székelyföld, 11/35–36. p.
604. SOPOTNIK Zoltán: *Meredek zóna.* = Tiszatáj, 12/19. p.
605. SOPOTNIK Zoltán: *Palóc természet.* = Székelyföld, 11/34–35. p.
606. SOPOTNIK Zoltán: *Transzindok.* = Helikon, november 25. 14. p.
607. STANCIK-STARECZ Ervin: *Virágunk, Szent László.* = Napút, 8/149
608. STOLCZ Ádám: *Állat.* = Apokrif, 3/30–31. p.
609. STOLCZ Ádám: *Ősz.* = Apokrif, 3/29. p.
610. SZABÓ T. Anna: *Három szonett a kilencvenedikre.* = Élet és Irodalom, november 17. 14. p.
611. SZARKA István: *Arborét.* = Ezredvég, 6/67. p.
612. SZARKA István: *Háború után.* = Ezredvég, 6/66. p.
613. SZARKA István: *Lefejező.* = Ezredvég, 6/67. p.
614. SZARKA István: *Ünnepeink.* = Ezredvég, 6/66. p.
615. SZAUER Ágoston: *Festés.* = Parnasszus, 3/100. p.
616. SZAUER Ágoston: *Kísérlet.* = Parnasszus, 3/100. p.
617. SZÁVA Csanád: *(ég).* = Híd, 5/21. p.
618. SZÁVA Csanád: *(éj).* = Híd, 5/21. p.
619. SZÁVA Csanád: *(élete).* = Híd, 5/21. p.
620. SZÁVA Csanád: *(fények).* = Híd, 5/21. p.
621. SZÁVA Csanád: *(ha).* = Híd, 5/19. p.
622. SZÁVA Csanád: *(hull).* = Híd, 5/19. p.
623. SZÁVA Csanád: *(is).* = Híd, 5/19. p.
624. SZÁVA Csanád: *(jégvirágok).* = Híd, 5/22. p.
625. SZÁVA Csanád: *(ki).* = Híd, 5/20. p.
626. SZÁVA Csanád: *(madár).* = Híd, 5/22. p.
627. SZÁVA Csanád: *(néni).* = Híd, 5/20. p.
628. SZÁVA Csanád: *(nyomok).* = Híd, 5/21. p.
629. SZÁVA Csanád: *(öntudat).* = Híd, 5/20. p.
630. SZÁVA Csanád: *(reggel).* = Híd, 5/22. p.
631. SZÁVA Csanád: *(sár).* = Híd, 5/20. p.
632. SZÁVA Csanád: *(sarok).* = Híd, 5/19. p.
633. SZÁVA Csanád: *(szabadság).* = Híd, 5/22. p.
634. SZÁVA Csanád: *(téli).* = Híd, 5/21. p.
635. SZÁVA Csanád: *(varjú).* = Híd, 5/20. p.
636. SZÉNÁSI Miklós: *Akiket elképzeltünk annak idején.* = Hítel, 12/105–106. p.
637. SZÉNÁSI Miklós: *Emlékszel?* = Zempléni Múza, 4/69. p.
638. SZÉNÁSI Miklós: *Nyomatok magamnak.* = Zempléni Múza, 4/68. p.
639. SZÉNÁSI Miklós: *Rajtaad is múlik.* = Zempléni Múza, 4/67. p.
640. SZENTE B. Levente: *(élni, lehet-e?).* = Ezredvég, 6/71. p.
641. SZENTE B. Levente: *A ház belülről.* = Ezredvég, 6/70. p.
642. SZENTE B. Levente: *Kék csillagot adottam.* = Ezredvég, 6/72. p.
643. SZENTE B. Levente: *(lehetne a költő).* = Ezredvég, 6/73. p.
644. SZENTE B. Levente: *Majd elvállik.* = Ezredvég, 6/72. p.
645. SZEPESI Attila: *Nemzedék.* = Parnasszus, 3/21. p.
646. SZIJJ Ferenc: *A világ szerkezete.* = Tiszatáj, 12/99–100. p.
647. SZILÁGYI András: *Elfolyt festéken.* = Bárka, 6/37. p.
648. SZILÁGYI András: *Enigma.* = Bárka, 6/35. p.
649. SZILÁGYI András: *A fák kinyújtott karján.* = Bárka, 6/36. p.
650. SZILÁGYI András: *Koptat.* = Bárka, 6/36. p.
651. SZILÁGYI András: *Közénk ereszkedik.* = Bárka, 6/36. p.
652. SZILÁGYI András: *Lebeg felettünk.* = Bárka, 6/35. p.
653. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Növényi zsír.* = Irodalmi Jelen, 12/25. p.
654. SZILI József: *Álomszintek.* = Műút, 5/16. p.
655. SZILI József: *Efemer.* = Műút, 5/14. p.
656. SZILI József: *Égyveleg.* = Műút, 5/16. p.
657. SZILI József: *Hítelv.* = Műút, 5/15. p.
658. SZILI József: *Lacrimae rerum.* = Műút, 5/15. p.
659. SZILI József: *Viszonos.* = Műút, 5/14. p.
660. SZŐCS Géza: *A szent király és népe.* Szent László, sírodat most dülják... Szentjeink, elrejtőztetek? Éjféljárt szellem jár. Szent László templomában. = Napút, 8/18–19. p.
661. TÁBOR Ádám: *Illatszembolt.* = Alföld, 11/22. p.
662. TÁBOR Ádám: *Ket-tő.* = Alföld, 11/22. p.
663. TÁBOR Ádám: *Paracelsius.* = Alföld, 11/21–22. p.
664. TAKÁCS Boglárka: *Etűd a kopogásra.* = Alföld, 11/24. p.

665. TAKÁCS Boglárka: *Konvergencia*. = Alföld, 11/23. p.
666. TAKÁCS Boglárka: *Kópia*. = Alföld, 11/25. p.
667. TAKÁCS Boglárka: *Meszelt kűszöb*. = Alföld, 11/24. p.
668. TAKÁCS Boglárka: *Szavakról és viszonyokról*. = Alföld, 11/23. p.
669. TAKÁCS Boglárka: *A szeretetről*. = Alföld, 11/25. p.
670. TAKÁCS Boglárka: *Valami újat*. = Alföld, 11/25. p.
671. TAKÁCS Zsuzsa: *Ugyanaz a kék-világoszürke ruha*. = Műhely, 5–6/26. p.
672. TAMÁS Dénes: *Rémegyszerű versek*. Elfertőződött. Halhatatlanság. Gyűlöllek. Tehetetlenség. Benne vagyok. Kudarc. = Székelyföld, 11/50–52. p.
673. TAMÁS Dénes: *Rémegyszerű versek*. közelség. sehol. nem tudom. utazom. az utolsó. = Helikon, november 25. 9. p.
674. TAMÁS Dénes: *Rém egyszerű versek*. valahol. uram. valaki figyel. elrepül. = Várad, 8/29–30. p.
675. TAMÁS Menyhért: *Aranyspirál*. = Kortárs, 12/26. p.
676. TAMÁS Menyhért: *Szélvert égtáj*. = Kortárs, 12/27. p.
677. TAMÁS Menyhért: *Tárgul szemrés*. = Kortárs, 12/26. p.
678. TAMÁSI OROSZ János: *Szimfónia a Honatlan Józsefért*. = Napút, 10/3–6. p.
679. TANDORI Dezső: *Bármí*. = Forrás, 12/5. p.
680. TANDORI Dezső: *Csak*. = Forrás, 12/3. p.
681. TANDORI Dezső: *Egyszerűen*. = Forrás, 12/3. p.
682. TANDORI Dezső: *Felbát*. = Forrás, 12/3–4. p.
683. TANDORI Dezső: *Máshogy vagy*. = Forrás, 12/4. p.
684. TANDORI Dezső: *Mint a*. = Forrás, 12/5. p.
685. TARI István: *Felnyurgult részvétel*. = Székelyföld, 11/37–38. p.
686. TARJÁNI Imre: *Irgalmad ellenére*. = Vár, 4/89. p.
687. TARJÁNI Imre: *Valaha óriások éltek*. = Vár, 4/89. p.
688. TATÁR Sándor: *Kudarcot vallott eltávolítási próbálkozás*. = Jelenkor, 11/1172. p.
689. TATÁR Sándor: *A téli bant*. = Jelenkor, 11/1172–1173. p.
690. TERÉK Anna: *Fekete hó*. = Székelyföld, 12/5–9. p.
691. TINKÓ Máté: *Ismétlődések*. = Forrás, 11/30–31. p.
692. TOMPA Mihály: *Szent László királyról*. = Napút, 8/25–27. p.
693. TORNAI József: *Akkor még jární tudtam*. = Tiszatáj, 11/33. p.
694. TORNAI József: *Belétek kapaszkodom*. = Alföld, 12/24–25. p.
695. TORNAI József: *A fekete ember*. = Kortárs, 11/28. p.
696. TORNAI József: *Gyémántként*. = Tiszatáj, 11/34. p.
697. TORNAI József: *Holtpont*. = Életünk, 11/23. p.
698. TORNAI József: *Kis dal a világról*. = Kortárs, 11/29. p.
699. TORNAI József: *Meddig védem emlékeit...* = Alföld, 12/26–27. p.
700. TORNAI József: *Nélküled virulni*. = Kortárs, 11/28. p.
701. TORNAI József: *Nem tudnak a létezéséről*. = Életünk, 11/22. p.
702. TORNAI József: *Németek és magyarok*. = Tiszatáj, 11/32. p.
703. TORNAI József: *„Ó lyric love”*. = Alföld, 12/25–26. p.
704. TORNAI József: *Tiszta vers*. = Tiszatáj, 11/33. p.
705. TORNAI József: *Töredék*. = Életünk, 11/23. p.
706. TORNAI József: *Vadon-testvér*. = Kortárs, 11/29. p.
707. TOROCZKAY András: *A házhoz már semmi közöm*. = Eső, 3/35. p.
708. TOROCZKAY András: *Rendszer*. = Eső, 3/36–37. p.
709. TOROCZKAY András: *Sétáltatás*. = Eső, 3/36. p.
710. TÓTH Imre: *Ilyennek képzelem*. = Mozgó Világ, 11/72. p.
711. TÓTH Krisztina: *Folt*. = Eső, 4/38. p.
712. TÓTH László: *Szent Lászlóhoz kiáltás*. = Napút, 8/20–21. p.
713. TÖZSÉR Árpád: *Amida*. = Forrás, 12/16. p.
714. TÖZSÉR Árpád: *Öröm-dal*. = Műhely, 5–6/35. p.
715. TÖZSÉR Árpád: *Thészeusz egy moszkvai kórházban*. = Forrás, 12/17. p.
716. TURCZI István: *Hazádnak rend*. = Hitel, 12/95–96. p.
717. TURCZI István: *A bordó*. = Eső, 3/32. p.
718. TURCZI István: *I. Gy.-tábla*. = Hitel, 12/97. p.

719. TURCZI István: *Jean Genet.* = Irodalmi Jelen, 12/45. p.
720. TURCZI István: *A kéregető.* = Alföld, 11/12–15. p.
721. TURCZI István: *A montevideói.* = Irodalmi Jelen, 12/46. p.
722. TURCZI István: *N. L.-tábla.* = Hitel, 12/97. p.
723. TURCZI István: *P. J.-tábla.* = Hitel, 12/97. p.
724. TURCZI István: *W. S.-tábla.* = Hitel, 12/97. p.
725. TURI Tímea: *Célimen naplója.* = Eső, 3/5. p.
726. TURI Tímea: *Az ébredés is véletlen.* = Eső, 3/5. p.
727. TURI Tímea: *Férfiak partvonalon.* = Jelenkor, 11/1165. p.
728. TURI Tímea: *Az igazság ezzel szemben.* = Jelenkor, 11/1166. p.
729. TURI Tímea: *Találkozás egy fiatal lánnyal.* = Jelenkor, 11/1165. p.
730. ÚTASSY József: *Vallomás a Dunán.* = Parnasszus, 3/19. p.
731. VÁNYAI FEHÉR József: *Az árnyék.* = Vár, 4/18. p.
732. VÁNYAI FEHÉR József: *Hetven Karácsonya.* = Napút, 10/17–18. p.
733. VÁNYAI FEHÉR József: *Távol s közel.* = Magyar Napló, 11/27. p.
734. VÁNYAI FEHÉR József: *Tízezer év.* = Vár, 4/18. p.
735. VÁRADY Szabolcs: *A kilencvenedikre.* = Élet és Irodalom, november 17. 17. p.
736. VARGA Borbála: *noktürnök II.* húrok. noktürn. egy álomban. fordított gravitáció. = Helikon, december 10. 10. p.
737. VARGA Imre: *Álmodalok.* = Élet és Irodalom, november 3. 17. p.
738. VARGA Imre: *Örömszirmok.* Villányi úrnak, hosszas töprengés után, felszabadultan. Húsvét. Mielőtt. Örömvirág. Térén. Mesekezdet az Örömkirályságról = Műhely, 5–6/89. p.
739. VARGA László Edgár: *átírtuk grétával...* = Irodalmi Jelen, 11/32–33. p.
740. VARGA László Edgár: *Jézus a donát út 420 ablakában...* = Irodalmi Jelen, 11/33–36. p.
741. VARGA László Edgár: *ma összetört a mindenség pobara...* = Irodalmi Jelen, 11/32. p.
742. VARGA László Edgár: *Mégis mozog.* = Látó, 12/17–18. p.
743. VARGA László Edgár: *Száz.* = Székelyföld, 11/44–46. p.
744. VARGA László Edgár: *(üzenet a bűtőajtón).* = Irodalmi Jelen, 11/36. p.
745. VARGA Melinda: *Naptárversek.* Augusztusi verspillangók. = Helikon, december 25. 15. p.
746. VARGA Melinda: *pihenőnap az ébezésben.* = Irodalmi Jelen, 12/26. p.
747. VARGA Tibor: *A lépcsők alatt.* = Ezredvég, 6/76. p.
748. VÁRI FÁBIÁN László: *E földről...* = Parnasszus, 3/20. p.
749. VASADI Péter: *Van Gogh öröme.* = Műhely, 5–6/175–176. p.
750. VÉCSEI Rita Andrea: *Belső tér.* = Élet és Irodalom, december 8. 14. p.
751. VÉCSEI Rita Andrea: *Szél.* = Élet és Irodalom, december 8. 14. p.
752. VÉGH Attila: *Holdlekek.* = Magyar Napló, 12/27. p.
753. VÉGH Attila: *Porkabát.* = Napút, 10/134–135. p.
754. VERES Tamás: *Karácsony a fenyőerdőben.* = Ezredvég, 6/20. p.
755. VERES Tamás: *Reggel Dortmundban.* = Ezredvég, 6/21. p.
756. VERESS Miklós: *Testvértelenül.* = Parnasszus, 3/22. p.
757. VINCZE László: *Hírek.* = Vár, 4/58. p.
758. VINCZE László: *Nagyvadás.* = Vár, 4/58. p.
759. VÖRÖS István: *Drámszonettek.* 10 (Lázadás Darwin ellen). 11 (Lázadás az érzések ellen). 12 (Nem volt sehogy). 13 (Senki). 14 (A könyvek útja). 15 (Senki gonosz). = Eső, 4/6–8. p.
760. VÖRÖS István: *Ellenségeimhez.* = Jelenkor, 11/1167. p.
761. VÖRÖS István: *Eurüdiké szonettek.* = Bárka, 6/15–17. p.
762. VÖRÖS István: *Eurüdiké-szonettek.* = Kortárs, 11/11–13. p.
763. VÖRÖS István: *Fehérre, fehérrel.* = Vigilia, 11/854–855. p.
764. VÖRÖS István: *Hermész-szonettek.* 12. 13. = Műhely, 5–6/128. p.
765. VÖRÖS István: *Jóslástan alapfokon.* = Jelenkor, 11/1168–1169. p.
766. VÖRÖS István: *A kiüregedett önvédja.* = Kalligram, 11/28. p.
767. VÖRÖS István: *Korszakváltás.* = Kalligram, 11/26. p.
768. VÖRÖS István: *Rémület ima közben.* = Kalligram, 11/27. p.

769. VÖRÖS István: *Terrorakció*. = Kalligram, 11/25. p.
770. VÖRÖS István: *Egy tisztántúli fügefáról*. = Kalligram, 11/26. p.
771. VÖRÖS István: *Veszedelemes iszonyok*. = Jelenkor, 11/1168. p.
772. VÖRÖSMARTY Mihály: *Cserbalom*. (1825. április–május; részlet). = Napút, 8/22–24. p.
773. WIRTH Imre: *Három rövid vers*. = Látó, 11/5. p.
774. WIRTH Imre: *A Zeppelin utolsó útján*. = Élet és Irodalom, december 8. 17. p.
775. ZALAI Eszter: *Szemek útja*. = Zempléni Múzsza, 4/71. p.
776. ZALAI Eszter: *Tériszony*. = Zempléni Múzsza, 4/70. p.
777. ZALÁN Tibor: *Édes rajzolat*. = Tiszatáj, 11/24–26. p.
778. ZALÁN Tibor: *Irgami dár*. = Élet és Irodalom, december 15. 17. p.
779. ZALÁN Tibor: *kelet-európa*. = Parnaszszus, 3/68–69. p.

Rövidpróza

780. ÁCS Olga: *Öröm*. = Műhely, 5–6/221–223. p.
781. AMBRUS Lajos: *Színes metaforák*. = Vár, 4/12–14. p.
782. AMRAN, Ahmed: *A sejk verme*. = Eső, 3/43–44. p.
783. ARNÓTI András: *Tranzit*. = Ezredvég, 6/39–43. p.
784. BAKOS Gyöngyi: *Cukorpaszta*. = Látó, 11/53–54. p.
785. BAKOS Gyöngyi: *Deltatorkolat*. (Duna). (Perzsa-öböl). (Tisza). (Szajna). (Miesenbach). (Atlanti). (Fekete-tenger). (Adria). = Műút, 5/22–25. p.
786. BAKOS Gyöngyi: *Gyom*. = Látó, 11/52–53. p.
787. BAKOS Gyöngyi: *Kuszkusz*. = Látó, 11/54–55. p.
788. BALÁZS Attila: *Egy fura dromedár útja a boldogság kapujáig és azon is túlra*. (szír tevehajász meséje magyar feldolgozásban). = Műhely, 5–6/192–194. p.
789. BALÁZS Attila: *Úton-útfélen hatvan kanyargó éve*. = Élet és Irodalom, november 17. 16. p.
790. BALLAI László: *A pszichológusnő érkezése*. = Ezredvég, 6/52–57. p.
791. BARCSAI László: *Pangolin*. = Helikon, november 10. 10. p.
792. BÁRDOS József: *Amoré a győzelem*. (Csokonai Vitéz Mihály). = Irodalmi Jelen, 12/114–120. p.
793. BECK Tamás: *Járóány*. = Látó, 11/6–7. p.
794. BECK Tamás: *Kiberőzvegy*. = Mozgó Világ, 11/79–80. p.
795. BECK Tamás: *Látogatók*. = Mozgó Világ, 11/80–81. p.
796. BECK Tamás: *Mérleg*. = Látó, 11/7–9. p.
797. BENE Zoltán: *Azazel vigyora*. = Kortárs, 11/6–10. p.
798. BENE Zoltán: *Elmaradt apokalipszis*. = Székelyföld, 11/47–49. p.
799. BENEDEK Szabolcs: *Borbála kibajózott*. = Eső, 4/10–14. p.
800. BERCZ Ágnes Gabriella: *Fütsenek rád az angyalok*. = Napút, 10/12–13. p.
801. BÉRES Tamás: *Amnézia*. = Bárka, 6/27–30. p.
802. BERTALAN Tivadar: *Emberfa*. = Napút, 10/14–15. p.
803. BERZSENYI Tamás: *Emberi szükséglet*. = Apokrif, 3/21–28. p.
804. BISTEY András: *Őszi utazás*. = Ezredvég, 6/23–24. p.
805. BODÓ Márta: *Emlék*. = Látó, 11/72–74. p.
806. BODÓ Márta: *Felismerés*. = Látó, 11/74–75. p.
807. BODÓ Márta: *Egy férfi*. Tizenöt láb-jegyzet EP-hez. = Látó, 11/76–79. p.
808. BODÓ Márta: *Az írás*. = Várad, 8/27–28. p.
809. BÖSZÖRMÉNYI Gyula: *A halottlító*. = Eső, 4/35–36. p.
810. BREZOVICS Marianna: *Ébredés sötétben*. = Kalligram, 12/28–30. p.
811. CUKOR György: *Örömfalva*. = Műhely, 5–6/195–199. p.
812. CSEPÉLYI Adrienn: *És a belgák hova álljanak?* = Élet és Irodalom, november 17. 16. p.
813. CSIKÓS Attila: *Fenn a mélyben*. = Eső, 4/59–65. p.
814. CSIKÓS Attila: *Mélyégi mámor*. = Székelyföld, 11/19–24. p.
815. CSIKÓS Attila: *Muttertelevision*. = Székelyföld, 11/24–29. p.
816. CSIKÓS Attila: *Rossz évjárat*. = Székelyföld, 11/30–33. p.
817. [DARVASI László], Szív Ernő: *Édes-apám énekel*. = Tiszatáj, 11/148. p.
818. [DARVASI László], Szív Ernő: *Fényes úr*. = Élet és Irodalom, november 24. 14. p.
819. [DARVASI László], Szív Ernő: *A költő és a börtönőr felesége*. = Élet és Irodalom, december 15. 14. p.

820. DEMÉNY Péter: *Gizi-mesék*. Bírós-mese. Rendetlen-mese. Mosakodós-mese. = Parnassusz, 3/67. p.
821. DEMÉNY Péter: *Házi kedvenc*. = Helikon, november 10. 8. p.
822. DEMÉNY Péter: *Villamoson*. = Helikon, november 10. 8. p.
823. DINÓK Zoltán: *Teréz néni*. = Ezredvég, 6/74–75. p.
824. DÖME Barbara: *Burcsa Bandi felesége*. = Székelyföld, 11/10–13. p.
825. EGRESSY Zoltán: *Entitás*. = Élet és Irodalom, december 8. 15. p.
826. ERŐS Ferenc: *Hidegcsók*. = Mozgó Világ, 12/32–40. p.
827. FARKAS Csaba: *Három téli kispróza*. Megfordult a szél. Típustél, iskolakék. A Finn-öböl mólóján. = Ezredvég, 6/83–87. p.
828. FEHÉR Miklós: *Az utca vagányjai*. = Híd, 5/27–29. p.
829. FERDINANDY György: *Goodwill*. = Eső, 3/49–50. p.
830. FERDINANDY György: *Hirtelen balál*. = Székelyföld, 12/11–14. p.
831. FERDINANDY György: *Az utolsó napok*. = Kortárs, 12/20–25. p.
832. FRIDECZKY Katalin: *Az ajándék*. = Ezredvég, 6/7–8. p.
833. FRIEDLER Magdolna: *Csendes éj*. = Vigilia, 12/956–958. p.
834. GAÁL Melinda: *Hárman vannak*. = Napút, 10/26. p.
835. GARACZI László: *A stoppos*. = Élet és Irodalom, november 10. 15. p.
836. GÁSPÁR-SINGER Anna: *Attenborough*. = Látó, 12/19–26. p.
837. GORONDY-NOVÁK Márton: *A hidegember*. = Élet és Irodalom, november 24. 16. p.
838. GREINER Éva: *A vándorló öröm gyertyája*. = Bárka, 6/54–55. p.
839. GYÁRFÁS Endre: *Bóbe, a sztár*. Igaz történet. = Ezredvég, 6/47–49. p.
840. GYÖRY Domonkos: *Originál*. = Eső, 3/23–25. p.
841. HALÁSZ Rita: *Jó tudni*. = Látó, 11/28–33. p.
842. HARENCSÁR László: *A pályázat*. = Ezredvég, 6/77–80. p.
843. HÁY János: *Ferike*. = Élet és Irodalom, december 1. 15. p.
844. HELTAI Jenő: *Az útítárs*. = Ezredvég, 6/163–165. p.
845. HERCZEG Szonja: *Satu*. = Eső, 4/69–70. p.
846. HORVÁTH Gábor: *Szűvszakadt karácsony*. = Napút, 10/27. p.
847. HORVÁTH Sz. István: *Tibi úr*. = Helikon, december 10. 11–12. p.
848. HUSZÁR Ádám: *Éjszakai angyal*. = Ezredvég, 6/60–64. p.
849. IZSÓ Nóra, J.: *Kaleidoszkóp*. = Ezredvég, 6/12–20. p.
850. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Verebőjoka*. = Eső, 3/55–58. p.
851. JELENITS István: *A jászok ökre és szamara*. = Napút, 10/36. p.
852. JÓDAL Rózsa: *A fotó(s)*. = Hitel, 11/20–28. p.
853. JUHÁSZ Tibor: *Cigánydomb*. = Bárka, 6/38. p.
854. JUHÁSZ Tibor: *Csikágó*. = Bárka, 6/39–40. p.
855. JUHÁSZ Tibor: *Egy éjszaka a Hiltonban*. = Forrás, 12/52–54. p.
856. JUHÁSZ Tibor: *Harangszóra várni*. = Alföld, 12/6–7. p.
857. JUHÁSZ Tibor: *Kismoszkva*. = Alföld, 12/7–9. p.
858. JUHÁSZ Tibor: *Kolerás*. = Bárka, 6/39. p.
859. KÁCSOR Zsolt: *Csendélet November úrral*. = Élet és Irodalom, november 10. 14. p.
860. KÁCSOR Zsolt: *Csendélet öt alakban*. = Élet és Irodalom, december 8. 14. p.
861. KÁNTOR Zsolt: *Önbizalom, kontra...* = Irodalmi Jelen, 12/42–44. p.
862. KAPECZ Zsuzsa: *Pávák kertje*. = Műhely, 5–6/188–191. p.
863. KECÖLI K. Gergő: *Zrínyi Ilona*. = Élet és Irodalom, december 15. 16. p.
864. KISS László: *Negyven*. = Székelyföld, 12/20–25. p.
865. KISS Ottó: *Ki az angyal?* Mese tér 6. A gyáva fiú és a barlang. Ki az angyal? Misike ajándéka. A vándor asszony gyermekéi. A titkos rekesz. = Eső, 4/40–46. p.
866. KONTRA Ferenc: *Egér*. = Székelyföld, 11/53–63. p.
867. KONTRA Ferenc: *Krokodilos álom*. = Kortárs, 11/14–18. p.
868. KOVÁCS KATÁNG Ferenc: *Fehér karácsony*. = Napút, 10/34–35. p.
869. KÖRIZS Imre: *Feszültségszámítások anizotróp alapon*. = Műút, 5/10–11. p.
870. KÖRÖSI Ferenc: *A gépek országa*. = Ezredvég, 6/91–92. p.
871. KÖRÖSI P. József: *Féltek? Ne féljete!* = Kalligram, 11/55–68. p.
872. KÖRÖSI P. József: *Pájsli*. = Eső, 4/46–48. p.

873. KÖTTER Tamás: *Dirty dancing*. = *Eső*, 3/50–54. p.
874. KÖTTER Tamás: *A boltak serege*. = *Magyar Napló*, 12/11–14. p.
875. KÖVES István: *Amikor tárva-nyitva maradnak az ajtók*. = *Ezredvég*, 6/68–69. p.
876. LÁBASS Endre: *Útszeretkeződések*. Eltévadás pipacsmezőn. RIP, Mr. Chinedu Henry Odugwu. Életem izzó. Őrdi és a méregpohár. Hien tükrei. Ha meghal a fűtő, meghal a Nap. Kus-solj. Fasces. = *Műhely*, 5–6/145–149. p.
877. LAKNER Judit: *Tűnékeny Dóra*. = *Jelenkor*, 11/1159–1164. p.
878. LÁNG Zsolt: *Hajnatól hajnalig*. = *Látó*, 12/7–16. p.
879. LÉVAI Balázs: *Beállítás*. ponyvarákenrol. = *Élet és Irodalom*, november 17. 15. p.
880. LÉVAI Júlia Mira: *Jött valaki*. = *Élet és Irodalom*, december 1. 15. p.
881. LIPCSEY Emőke: *Anett és Erik*. = *Kalligram*, 12/20–25. p.
882. LOKODI Imre: *Lehetetlen panzió*. = *Székelyföld*, 12/49–58. p.
883. LUKÁTS János: *Dodó bohóc karácsonya*. = *Napút*, 10/23–25. p.
884. LUKÁTS János: *Jeruzsálemben hull a bő...* = *Magyar Napló*, 12/4–5. p.
885. MÁRTON Edina: *Távolság*. = *Látó*, 11/37–41. p.
886. MARTON Mária: *A lépcső*. = *Kalligram*, 12/37–48. p.
887. MARTON-ÁDY Edina: *Fehér bárány*. = *Irodalmi Jelen*, 11/6–11. p.
888. MÁTYÁS B. Ferenc: *Időhámozók*. = *Napút*, 10/20–22. p.
889. MIRTSE Zsuzsa: *A madaras király*. = *Magyar Napló*, 12/32–34. p.
890. MOLNÁR Erzsébet: *Az alvilágban nincs tavaszi szellő*. = *Élet és Irodalom*, december 1. 10. p.
891. MOLNÁR Erzsébet: *Bíbor kertek*. = *Élet és Irodalom*, november 3. 6. p.
892. NEMES Anna: *Forog*. = *Élet és Irodalom*, december 8. 16. p.
893. NIKOLÉNYI Gergely: *Sötét végzet*. = *Irodalmi Jelen*, 12/18–21. p.
894. NOMÁD FÖLDI László: *Két kanadai napom és egy holdam volt*. = *Élet és Irodalom*, december 15. 16. p.
895. OBERCZIÁN Géza: *Aramlás*. = *Székelyföld*, 11/39–43. p.
896. ODZE György: *Keleti pályaudvar, 1958*. = *Élet és Irodalom*, december 8. 15. p.
897. ORCSIK Roland: *Hugaroring a hungarofuturistáknak*. = *Élet és Irodalom*, december 15. 15. p.
898. PATAKI Anett: *Júlia nem akar*. = *Látó*, 11/46–49. p.
899. PATAKI Anett: *Minden tűzijátékom*. = *Látó*, 11/44–45. p.
900. PATAKI Anett: *Rendelés*. = *Látó*, 11/45–46. p.
901. PATAKI Anett: *Szabadon*. = *Látó*, 11/49–51. p.
902. PÁTKAI Tivadar: *A gyónás*. = *Műhely*, 5–6/129–131. p.
903. PETROSZÉNYI NAGY Pál: *Ha feltámad a szél*. = *Ezredvég*, 6/97–100. p.
904. PONTY Aladár: *Ők képlékenyek*. = *Várad*, 8/17. p.
905. PÓSA Zoltán: *Golyaavatás/68*. = *Magyar Napló*, 12/20–24. p.
906. PRUZSINSZKY Sándor: *A fény természete*. = *Irodalmi Jelen*, 12/27–38. p.
907. PUNGOR András: *Már nem fáj semmi se*. = *Alföld*, 11/16–19. p.
908. PUNGOR András: *Sárga kardigán*. = *Tiszatáj*, 11/43–47. p.
909. ROJIK Tamás: *Bőr*. = *Irodalmi Jelen*, 11/15–18. p.
910. RUZICKA Mária: *Karácsonyi meglepetés*. = *Napút*, 10/10–11. p.
911. SÁNDOR Iván: *Fuss! Menekülj...* = *Élet és Irodalom*, november 24. 15. p.
912. SÁNDOR Kálmán: *A strásó és a bába*. = *Ezredvég*, 6/122–126. p.
913. SÁNTHA József: *Homogenizáció*. = *Műút*, 5/4–8. p.
914. SÁNTHA József: *Zajc*. = *Élet és Irodalom*, november 3. 16. p.
915. SÁRFI N. Adrienn: *Új konstrukció*. = *Ezredvég*, 6/93–96. p.
916. SOLTÉS BÉLA: *Kisablak*. = *Eső*, 3/45–47. p.
917. SOLYMOSSI Bálint: *Kínvallatásnak sosem lesz vége*. = *Élet és Irodalom*, november 3. 15. p.
918. SPIRÓ György: *A konténerben*. = *Élet és Irodalom*, november 24. 15. p.
919. SZABÓ Róbert Csaba: *A romcs*. = *Látó*, 12/37–42. p.
920. SZABÓ T. Anna: *Beszorítva*. = *Élet és Irodalom*, november 3. 14. p.
921. SZABÓ T. Anna: *Hideg*. = *Élet és Irodalom*, december 1. 14. p.
922. SZAMOS Mariann: *Birkák*. = *Várad*, 8/31–34. p.

923. SZAMOS Mariann: *Vajas kenyér*. = Várad, 8/34–37. p.
924. SZAPPANOS Gábor: *Ímhol kerekedék egy fekete felbő*. = Hítel, 12/89–94. p.
925. SZEKRÉNYES Miklós: *Töröl*. = Élet és Irodalom, november 24. 16. p.
926. SZELÉS Judit: *Órgryte*. = Hid, 5/30–40. p.
927. SZENDI Nóra: *Ctrl, Alt, Delete*. = Látó, 12/27–32. p.
928. SZOMBATI István: *Janó kocsmájában*. = Várad, 8/9–10. p.
929. SZOMBATI István: *Kettesben, egyedül*. = Várad, 8/11–12. p.
930. SZOMBATI István: *Mikor jössz, Mefisztó?* = Várad, 8/12–14. p.
931. SZVOREN Edina: *Életöröm*. = Eső, 3/22–23. p.
932. SZVOREN Edina: *Jönnek a verseim*. = Jelenkor, 11/1145–1152. p.
933. TAMÁS Kincső: *Becsövagy*. = Várad, 8/22–23. p.
934. TAMÁS Kincső: *Mecénások*. = Várad, 8/20–21. p.
935. TAMÁS Kincső: *Megfordították a szobrot*. = Várad, 8/20. p.
936. TAMÁS Kincső: *Öröm és bánat*. = Helikon, december 10. 8–9. p.
937. TAMÁSI Áron: *Karácsonyi pásztorocskák*. = Ezredvég, 6/137–141. p.
938. TÉREY János: *Influenza*. = Forrás, 12/39–43. p.
939. TOROCZKAY András: *Kisfőhér, Nagyfőhér*. (Dugványozás, cipő, ég). (Kisfőhér, Nagyfőhér, Öregfőhér). (NBA). (Mocskoscigány). (Átöltözés). (M.A.G.U.S.). (Koszorú). (Jogok, menyét). (Nagyfőhér). (Ildi, Roli, cukrászda). (Street Fighter). = Eső, 4/52–58. p.
940. TÓTH Gábor Ákos: *Hazatérés*. = Élet és Irodalom, december 1. 16. p.
941. TÖTTŐS Gábor: *Gottfried lovag három napja*. = Napút, 8/133–138. p.
942. ÜNGVÁRY Rudolf: *Veszélyben*. = Élet és Irodalom, december 15. 15. p.
943. VÁRI Attila: *Kulcsmászoló*. = Forrás, 12/6–15. p.
944. VÉCSEI Rita Andrea: *Egyérintő*. = Élet és Irodalom, november 10. 15. p.
945. VERES István: *Kolbász hallal és egérrel*. = Kalligram, 12/51–53. p.
946. VERES István: *Lány a középső országrészből*. = Kalligram, 12/53–56. p.
947. VIDA Gábor: *Barcelona*. = Látó, 12/49–57. p.
948. VILLÁNYI G. András: *Ínyencélet*. = Műhely, 5–6/138–139. p.
949. VÖRÖS Anna: *Vadoma először lát vért az utcákon*. = Irodalmi Jelen, 12/49–51. p.
950. VÖRÖS Anna: *Vadoma meglátogat*. = Zempléni Múzsza, 4/84–85. p.
951. VÖRÖS Anna: *Vadoma szeret hintázni*. = Irodalmi Jelen, 12/47–49. p.
952. WÁGNER Szilárd: *férfi: Névtelen*. = Irodalmi Jelen, 12/4–13. p.
953. ZSOLNAI György: *Terrakotta magány*. = Kortárs, 11/22–27. p.

Hosszúpróza

954. BÁNKI Éva: *Selyemfonó, szerelemgyár*. (Almeriában, június kalendáján). [Regényrészlet]. = Eső, 3/40–43. p.
955. BÁNKI Éva: *Tökéletes város, tökéletes test*. Részlet az Elsdort idő című regényből. = Kalligram, 11/50–53. p.
956. BERTA Ádám: *Nem attól vizes a hal*. [Részlet]. = Mozgó Világ, 11/73–78. p.
957. BISTEY András: *Jász adomák*. A választási zászló. Csik János panorámája. Emlékműavatás. Hogyan tört el Lehel kürtje? Az húzatja aki fizet. A szomszéd-asszony üzenete. = Eső, 3/26–29. p.
958. DARVASI László: *Egy utolsó tánc 44-ben*. [Regényrészlet]. = Eső, 4/15–20. p.
959. GARACZI László: *Hasítás*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 12/14–17. p.
960. GÁSPÁR Ferenc: *Trubadúrvarázs* (Regényrészlet, 6). = Irodalmi Jelen, 11/37–45. p.
961. GRECSÓ Krisztián: *Vera könyve*. [Regényrészlet]. = Eső, 4/24–28. p.
962. HAKLIK Norbert: *Mona Lisa elrablása*. [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, november 10. 16. p.
963. HAKLIK Norbert: *Mona Lisa elrablása*. [Regényrészlet]. = Kortárs, 12/3–12. p.
964. HAKLIK Norbert: *Mona Lisa elrablása*. részlet egy készülő regényből. = Helikon, november 25. 5–6. p.
965. HÁSZ Róbert: *Fábián Marcell pandúr-detektív tizenhárom napja*. [Regényrészlet]. = Forrás, 12/18–36. p.
966. HERCZEG Szonja: *Halál a dobozban*. [Regényrészlet]. = Eső, 4/70–72. p.
967. HORVÁTH Benji: *Kísértettek*. (részlet). = Helikon, december 25. 11. p.
968. HORVÁTH Benji: *Nagy kutya*. (részlet). = Helikon, november 10. 12. p.

969. HUSZTY Ádám: *60:00*. [Regényrészlet – Harmadik Ádám]. = Tiszatáj, 11/58–59. p.
970. KÁNTOR Lajos: *A mutató kilendül*. [Részlet – Kakas és keresz]. = Forrás, 11/17–29. p.
971. KRUSOVSKY Dénes: *Akik már nem leszünk sosem*. Részlet. = Látó, 11/16–24. p.
972. KUKORELY Endre: *Cé cé cé pé*. regényrészlet. = Jelenkor, 11/1153–1158. p.
973. MÁRTON László: *Prominens vendégek*. (Egy készülő regényből). = Tiszatáj, 11/14–23. p.
974. MOHAI V. Lajos: *Meszesgödörök aljára szállesztett fegyverek*. [Regényrészlet – A kanizsai Hidegház]. = Magyar Napló, 12/17–18. p.
975. MUCHA Dorka: *Vivien*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 11/1176–1180. p.
976. NYERGES Gábor Ádám: *Lassú víz*. [Regényrészlet]. = Alföld, 12/17–21. p.
977. OLÁH János: *Közel*. (részlet). = Magyar Napló, 11/23–26. p.
978. ORAVECZ Imre: *Ókontri*. 38. [Regényrészlet]. = Alföld, 11/5–10. p.
979. ORAVECZ Imre: *Ókontri*. 39. [Regényrészlet]. = Eső, 4/20–24. p.
980. PÉTERFY Gergely: *Abszolút* – avagy a golyó, amely megölte Puskint. [Regényrészlet]. = Kalligram, 12/3–12. p.
981. POTOZKY László: *Égéstermek*. (regényrészlet). = Apokrif, 3/9–15. p.
982. POTOZKY László: *Égéstermek*. [Regényrészlet]. = Hid, 5/23–26. p.
983. SOLYMOSSI Bálint: *A kivallatásnak sosem lesz vége – (disco)*. (Részlet). = Tiszatáj, 11/35–42. p.
984. SZABÓ Imréné: *A kerékpár*. = Vár, 4/59–60. p.
985. SZAPPANOS Gábor: *Szentelek hétköznapi csodái*. (Élet a végítélet után). = Napút-füzetek, 118/1–48. p.
986. SZÁZ Pál: *Részletek a Phytologendárium-ból*. Talállós mese. MÉR a boldogasszonytövisre. phytoenigma. A vígső. utósó phytoforizma. = Helikon, november 25. 8. p.
987. SZENDI Nóra: *Ottfelejtett tárgy*. (részlet a Természetes lustaság munkacímű regényből). = Zempléni Múzsza, 4/77–83. p.
988. SZILASI László: *Kész regény 2.0*. Poletti Lénárd emlékiratai. (1990). [Regényrészlet]. = Eső, 4/29–35. p.
989. SZÖLLŐSI Mátyás: *Szabadulás*. [Regényrészlet]. = Eső, 4/66–69. p.
990. TAMÁS Dénes: *A gyilkos fény*. [Regényrészlet]. = Bárka, 6/11–14. p.
991. TÉREY János: *Káli boltak*. Ezt most elbuktuk. MOM. Sosem fogom. [Regényrészlet]. = Eső, 3/15–21. p.
992. TÉREY Sándor: *Mint ha te lennél itt az utolsó mag*. [Regényrészlet – Káli holtak]. = Székelyföld, 12/30–41. p.
993. TÓBIÁS Krisztián: *Kicsi gyilkoskák napoznak a lövészárokokban*. (Részletek). = Tiszatáj, 12/52–55. p.
994. VÁGVÖLGYI B. András: *Gríd*. (részlet). = Helikon, december 10. 6–7. p.
995. ZELEI Miklós: *A magyarok vére, Hány János Párizsban*. [Részlet – Mandula-fecske]. = Forrás, 11/6–8. p.
996. ZIMONYI Zita: *99 férfi: abszolom*. (1). [Regényrészlet]. = Irodalmi Jelen, 11/22–31. p.
997. ZSIDÓ Ferenc: *Huszonnégyszáz*. [Regényrészlet]. = Kortárs, 11/30–37. p.
998. ZSIDÓ Ferenc: *Lapostyúk*. [Részlet – Huszonnégyszáz]. = Hitel, 12/98–104. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

999. BAKONYI Péter: *A prédikátorinas*. történelmi esszé-dráma négy felvonásban egy gályarab emlékére. = Napút-füzetek, 119/1–60. p.
1000. JUHÁSZ István: *Malakiás napja*. nézőjáték két részben. [Dráma]. = Forrás, 11. mell.6/3–48. p.
1001. LACKFI János: *A lelkiismeret szava*. Epizód Luther Márton életéből – animációs forgatókönyv. = Credo, 1–2/72–81. p.
1002. PÁSZTOR Bertalan: *Esterházyak az ár ellen*. Részlet a drámából. Hatodik jelenet. = Vár, 4/61–68. p.
1003. VAJDA Anna Noémi: *Bűnöm*. monodráma és félpantomim-mozaikok 5 képből. = Székelyföld, 12/66–90. p.

Átmeneti műfajok

1004. BÁLINT Tamás: *Szennyos*. részlet. II. fejezet. [verses regény]. = Bárka, 6/48–49. p.

Kevert műfajok

1005. BÍRÓ József: *Életfa*. = Ezredvég, 6/46. p.
 1006. BÍRÓ József: *Karácsony*. 1950es évek. = Napút, 10/28–30. p.
 1007. BÍRÓ József: *Partout*. = Parnasszus, 3/122. p.
 1008. BÍRÓ József: *Zátony nővel*. = Parnasszus, 3/123. p.
 1009. TANDORI Dezső: *Örömem*. = Műhely, 5–6/256–259. p.
 1010. TANDORI Dezső: *Kassák ez is*. = Tiszatáj, 12/74–78. p.

Képregény

1011. KOSKA Zoltán: *Hid-avatás*. = Szépirodalmi Figyelő, 6/78–85. p.
 1012. LÉNÁRD László: *Mire leérsz*. = Műút, 5/75–80. p.
 1013. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *A fordítás nehezégei*. = Helikon, december 10. 22. p.
 1014. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Karácsonyi meglepetés*. = Helikon, december 25. 22. p.
 1015. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Katalán dilemma*. = Helikon, november 10. 22. p.
 1016. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *A lecke*. = Helikon, november 25. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

RAFA BARRAGÁN (1994) képregényalkotó

BERTA TIBOR (1968) nyelvész, a Szegedi Tudományegyetem oktatója

DÉRI BALÁZS (1954) egyetemi tanár, az ELTE BTK Latin Tanszékének és Vallástudományi Tanszékének vezetője, műfordító

FALUBA KÁLMÁN (1941) nyelvész, az ELTE BTK nyugállományú docense

FANCSALI RÓBERT (1991) mesterszakos hallgató

ISZTRAY SIMON (1975) esztéta, filozófus, könyvtáros

KLEMPÁNÉ DR. FAIX DÓRA (1968) az ELTE oktatója

KÉSZ ORSOLYA (1994) egyetemi hallgató

LAKNER DÁVID (1990) újságíró

LÉNÁRT ANDRÁS (1984) a Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Tanszékének oktatója

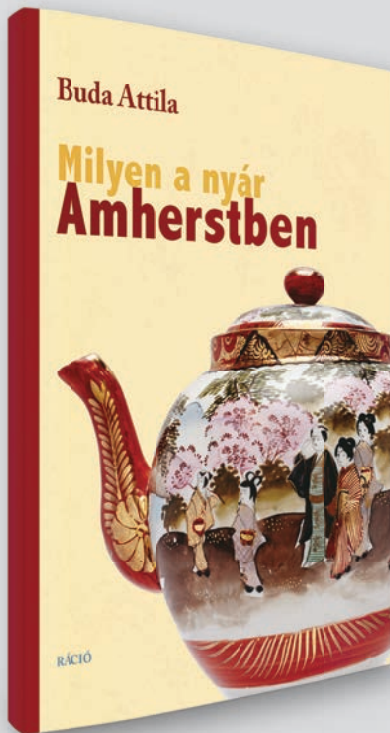
MARKÓ BÉLA (1951) író, költő

NEMES KRISZTINA (1967) műfordító, a Szegedi Tudományegyetem doktorandája

PETHŐ ANITA (1980) szerkesztő, kritikus

SZOLCSÁNYI ÁKOS (1984) költő, hispanista

URBÁN BÁLINT (1984) luzitanista irodalmár, fordító, a brazíliai UECE oktatója

2017
528 oldal
3250 Ft

A kötet tanulmányai, esszéi a leíró szövegközlés és a megértő olvasás találkozását mutatják meg. Többnyire egy-egy filológiai probléma megoldását tűzik ki, s az eközben felmerült értelmezési kérdésekkel foglalkoznak – Nemes Nagy Ágnes, Emily Dickinson költői életművében, Ambrus Zoltán leveleiben. Vizsgálják emellett a pest-budai (német) színházzást, Ottlik Géza szerepét a Nyugat 1945 utáni – kudarcos – felélesztési kísérletében, kutatják Osvát Ernő halálának körülményeit a napilapok korabeli híradásai nyomán. Egy tömböt alkotnak a Nemes Nagy Ágnes és Kosztolányi Dezső Rilke-átültetéseit, illetve Emily Dickinson verseinek magyar nyelvű fordításait tárgyalók. Távoli vidékekről készült tudósításokat fognak össze a Kultsár István két évszázad előtti lapjáról és a magyar utazókról szóló írások. S helyet kapott a magyar nyelvű felinológiai irodalom áttekintése, illetve egy elfeledett, XIX. század végi felfogást tükröző ornitológiai regény ismertetése. A gyűjteményt személyes hangú életútfelidéző beszélgetés zárja.

2017

528 oldal

3990 Ft

Új könyvében Dávidházi Péter a magyar kultúra bibliai örökségének stúdióházhoz kíván irodalomtörténészként hozzájárulni, azt kutatva, hogyan szolgálhatja a bibliai minták feltárása fontos költemények értelmezését, illetve mit tudhatunk meg e minták nemzetiesítésének költői módjairól és közösségi használatáról.

Innen nézve különös figyelmet érdemel a 19. századi magyar költészet három alapműve: Kölcsey *Hymnusának* bibliai szerephagyományával és szimbolikus honfoglalásaival két tanulmány foglalkozik, majd kisonográfiai és a Vörösmarty *Szózatának* rejtett bibliai logikáját, prófétai szerepmintáját és egykori vallásos jelentését felszínre hozó elemzés, illetve füzetnyi a Petőfi *Nemzeti dalát* az egykorú hivatalos, bibliai eredetű esküformulákkal szembevető és a toborzás költői és zenei műfajaihoz kapcsoló tanulmány. Több dolgozat szól a halál, áldozat és feltámadás motívumairól Arany János verseiben (*Keveháza*, *Széchenyi emlékezete*, *Sejtelem*) és *Hamlet*-fordításában. A 20. századból Babits (*Jónás könyve*, *Esti kérdés*), Kosztolányi (*Halotti beszéd*), József Attila (*Levegőt!*) és Illyés (*Egy mondat a zsarnokságról*) költeményei, illetve Kosztolányi, Weöres és Vas István műfordításai kerülnek egy-egy bibliai szempontú vizsgálat fókuszába, de persze szó esik más költők verseiről is, Adytól és Füst Milántól egészen Székely Magdáig vagy Imre Flóráig.

Mindezekből kirajzolódik az újraírás poétikája. Ennek ritka szépségű példáját elemzi a zárótanulmány, évezredekén át követve, hogyan formálódott egy zsoldár töredéke Augustinus, majd Norker Teutonicus kezén odáig, hogy végül Thienemann Tivadar ihletett átíratában beillik a magyar költészet négy soros remekei közé.

2017
568 oldal
4125 Ft

A líra kulturális, társadalmi, mediális, antropológiai vagy kognitív teljesítményére irányuló kérdezés hasznosabb kiindulópontokat nyer, ha a költőiséget annak egy meghatározott funkcióra való redukálása helyett valamiféle funkcióteljességként, a nyelv funkcióteljességének talán egyedülálló megmutatkozásaként közelíti meg. Eugenio Coseriu egykori – részben Roman Jakobsonnak a költői nyelv „poétikai funkciójáról” alkotott klasszikus modelljével polemizáló – tétele alapján „a költészet a nyelv kibontakozásának/kibomlásának, a nyelv funkcionális tökéletességének a helye”. Ha ez így van, akkor a líraelmélet valóban utakat nyithat azon tudásformákhoz – és ezek történeti, kulturális rétegeihez és vetemedéseihez –, amelyek az ember önmagáról és a világról szerzett ismereteinek, illetve (akár érzéki értelemben vett vagy nem racionalizálható) tapasztalatainak jelentést és alakot kölcsönöznek.

A kötet szerzői:

Agócs Péter, Balogh Gergő, Eisemann György, Ferenczi Attila, Gorove Eszter, Halász Hajnalka, Konkoly Dániel, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár-Szabó Zoltán, Laczházi Gyula, Lénárt Tamás, Lőrincz Csongor, Mészáros Márton, Mezei Gábor, Molnár Gábor Tamás, Pataki Viktor, Pataky Adrienn, Simon Attila, Simon Gábor, Smid Róbert, Szabó Marcell, Tamás Ábel, Timár Andrea, Tolcsvai Nagy Gábor, Vaderna Gábor, L. Varga Péter, Vincze Ferenc

MESÉL A KASTÉLY

Állandó kiállítás nyílt
a **Halász-kastély**ban
Kápolnásnyéken

Csodálja meg
az eredeti pompájában felújított épületet,
fedezze fel újjászületett parkját
és ismerje meg a kastély
és a benne valaha élők történetét!

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc u. 10.
Telefon: +36 21 292 0471
E-mail: info@halaszkastely.hu

Nyitva tartás: minden nap 9.00-17.00 óráig

220 EZER JEGYVÁSÁRLÓ

780 KONCERT ÉS PARTI

200 TÉVÉFILM

2017 AZ A38 HAJÓN

KÖSZÖNJÜK, HOGY VELÜNK VOLTATOK!
TALÁLKOZUNK JÖVŐRE A 15 ÉVES A38-ON!

40 RÁDIÓMŰSOR

150 ÓRA ONLINE STREAM

16 KIÁLLÍTÁS

350 ÓRA ÉLŐ TÉVÉADÁS

40 LEMEZBEMUTATÓ
KONCERT

250 YOUTUBE PLAYLIST

460 EZER KWH

A Kápolnásnyéki Halász-kastély

új kiállítása

2018. május 5-től szeptember 28-ig

Művészetközelen

A FESTÉSZET GYŐRI MESTEREI

CZIRÁKI LAJOS (1917–2003) és

TÓVÁRI TÓTH ISTVÁN (1909–2004)

válogatott alkotásai

Cziráki Lajos: Kilátás az ablakból

HALÁSZ
KASTÉLY
KÁPOLNÁSNYÉK

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc u. 10.

Telefon: +36 21 292 0471

E-mail: info@halaszkastely.hu

Nyitva tartás: minden nap 10.00-18.00 óráig

www.halaszkastely.hu

West
Hungária
Bau Kft.

ISSN 1585-3829

9 771585 382140

18001

Ára: 600 Ft

nka

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA